

Beate Høiby

Ditt eller vårt?

**En studie av villigheten til ressursdeling i norske folkebibliotek,
delingsvegring og Nasjonalbibliotekets rolle**

Masteroppgave 2018

Master i bibliotek- og informasjonsvitenskap

OsloMet – Storbyuniversitetet, Institutt for arkiv- bibliotek- og informasjonsfag

Sammendrag

Spørsmål rundt fjernlån og innlån i folkebiblioteksektoren er aktuelle. Debatten om hvordan foreliggende lover og retningslinjer skal forstås, blusser opp med ujevne mellomrom. Slik har det vært i mange år. Fjernlånet i Norge i dag er preget av at alle i stor grad selv bestemmer hva de ønsker å låne ut til andre og i hvilken grad de ønsker å delta i fjernlånssamarbeidet. Fjernlån og innlån baserer seg i stor grad på sedvane og velvillighet fra feltets aktører.

I denne oppgaven har jeg, ved hjelp av kvalitative dybdeintervjuer, studert hvilke holdninger et utvalg biblioteksjefer i Hedmark og Oppland har til ressursdeling, hva de mener om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle de mener Nasjonalbiblioteket har. Problemstillingen består av tre hovedelementer: villigheten til å dele egne ressurser, delingsvegring hos noen av de største folkebibliotekene og Nasjonalbibliotekets rolle når det gjelder fjernlån og ressursdeling. Jeg har avgrenset studiens omfang til å handle om fjernlån og innlån av fysisk materiale innad i folkebiblioteksektoren i Norge sett fra et biblioteksjefsperspektiv.

Oppgavens begrepsapparat og teori er hentet fra lover og forskrifter, fra det bibliotek- og informasjonsvitenskaplige forskningsfeltet, fra økonomisk politikk, fra det litteraturpolitiske området og fra ny-institusjonell teori. Oppgavens funn vil bli drøftet ved bruk av elementer fra organisasjonskultur, fra endringsteori og fra ulike typer isomorfi. Målgruppen er lovgivende og bevilgende myndigheter, bibliotekpolitiske interessegrupper og praksisfeltet.

Når det gjelder spørsmål knyttet til fellesskapsfølelse og forvaltning av eget materiale, opplever alle informantene at de, i varierende grad, står i et krysspress mellom ulike og gjensidig utelukkende interesser. Alle informantene er gjennomgående negative til at noen av landets største folkebibliotek for kortere eller lengre perioder ikke deltar i samarbeidet på grunn av implementeringen av egne husholdningssystemer. Flere peker på at vi ikke har det sømløse bibliotektilbudet som vi liker å tro at vi har. Informantene er delt i synet på hvorvidt det er formålstjenlig å innføre et statlig bibliotektilsyn, men alle sammen gir uttrykk for at «noen» burde gjøre «noe». Det kommer også frem at de synes at Nasjonalbiblioteket bidrar med mange gode tjenester og løsninger.

Abstract

Questions about interlibrary lending in the public libraries sector are on the agenda. The debate on how relevant laws and guidelines should be understood, occurs from time to time. This has been the case for many years. Interlibrary lending in Norway today is characterized by the fact that each library largely decides what they want to lend to others and to what degree they wish to participate in the interlibrary lending cooperation. Interlibrary lending is largely based on custom and goodwill from the actors.

In this thesis, I have studied, through qualitative depth interviews, what library directors in Hedmark and Oppland think about resource sharing, what they think about libraries that choose not to participate in resource sharing, and what role they believe the National Library should play. The research focus consists of three main elements: the willingness of libraries to share their resources, the refusal of some of the largest public libraries to participate in resource sharing and the role of the National Library in terms of interlibrary lending and resource sharing. The study has been limited to library directors' perspectives on the lending of physical library materials.

The study's analytical framework has been constructed from laws and regulations, from the library field, from economic politics related to literary markets, and from new-institutional theory. The thesis's findings will be discussed using elements from organizational culture, from alteration theory and from different types of isomorphism. The target group is legislative and granting authorities, library politics interest groups and the practice field.

When it comes to issues related to sense of community and management of its material, all informants experience that they are, to varying degrees, in a caught between different and mutually excluding interests. All informants are generally negative to the fact that some of the country's largest public libraries for shorter or more extended periods do not participate due to the implementation of their changes in library management systems. Many indicated that seamless library services have not been achieved, though many would like to believe that that is the case. The informants are divided regarding whether it would be advisable to introduce compulsory interlibrary loan lending, but all of the library directors express that "someone" should do "something". It also appears that they think that the National Library contributes many good services and solutions.

Forord

Mange har bidratt til at denne oppgaven har latt seg realisere, og mange skal takkes.

Først og fremst ønsker jeg å rette en dyptfølt takk til informantene mine, inkludert pilotinformanten, som velvillig har delt sine tanker, erfaringer og refleksjoner med meg, og raust gitt av sin tid. Uten dere hadde det ikke vært mulig å skrive denne oppgaven. Arbeidet med datainnsamling har brakt meg rundt i det langstrakte innlandet. Jeg har sett et mangefasettert biblioteklandskap og møtt flotte biblioteksjefer som legger ned en formidabel innsats i arbeidet med å gjøre biblioteket de leder til navet i lokalsamfunnet. Alle arbeider de hardt for å gi sine brukere det aller beste tilbudet. Det har vært en glede å møte dere.

Takk til veilederne Svanhild Aabø og Jamie Johnston. Takk til tidligere og nåværende faglige ansatte ved institutt for arkiv-, bibliotek- og informasjonsfag for alt dere har lært meg. Og takk til tidligere og nåværende medstudenter for tilbakemeldinger og faglige diskusjoner. Videre ønsker jeg å takke Anita Bunes og Norsk bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet for verdifulle innspill og idéutvekslinger i oppgavens startfase. Mange personer har vært hjelpelige med å svare på spørsmål i oppgavens ulike faser. Takk til Hege Langballe Andersen i Norsk Kulturråd, Kari Gyllander ved Stortingsbiblioteket, Heidi Jahnsen, kontaktbiblioteker for masterstudentene i bibliotek- og informasjonsvitenskap, seksjonsleder Unni Knutsen ved Universitetet i Oslo, Ørjan Persen i Norsk Bibliotekforenings utvalg for e-bøker, Janicke Røgler, leder av Bibliotekarforbundet og nestleder Cathrine Undhjem ved Akershus fylkesbibliotek.

Takk til arbeidskolleger ved Elverum bibliotek for emosjonell støtte og mye latter og glede i arbeidshverdagen. En særskilt takk til min sjef, Monica Skybakmoen, for støtte og bistand både faglig og personlig. Takk til familie og venner for mental støtte og praktisk hjelp. Og til sist – takk til Per Halvor Høiby. Min beste venn og partner i over 20 år. Dette hadde blitt en annen reise uten deg ved min side.

Elverum, juni 2018

Beate Høiby

Sammendrag.....	2
Abstract	3
Forord	4
1. Innledning.....	8
1.1. Bakgrunn	9
1.2. Motivasjon for valg av tema.....	12
1.3. Problemstilling og forskningsspørsmål	13
1.4. Avgrensninger	14
1.5. Oppgavens struktur.....	16
2. Historisk perspektiv og eksempler fra praksisfeltet	17
3. Påvirkningsfaktorer	20
3.1. Folkebibliotekloven	21
3.2. Nasjonalbibliotekets mandat.....	24
3.3. Folkebibliotekenes økonomiske rammebetingelser.....	26
3.4. Norsk litteraturpolitikk og lesevaner	29
4. Tidligere forskning på fjernlån og innlån.....	30
4.1. Hovedoppgave fra Høgskolen i Oslo.....	31
4.2. Enkeltartikler	32
4.3. Landsomfattende spørreundersøkelse.....	33
5. Teoretisk fundament.....	37
5.1. Institusjonell teori	37
5.1.1. Organisasjonskultur.....	40
5.1.2. Endring og isomorfi	44
6. Metode og forskningsdesign	48
6.1. Metodologiske overveielser.....	49
6.2. Kvalitativ metode	49
6.3. Kvalitativt intervju.....	49
6.4. Valg av informanter.....	50
6.5. Utforming av intervjuguiden	52
6.6. Pilotintervju	53
6.7. Gjennomføring av intervjuene.....	54
6.8. Kvalitativ dataanalyse.....	54
6.9. Validitet og reliabilitet.....	55
6.10. Forskningsetikk.....	56
7. Funn og drøfting.....	57

7.1.	Gjennomgang av intervjuene	58
7.1.1.	Om forvaltning av eget materiale	58
7.1.2.	Om fjernlånsamarbeidet med de store	60
7.1.3.	Om forholdet til Nasjonalbiblioteket.....	60
7.2.	Om forvaltningen av eget materiale	61
7.2.1.	Karenstid på nye bøker	61
7.2.2.	Geografisk inndeling av lånere.....	64
7.2.3.	Innlån ved venteliste.....	66
7.2.4.	Sortering av egne ventelister	68
7.2.5.	Restriksjon på ulike materialtyper.....	70
7.2.6.	Oppsummering – forvaltning av eget materiale	71
7.3.	Om fjernlånsamarbeidet med de store	72
7.3.1.	Utilgjengelighet hos de store bibliotekene	72
7.3.2.	Disposisjonsrett over bibliotekets materiale	77
7.3.3.	Oppsummering – fjernlånsamarbeidet med de store	80
7.4.	Om forholdet til Nasjonalbiblioteket	80
7.4.1.	Nasjonalbibliotekets rolle.....	81
7.4.2.	Nasjonalbibliotekets bidrag	85
7.4.3.	Oppsummering – forholdet til Nasjonalbiblioteket.....	87
8.	Avslutning og refleksjon	88
9.	Forslag til videre forskning	90
10.	Litteraturliste	92
	Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD	97
	Vedlegg 2: Brev til pilotinformant	100
	Vedlegg 3: Informasjonsskriv til informantene	101
	Vedlegg 4: Samtykkeerklæring	103
	Vedlegg 5: Intervjuguide med kommentarer.....	104

1. Innledning

De fleste bibliotekansatte har i større eller mindre grad opplevd utfordringer i forbindelse med fjernlån og innlån. Kulturrådet definerer i publikasjonen *Indikatorer for norske folkebibliotek* begrepene fjernlån og innlån på følgende måte: «Fjernlån defineres som utlån av originalmateriale eller levering av kopier fra eget bibliotek til annet bibliotek under annen administrativ enhet. Innlån er innlånt materiale fra annet bibliotek under annen administrativ enhet.» (Kulturrådet, 2010, s. 55). Dette synes som fornuftige definisjoner å holde fast ved.

Allerede i St.meld. nr. 22 som utkom i 1999 ble ideen om et sømløst bibliotektilbud til landets befolkning lansert. Et sømløst bibliotektilbud definerer jeg i tråd med et av Audunsons forslag i ABM-skrift #6. Han skriver: «Med sømløst bibliotektilbud kan vi mene det fjernlånsamarbeidet og det systemet for felles ressursutnytting som vi tradisjonelt har hatt i biblioteksektoren» (Audunson, 2004, s. 8). Begrepene «sektor» og «felt» vil i denne oppgaven henspille på folkebiblioteksektoren og folkebibliotekfeltet dersom ikke annet er oppgitt. I St.meld. nr.22 kan vi lese at: «Det ideelle målet er å få til eit tilnærma saumlaust bibliotektilbod til brukarane. Det inneber at ein som brukar ikkje skal måtta tenkja på kva type bibliotek ein vender seg til når ein treng bibliotektenester» (St.meld. nr. 22 (1999-2000), s. 7). Nå, nesten 20 år senere, har vi fremdeles ikke et sømløst og kompatibelt bibliotektilbud i Norge. Selv om mange støtter opp om selve ideen i teorien, blir det ofte vanskeligere når det kommer til praktisk handling.

Årsakene til at noen vegrer seg for å dele egne ressurser, er mange og sammensatte. Likeledes har de bibliotekene som har valgt å stille seg på sidelinjen for kortere eller lengre perioder som følge av bytte av husholdningssystemer, grunner til å gjøre dette. Ordet «bibliotek» vil i denne oppgaven være ensbetydende med folkebibliotek dersom annet ikke er nærmere spesifisert. Depotbiblioteket i Mo i Rana er en del av Nasjonalbiblioteket og er Norges største fjernlånsyter. Med «**yter**» menes bibliotek som låner ut mer enn de selv låner inn. Motsvarende er «**nyter**» et bibliotek som låner inn mer enn de selv låner ut. Nasjonalbiblioteket har også en innlånstjeneste. Hit kan bibliotekansatte landet rundt få hjelp til å lokalisere og skaffe fysisk materiale eller kopier både fra inn- og utland. Man kan i tillegg få råd og veiledning om fjernlån (Nasjonalbiblioteket. *Innlånstjenesten*. (udatert)).

Det finnes per i dag ingen som har mandat til å føre tilsyn med hvordan folkebibliotekene løser utfordringer knyttet til fjernlån og innlån seg imellom. Folkebibliotekloven er, som jeg kommer tilbake til i kapittel 3.1., lite konkret og dermed åpen for ulike tolkninger. Dette kan være utfordrende, og danne grunnlaget for ulike konflikter på feltet. Det er derfor beklagelig at ingen har myndighet til å mene noe om hvilke mulighetsrom som ligger i lovteksten.

1.1. Bakgrunn

Folkebibliotekene i Norge eies av kommunene og er underlagt et statlig lovverk. Det er lovbestemt at hver kommune skal ha et bibliotektilbud til sine innbyggere, men det står ingen ting om hvilket nivå tjenesten skal ligge på. *Kulturutredningen 2014* peker på at folkebiblioteket er den klareste budsjett-taperen i årene 2001-2010 og at bibliotekene dermed er systematisk underfinansiert over tid (NOU 2013: 4, s. 314).

Det er stor uenighet innad i folkebiblioteksektoren om hvordan lovverk og retningslinjer skal tolkes når det gjelder fjernlån og innlån bibliotekene imellom. I Folkebiblioteklovens § 1 står det man skal stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet og i § 3 står det at bibliotekene skal følge felles regler for lånesamarbeid (Folkebibliotekloven, (1985)). Det står imidlertid ingen ting verken i forskrifter eller i forarbeider til loven hva disse felles reglene for lånesamarbeid innebærer. Men i selve loven står det altså at det enkelte bibliotek ikke kan reservere samlingene sine kun for egne brukere. Likevel gjør mange nettopp det. Tolkingsrommet i Folkebibliotekloven kommer blant annet til uttrykk ved at noen aktører mener at så lenge politikerne i deres kommune gir biblioteket sitt romslige rammer slik at de kan kjøpe inn mye nytt materiell, tilhører dette materialet kommunens innbyggere. Andre aktører på feltet hevder at lovens bokstav skal følges, noe som innebærer at alle innbyggerne i landet eier alt materialet i norske folkebibliotek sammen. Er det slik at folkebibliotekansatte føler en sosial forpliktelse til å jobbe for en inkluderende og demokratisk offentlig sfære til det beste for landets innbyggere som sådan, eller tenderer det mot at den enkelte verner om sine lokale ressurser for å kunne tilby dem til sine lokale lånere?

Flere folkebibliotek, blant annet Bergen Offentlige Bibliotek, har i lengre tid prioritert egne lånere framfor andre biblioteks lånere. Bibliotek rundt om i Norge får lov å stå på venteliste der, men så snart en låner med Bergen Offentlige Bibliotek som sitt hjemmebibliotek ønsker å låne materialet, blir andre bibliotek skjøvet nedover på ventelisten. Dette blir gjort uten at

lånende bibliotek får noen form for beskjed, og denne praksisen fører til stor uforutsigbarhet. Estimert ventetid for lånere rundt om i landet er altså høyst usikker og foranderlig. Som praktisk yrkesutøver opplever jeg at det stadig blir vanskeligere å skaffe materiale til egne brukere på grunn av geografisk tilhørighet; altså at «mitt» bibliotek ligger i feil fylke eller i feil region i forhold til restriksjoner knyttet til det ønskede materialet.

Deichmanske bibliotek, Norges største folkebibliotek, skiftet fra husholdningssystemet Bibliofil til det modulbaserte husholdningssystemet Koha 12. oktober 2016. (Fjernlånstjenesten ved Deichman ble for øvrig stengt allerede 5. september 2016). I tillegg til å basere seg på eksisterende programvare, utviklet de også en del applikasjoner selv. 10. januar 2018 åpnet Deichman igjen for fjernlån, dog i første omgang bare for bibliotek som bruker husholdningssystemet Bibliofil. Per 10. mai 2018 har de ennå ikke fått på plass en fungerende fjernlånsmodule som samarbeider fullt ut med andre husholdningssystemer. Begrunnelsen for å innføre Koha, var blant annet å prioritere brukerne, og å øke eierskapet til systemer, tjenester og data (Svartberg, 2017). Det ironiske er at dette spesialtilpassede delingssystemet foreløpig virker mot sin hensikt når det gjelder samarbeid med andre bibliotek.

Kulturdepartementet ønsker ikke å gripe inn i det kommersielle markedet for biblioteksystemer, og mener Statens midler heller bør brukes på annen type infrastruktur (Kulturdepartementet, 2015, s. 34). Når store bibliotek unnlater å bidra til fellesskapet, og slipper unna med det fordi ingen har tilsynsmyndighet, fører dette til isomorfi. «Iso» betyr samme og «morf» betyr form forklarer Hatch (2001, s. 107). Dette innebærer at organisasjoner tenderer til å etterlikne andre (mer eller mindre suksessfulle) organisasjoner. Når store bibliotek tolker loven etter eget forgodtbefinnende, eller legitime måter å omgå den på, er det lettere for mindre bibliotek med potensielt mindre ressurser å gjøre det samme. Dette kan ha en selvforsterkende effekt. Dersom praksisfeltet erfarer over tid at et bibliotek vegrer seg for å dele egne ressurser, henvender man seg til noen andre neste gang.

Folkebibliotek er i seg selv et demokratisk og kollektivt tilbud til hele befolkningen. Det er også et offentlig gode, og min bruk reduserer ikke din bruk av godet. Kollektive goder har to kjennetegn: de er ikke eksklusive (ingen kan stenges ute fra bruken av dem) og en persons bruk av godet forhindrer ikke en annens bruk av det samme (Allern, 2013, s. 14). Et offentlig gode er både ikke-ekskluderende for ikke-betalende konsumenter og ikke-rivaliserende i

konsum forklarer Rolland (2017, s. 1). Men når det gjelder fjernlån og innlån mellom bibliotek, oppstår det både interessekonflikter og verdikonflikter. To lånere kan faktisk ikke låne den samme boken samtidig. I artikkelen *Fra mangfold til enfold: Norsk litteraturpolitikk og norske lesevaner i forandring* (2009) peker Cecilie Naper, førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo og Akershus, på at nordmenns lesevaner blir stadig mer homogene. For folkebibliotekene innebærer dette blant annet at etterspørselen etter nye bestselgende bøker vil være mye større enn tilbudet ved det enkelte bibliotek. Dette er også en faktor i et fragmentert fjernlånsbilde.

Etter at ABM-utvikling, Statens samordnings- og utviklingsorgan for arkiv, bibliotek og museum, ble nedlagt i 2010, er det ingen som har det formelle ansvaret for en helhetlig bibliotekpolitikk i Norge. En skulle tro at ansvaret var tillagt Nasjonalbiblioteket, men det er ikke tilfelle. Nasjonalbibliotekets mandat følger av Prop. 1 S (2012–2013)¹ hvor det heter at Nasjonalbiblioteket, som Statens utviklingsorgan for biblioteksektoren, skal bidra til å utforme og gjennomføre en nasjonal bibliotekpolitikk for folke- og fagbibliotek. Nasjonalbiblioteket har imidlertid ikke noe ansvar for å påse at lover og retningslinjene blir fulgt. På Nasjonalbibliotekets hjemmesider finner man *Retningslinjer for fjernlån for fag- og folkebibliotek* (Nasjonalbiblioteket, 2014). Der kan man lese at forutsetningen for et fungerende fjernlån, er et fornuftig selvforsyningsnivå. Hva som er et fornuftig selvforsyningsnivå, vil kunne diskuteres. Videre står det at fjernlån skal være et supplement til bibliotekets samlinger, ikke en erstatning for manglende ressurser lokalt.

Folkebiblioteket er en institusjon som har gjennomgått store strukturelle endringer. Utdanningsnivået i befolkningen har økt de siste årene², og mange er fjernstudenter. Høyere utdanning har gått fra å være for de få til å bli for de mange. De studerer da for en stor del hjemmefra og benytter det lokale folkebiblioteket som sitt studiebibliotek. Dette krever ofte samarbeid mellom biblioteket på studiestedet og det lokale folkebiblioteket. I St.meld. nr. 22 (1999-2000) står det at:

1

<https://www.regjeringen.no/contentassets/25387767eeac4bb0a4bac9e4871e6fc3/no/pdfs/prp201220130001kuddddpdfs.pdf>

² <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv/aar>

«Den noverande strukturen med folkebiblioteka som allmennbibliotek og fag- og forskingsbiblioteka som hovudressurs innanfor utdanning og forskning vil vera naturleg i framtida med, men kombinasjonen IKT og eit samfunn som vil verta prega av livslang læring og etter- og vidareutdanningstiltak, vil krevja tettare samhandling mellom alle delar i eit samla biblioteknettverk» (s. 94).

Flere grupperinger av bibliotek har gjennomført prosjekter for å styrke samhandlingen mellom sektorene. Blant annet har Vestfoldbibliotekene, med støtte fra Nasjonalbiblioteket, i perioden 2012-2014 gjennomført prosjektet Bibliotek i kunnskapssamfunnet (Evensen, 2015, s. 55). Prosjektet var et samarbeid mellom Høgskolen i Vestfold, folkebibliotekene og de videregående skolene i fylket. Målet var å tilby bibliotekansatte i Vestfold kompetanseheving i informasjonskompetanse. Prosjektet var så vellykket at det ble videreført.

1.2. Motivasjon for valg av tema

Før jeg begynte utdanningen innen bibliotek- og informasjonsfag, hadde jeg tatt examen philosophicum og studert bokbransjeøkonomi. Mellom bachelorgraden og mastergraden i bibliotek- og informasjonsfag, studerte jeg kunnskapsledelse. Under bachelorutdanningen i bibliotek- og informasjonsfag var jeg spesielt glad i fagkretsen bibliotek og samfunn. Jeg husker særlig tilbake på Øivind Frisvolds undervisning om lov og rett, og valgfaget endringsledelse med Unni Knutsen og Lis Byberg med glede. Gjennom oppgaver underveis i utdanningsløpet og i bacheloroppgaven gjennomførte jeg flere kvalitative undersøkelser. På masterutdanningen ble jeg særlig fascinert av Ragnar Audunson og Sunniva Evjens forelesninger om institusjonell teori. Også på dette studiet gjennomførte jeg flere kvalitative intervjuundersøkelser.

Gjennom store deler av min yrkeskarriere har jeg vært ansatt i et folkebibliotek. Jeg har over mange år fulgt med i utviklingen av fjernlån og innlån i sektoren, og synes å se flere bekymringsfulle trekk i tiden. Særlig er jeg urolig over det jeg oppfatter som en stadig økende grad av proteksjonisme kombinert med en minkende grad av solidaritet på bibliotekfeltet. I arbeidet med masteroppgaven ønsket jeg å kombinere mine faglige interesser som bibliotekar med mine teoretiske interesser. Valget falt dermed på å gjennomføre en studie som, med utgangspunkt i kvalitative semistrukturerte intervjuer, har som formål å kartlegge biblioteksjefers holdninger til fjernlån og innlån sett i lys av lover og forskrifter, implikasjoner av folkebibliotekenes økonomiske rammebetingelser og norsk litteraturpolitikk

og nordmenns lesevaner. For å besvare problemstillingen vil jeg bruke institusjonell teori samt empirisk materiale.

Jeg har nylig blitt valgt til leder for Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet, og ønsker å arbeide videre med oppgavens tematikk i årene som kommer. Det er på høy tid at diskusjonene som har vært tidligere tas på nytt og løftes opp på et høyere nivå, og det håper jeg å kunne bidra til.

1.3. Problemstilling og forskningsspørsmål

Min problemstilling er: Hvilke holdninger har biblioteksjefer til ressursdeling, hva mener de om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle har Nasjonalbiblioteket?

Problemstillingen består av tre hovedelementer: villigheten til å dele egne ressurser, delingsvegring hos noen av de største folkebibliotekene, noe som setter press på den demokratiske fellestankegangen i sektoren og leder til isomorfi, og til sist Nasjonalbibliotekets rolle når det gjelder fjernlån og ressursdeling.

Jeg har ut fra dette formulert tre forskningsspørsmål:

1: Hvordan opplever informantene fellesskapsfølelsen på feltet i forhold til lokale, regionale og/eller nasjonale fellesskap i relasjon til forvaltningen av eget materiale?

2: Noen av de store folkebibliotekene, for eksempel Deichmanske i Oslo og Drammensbiblioteket har, gjennom implementeringen av nye datasystemer, inntil videre gjort fjernlånsamarbeid umulig. Hva tenker informantene om det, og hvilke konsekvenser har dette for mindre biblioteks fjernlån- og innlånspraksis?

3: Hva slags forventninger eller ønsker har informantene til Nasjonalbiblioteket når det gjelder fjernlån og ressursdeling?

Gjennom dybdeintervjuer av et utvalg biblioteksjefer ønsker jeg å kartlegge og diskutere deres subjektive holdninger og tanker rundt spørsmål knyttet til fjernlån og innlån. Så lenge

folkebibliotekene eies og finansieres av den enkelte kommune, vil det nødvendigvis være store forskjeller i tilgjengelige ressurser.

1.4. Avgrensninger

Den opprinnelige planen var å sammenligne muligheter og utfordringer knyttet til fjernlån og innlån i de forskjellige skandinaviske landene. Særlig hadde det vært interessant å se nærmere på hvordan de jobber i Danmark ettersom de tradisjonelt har ligget noen år foran oss i Norge når det gjelder folkebibliotekutvikling. Imidlertid er oppgavens rammer så knappe at jeg fant dette lite gangbart. Jeg har derfor valgt å forholde meg til situasjonen her i Norge.

Folkebibliotekene i landets tre nordligste fylker har ennå ikke en transportordning. Det jobbes med å få dette på plass, men det er vanskelig blant annet på grunn av store geografiske avstander. I tillegg til de utfordringene alle folkebibliotek har knyttet til fjernlån og innlån, tilkommer det derfor ekstra ressursbruk for disse i form av mer jobb med å pakke og sende materiell og potensielt store uforutsette portoutgifter. Jeg valgte derfor å utelukke Nordland, Troms og Finnmark.

Jeg har brukt mye tid og ressurser på å reflektere over hvem som skal intervjues. Jeg har deltatt på konferanser hvor fjernlån har vært tema, og jeg i flere år fulgt med på e-postlisten biblioteknorge, som er en diskusjonsliste for ansatte i biblioteksektoren. Dermed vet jeg om en del personer i bibliotekmiljøet som mener noe om det temaet jeg skal undersøke. Disse er hovedsakelig hjemmehørende rundt omkring i Sør- og Midt-Norge. Et mulig alternativ var derfor å intervju noen av disse; de som har uttalt seg offentlig om temaet. Men er det rett å kontakte de jeg vet mener noe om det temaet jeg er interessert i, eller skal jeg forsøke å få i tale de som ikke har uttalt seg offentlig for å et potensielt mer mangefasettert bilde av situasjonen? Det er ofte de samme personene som hever sin røst i ulike fora, og det er gjerne dem som har makt (formell eller uformell) i miljøet. Avgjørelser knyttet til fjernlån og innlån inngår i de daglige overveielser til en bibliotekar og derfor angår de alle, altså også dem som ikke offentlig gir uttrykk for sine meninger. Jeg valgte derfor bort de kjente meningsmotstanderne. Fordelen med å velge informanter som jeg vet har en sterk mening om temaet ville vært at jeg virkelig hadde fått kontrastert meningene som finnes der ute. Ulempen ville vært at jeg som forsker ville vært forutinntatt og lite objektiv. En annen ulempe er at mange som potensielt har spennende synspunkter og erfaringer ikke ville få mulighet til å bli

uttale seg. Dessuten ville det bli utfordrende rent praktisk å få til å møte de ulike informantene ansikt til ansikt, slik jeg ønsket, på grunn av store avstander. Denne strategien ble derfor forkastet da jeg innså at jeg måtte holde meg innenfor et mer avgrenset geografisk område.

Fylkene Hedmark og Oppland ble studert (jeg er bosatt og arbeider i en kommune i Hedmark). Fylkene består av henholdsvis 22 og 26 kommuner. De to nabofylkene er omtrent like store både geografisk og befolkningsmessig. Jeg bestemte meg derfor for å ta utgangspunkt i disse to fylkene og intervjuer like mange informanter fra hvert fylke.

Jeg vurderte om det var formålstjenlig å intervjuer fylkesbiblioteksjefene i de to fylkene. På nettsiden til Hedmark fylkesbibliotek var ikke fjernlån nevnt med et ord³, mens Oppland fylkesbibliotek har utfyllende informasjon om fjernlån på sin hjemmeside. Oppland fylkesbibliotek er samlokalisert med Gjøvik bibliotek og driver aktivt med fjernlånsvirksomhet mens Hedmark fylkesbibliotek avviklet sin samling for noen år tilbake. Det kan, ut fra dette, virke som de to fylkene har ulikt fokus på temaet⁴. Imidlertid kuttet jeg ut fylkesbiblioteksjefene fordi de ikke har jurisdiksjon til å pålegge folkebibliotekene noe som helst. Likevel tenker jeg at en fylkesbiblioteksjef i kraft av sin rolle kan, dersom vedkommende ønsker, legge noen føringer om hvilke handlingsalternativer som er ønskelig. Ved en senere anledning, for eksempel i en mer omfattende studie, hadde det vært interessant å intervjuer noen på dette forvaltningsnivået, men jeg prioriterer dem altså bort i denne omgang.

Det er ingen selvfølge at alle ansatte ved samme bibliotek har samme praksis, men det er naturlig å anta at biblioteksjefens vurderinger legger føringer for hvordan resten av staben forholder seg. Jeg bestemte meg for at jeg bare ville snakke med biblioteksjefer. Dermed utelukker jeg resten av staben i de tilfellene hvor det er flere ansatte ved biblioteket.

Jeg valgte å ikke sette bibliotekfaglig utdanning som kriterium da jeg plukket ut informanter. Dette fordi jeg vil undersøke holdningene til de som faktisk jobber som biblioteksjefer og tar avgjørelser og gjør vurderinger daglig. Selv om Folkebiblioteklovens § 5 slår fast at alle kommuner skal ha en fagutdannet biblioteksjef, er det forholdsvis enkelt for kommunene å få

---

³ Fylkesbiblioteket i Hedmark har nå fått nye nettsider hvor transportordning og fjernlån er spesifikt nevnt.

⁴ Ekstra interessant er det derfor at det etter stortingsvalget høsten 2017 er satt i gang en prosess for å slå sammen disse to fylkene. Sammenslåingen skal tre i kraft 1.1.2020.

dispensasjon fra kravet På Nasjonalbiblioteks hjemmesider finner man rådata for norske folkebibliotek⁵. Der kan vi se at det i 2016 var 2 kommuner i Hedmark og 3 kommuner i Oppland som ikke hadde fagutdannet biblioteksjef.

Det kan lett oppstå interessekonflikter rundt de samme bøkene. Mange institusjoner innenfor høyere utdanning reserverer pensumbøker mot fjernlån. Selv om det hadde vært interessant å studere samspillet og samarbeidet mellom fag- og folkebibliotek, velger jeg å la det ligge på grunn av oppgavens omfang. Jeg velger altså å konsentrere meg om folkebiblioteksektoren.

Jeg vil i det videre arbeidet konsentrere meg om fjernlån og innlån initiert av bibliotekarer. Det innebærer at jeg ikke kommer inn på ordningen med lånerinitiert innlån/Norgeslån hvor hvem som helst (i teorien!) kan bestille hva som helst fra et hvilket som helst folkebibliotek og få materialet utlevert på sitt lokale bibliotek. Jeg har videre valgt å utelate e-bøker og annet elektronisk materiale. Innkjøp og administrasjon av e-bøker i folkebiblioteksektoren håndteres på ulike måter rundt i landet. E-bøker løser heller ikke utfordringene knyttet til fjernlån og innlån fordi de ulike avtalene legger begrensninger i forhold til hvor mange eksemplarer som kan lånes ut samtidig og hvor mange utlån et enkelt eksemplar kan ha totalt. Annet elektronisk materiale kan også ha opphavsrettslige begrensninger og er av den grunn utelatt her.

Men - for å oppsummere - så vil denne oppgaven ta for seg fjernlån og innlån av fysisk materiale innad i folkebiblioteksektoren sett fra informantenes biblioteksjefsperspektiv.

1.5. Oppgavens struktur

Oppgaven videre er bygd opp slik at jeg først, i kapittel 2, plasserer oppgaven i et nærhistorisk perspektiv og presenterer noen eksempler fra praksisfeltet. I kapittel 3 vil jeg gjennomgå de mest sentrale rammene folkebibliotekene må forholde seg til. Her vil jeg altså ha blikket rettet utover og først gjennomgå lover og forskrifter og Nasjonalbiblioteks mandat før jeg fortsetter med folkebibliotekenes økonomiske rammebetingelser og norsk litteraturpolitikk og lesevaner.

---

⁵ <https://bibliotekutvikling.no/statistikk/statistikk-for-norske-bibliotek/folkebibliotek/>

I kapittel 4 vil tidligere forskning bli presentert i form av en hovedoppgave fra Høgskolen i Oslo, noen enkeltartikler, og undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* fra 2014⁶. I kapittel 5 gjør jeg greie for mitt teoretiske fundament forankret i institusjonell teori. I kapittel 6 går jeg systematisk igjennom metodiske valg og forskningsdesign. Kapittel 7 er viet funn og drøfting. Først, i kapittel 7.1. har jeg sammenfattet intervjuene. Deretter har de tre forskningsspørsmålene fått hvert sitt kapittel. Det betyr at resultatene fra forskningsspørsmål en blir gjennomgått i kapittel 7.2. Om forvaltning av eget materiale, resultatene fra forskningsspørsmål to blir diskutert i kapittel 7.3. Om fjernlånsamarbeidet med de store, og forskningsspørsmål tre blir diskutert i kapittel 7.4. Om forholdet til Nasjonalbiblioteket. Min intensjon med å gjøre det såpass skjematisk, er å gjøre oppgaven lettere å lese og orientere seg i. I kapittel 8 vil jeg avslutte oppgaven som sådan og reflektere over funnene jeg har gjort mens jeg i kapittel 9 vil komme med forslag til videre forskning. Kapittel 10 inneholder litteraturlisten. Aktuelle vedlegg er plassert aller bakerst i oppgaven.

2. Historisk perspektiv og eksempler fra praksisfeltet

I det følgende vil jeg gjøre noen nedslag i vår nære historie for å vise eksempler på noe av det som har blitt debattert når det gjelder fjernlån og innlån på landsbasis.

En stor del av diskusjonene rundt fjernlån og innlån har foregått i uformelle fora slik som på e-postlisten biblioteknorge⁷. Også i formelle fora har man jevnlig diskutert villighet til ressursdeling og samarbeid i sektoren. Bibliotekarforbundet har vært aktiv i diskusjonene. Likeledes har Norsk Bibliotekforening, og da særlig Norsk bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet, fulgt arbeidet med fjernlån og innlån tett, og arbeidet aktivt med saksområdet. Mulighetene og utfordringene har tidvis skapt høye bølger blant annet i tidsskriftet *Bibliotekaren*, i tidsskriftet *Bok og Bibliotek* og på møter og konferanser landet over.

---

⁶ Denne undersøkelsen ble gjennomført av Sentio Research Norge i mars/april 2014 på vegne av Fylkesbiblioteksjefskollegiet. Dokumentet er nok i første rekke ment som et internt arbeidsdokument og var vanskelig å lokalisere på internett. Jeg har derfor innhentet skriftlig tillatelse til å bruke materialet i denne studien fra daværende leder av arbeidsutvalget i Fylkesbiblioteksjefskollegiet.

⁷ Biblioteknorge er et nettbasert diskusjonsforum som administreres av Nasjonalbiblioteket. Listens arkiv finner her: <https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A0=BIBLIOTEKNORGE>

I 2010 gikk daværende biblioteksjef i Haram kommune David Beadle ut i Bok og Bibliotek og argumenterte mot det han mente var misforstått bruk av fjernlånsordningen (Beadle, 2010). Han mente det var feil bruk av ressurser å sende generelle bøker og bestselgere som alle bibliotek bør ha rundt i landet i stedet for å bruke fjernlånsordningen til å hente inn helt spesielt materiale. Fjernlånsamarbeidet var aldri ment å skulle være en slags bytteordning for nye bøker og populære pocketserier argumenterte han. Han ble såpass frustrert at han opprettet facebookgruppen «Folkebibliotektilsette mot en fjernlånspolitikk helt uten restriksjoner». Som mine funn vil vise, er det i dag, åtte år senere, flere av mine informanter som mener at Beadle hadde gode poenger uten at de refererer til ham.

Det skapte furore i sektoren da Leikny Haga Indergaard i januar 2012 annonserte på e-postlisten biblioteknorge at Bergen Offentlige Bibliotek, hvor hun er leder, så seg nødt til å innføre begrensninger i fjernlånet. I praksis skulle kun et eksemplar av hver tittel tilbys på fjernlån og egne brukere skulle alltid komme først i reserveringskøen. Begrunnelsen var en formidabel vekst i fjernlånet de siste årene samtidig som fylkesbibliotekets bidrag var blitt sterkt redusert og at biblioteket opplevde nedskjæringer i personalressursene (Indergaard, 2012).

Mange svarte på og kommenterte Indergaards innlegg, blant annet daværende leder på Deichman i Oslo Liv Sæteren⁸. Hun skrev blant annet at:

«"Frisleppet" teknologisk åpner for nærmest uhemmet bruk. Det finnes knapt noe annet område i kommunal forvaltning der kommunens bevilgninger til forskjellige formål kan stilles fritt til disposisjon for innbyggere i andre kommuner uten kompensasjonsordninger» (Sæteren, 2012).

Fra fylkesbiblioteket i Akershus kom denne uttalelsen:

«På hylla»-statusen betyr at materialet er tilgjengelig – slik vil en låner oppfatte det, skal vi da måtte si at boken venter på en potensiell låner fra egen kommune eller du kan sette deg i bilen

---

⁸ Innlegget er postet av Siri Brødhold.

å kjøre til gjeldene bibliotek - da må den lånes ut til deg, men på nettet er du en annenrangsborger. Eller du kan reservere og håpe den kommer en gang!» (Undhjem, 2012).

Svein Arne Tinnesand, avdelingsdirektør for bibliotekutvikling ved Nasjonalbiblioteket, skrev på bakgrunn av dette følgende:

«Bergen offentlige bibliotek mente at deres samling ble «urimelig» belastet i fjernlånet. Utspillet fra Bergen ble senere fulgt opp med et brev fra fem storbybibliotek til Nasjonalbiblioteket, der de ga uttrykk for de samme tankene som Bergen offentlige hadde målbåret. Samtidig offentliggjorde fylkesbiblioteksjefkollegiet et brev som var sendt til Nasjonalbiblioteket under tittelen «Bekymringsmelding regional medieforsyning». Fjernlån ble tema både på postlista og i avisa Nationen» (Tinnesand, 2012).

Og han fortsetter:

«Vårens fjernlånsdebatt tok likevel en brå slutt på bibliotekforeningens årsmøte i Stavanger da forsøket på å få vedtatt en uttalelse om fjernlånet strandet. En av grunnene til at en felles uttalelse ikke kunne realiseres var nok både at virkelighetsforståelsen og løsningsforslag spriker ut fra hvor i biblioteknettverket en befinner seg. Det er faktisk ikke slik at alle bibliotek føler at de har felles interesser i saken» (Tinnesand, 2012).

Det skapte også uro i sektoren da Kristian Slaatsveen fra Lillehammer bibliotek i oktober 2017 annonserte på e-postlisten biblioteknorge at han mente at det var helt i orden at det enkelte bibliotek hadde interne regler for fjernlån (Slaatsveen, 2017). Han knyttet først og fremst dette opp mot biblioteksøk⁹ og lånerinitiert innlån, og mente at det førte til ekstraarbeid for de bibliotekansatte når de måtte «rydde opp» i bestillinger initiert av lokale lånere. Oppfordringen var at det enkelte bibliotek merket det materialet som ikke var tilgjengelig for fjernlån. Han fortsetter: «Her har vi for eksempel en karenstid på 90 dager på nye titler før de kan bestilles som fjernlån, men man kan også enkelt legge inn sperringer på for eksempel nåværende eller forrige år» (Slaatsveen, 2017). En av mange som svarer, er Vigdis Ødegård fra Vestnes bibliotek. Hun skriver:

---

⁹ Biblioteksøk er en søketjeneste initiert av Nasjonalbiblioteket. Ordningen er under utprøving i ni fylker, men det er planlagt at den skal være tilgjengelig for alle i løpet av 2018. På sikt er det meningen at den skal gi én felles inngang til alle norske bibliotekataloger. Lånere med Nasjonalt lånekort som benytter hentebibliotek som er tilknyttet Biblioteksøk, kan bruke tjenesten til å bestille bøker.

«Lova seier at vi skal «stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet». Dessutan er det eit poeng at «alle som bor i landet» har rett til like bibliotektenester – også dei som bur i kommunar med innkjøpsstopp eller svært trange budsjett. Dermed blir det etter mi meining feil å sperre for utlån fordi boka er ny. Ei anna side ved saka er at vi som tilsette i biblioteka sjølvstundt utviser skjønnsakt når vi bestiller fjernlån og ikkje bestiller bøker vi har eller absolutt bør kjøpe inn sjølve – så langt det let seg gjere» (Ødegård, 2017).

Som e-postene til diskusjonslisten og artikkelen til Tinnesand viser, er meningene mange og ulike, og debattene engasjerer ansatte i små så vel som i store bibliotek over hele landet. Informantene i denne studien er også delt i sitt syn, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 7. som omhandler funn og drøfting.

I den digitale tidsalderen vi lever i, hvor man i alle typer bibliotek stadig støter på tilgangsbARRIERER, vil det være sånn at enhver bibliotekansatt er en «gatekeeper» til informasjon. Dette gjelder i høy grad også angående informasjon som finnes i et fysisk format. Tilgangsproblematikken blir tilsynelatende bare mer og mer omfattende i takt med den økende mengden dokumenter. Derfor er det essensielt at vi tar en ny og grundig debatt for å finne gode løsninger.

3. Påvirkningsfaktorer

I dette kapitlet vil jeg presentere de viktigste påvirkningsfaktorene. Kjennskap til disse faktorene, og bevisstheten rundt de foreliggende rammene, er essensielt for å forstå utfordringene og mulighetene på feltet i relasjon til mine forskningsspørsmål. Folkebibliotekloven og Nasjonalbibliotekets retningslinjer for fjernlån danner hele grunnlaget for samarbeidet i sektoren. Folkebibliotekloven er en «myk» lov. Det vil si at det er stort rom for tolkninger og ulike forståelser. Dette i motsetning til for eksempel Arkivloven, som er en «hard» lov med et mye strammere ordvalg og lite rom for «synsing». Det er også av avgjørende betydning å henvise til Nasjonalbibliotekets mandat ettersom det er styrende for hva Nasjonalbiblioteket faktisk har og ikke har ansvar for. Dette vil være aktuelt å trekke inn i diskusjonen av forskningsspørsmål 3.

Videre er det viktig å kjenne til noen økonomiske rammebetingelser bibliotekene drives innenfor for å kaste lys over problemstillingens aktualitet. Her vil jeg kort forklare hvordan

folkebibliotekene er finansiert. I tillegg vil jeg trekke inn Svanhild Aabøs forskning om verdsetting av ikke-økonomiske goder og dennes betydning for bibliotekene.

Norsk litteraturpolitikk og nordmenns lesevaner får konsekvenser for folkebibliotekene. Særlig er Norsk Kulturråds innkjøpsordninger for litteratur og Cecilie Napers forskning om endringene i lesevaner viktig. Dette vil derfor kort bli gjennomgått.

3.1. Folkebibliotekloven

Folkebiblioteklovens § 1 og § 3 regulerer bibliotekenes forpliktelse og samarbeidsforventninger. I § 1 står det at «Folkebibliotekene skal [...] stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet» og i § 3 heter det at «Bibliotekene skal følge felles regler om lånesamarbeid [...]» (Folkebibliotekloven, (1985), § 1 og 3). Det enkelte bibliotek har således ikke anledning til å unndra eget materiale fra fjernlån enten det er nytt eller ikke. De skal også følge felles fastsatte regler for lånesamarbeid.

Allerede i 2004, i ABM-skrift #6, som tar for seg ønsket om en samlet bibliotekjeneste og fokuserer på om en utvidelse av biblioteklovens virkeområde vil være et hensiktsmessig virkemiddel for å nå dette målet, ble det pekt på at sømløse bibliotekjenester ikke er noe som kommer av seg selv og at det er nødvendig med virkemidler som kan styre utviklingen og forhindre tendensene til å prioritere egen virksomhets behov foran allmennhetens interesser (Audunson, 2004). Nå vet vi at Folkebibliotekloven ble endret, men at lovens virkeområde forble uendret. Ikke bare er universitets- og høgskolesektoren fremdeles underlagt et annet departement enn folkebibliotekene. De har også et annet samfunnsoppdrag, en annen finansieringsmodell og langt på vei et annet verdisett. Både Kulturdepartementet og Nasjonalbiblioteket har fremdeles svake styringsmuligheter med dagens lovverk.

Loven er, som jeg pekte på innledningsvis, bare til begrenset hjelp, og de fleste sentrale forskriftene som er hjemlet i Lov om folkebibliotek handler om statistikk. Lovens sentrale forskrifter bidrar således ikke til å belyse problemstillingen i særlig grad. Men det finnes ett unntak: I § 2 i *Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek* står det følgende om biblioteksjefens myndighetsområde: «Biblioteksjefen er den faglige og administrative leder for kommunens samlede folkebibliotekvirksomhet» (*Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek*, 2013). I St.meld. nr. 23 (2008-2009) kan man lese følgende:

«For folkebiblioteka er fjernlån indirekte nedfelt i lov om folkebibliotek § 1 der det står at folkebiblioteka er del av eit nasjonalt biblioteksystem. Retten til å få fjernlånstjenester er derimot ikkje klart uttrykt i lova. Lova pålegg heller ikkje folkebiblioteka plikt til å yte fjernlån, men i § 3 står det at biblioteka skal følge felles reglar om lånesamarbeid. Det er knytt ein forskriftsheimel til dette som aldri er nytta» (2009, s. 91).

Ifølge Folkebibliotekloven skal man altså stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet og man skal delta i et felles lånesamarbeid. Men ifølge St. meld nr. 23 har det enkelte folkebibliotek verken rett eller plikt til å motta og yte fjernlån. Her virker det for det første som mobilitetshensynet i befolkningen ikke er ivaretatt. Eksempel: Dersom Ole møter opp på folkebibliotek X, har Ole krav på å få låne det samme som de lokale lånerne som har X som sitt hjemmebibliotek. Men dersom Oles eget lokale folkebibliotek sender en bestilling på det samme materialet til bibliotek X, kan X nekte å sende dette ut på fjernlån. Det er på et vis vanskelig å forstå logikken i dette. Ole har altså samme lånerett overalt, men det har ikke Oles lokale bibliotek. For det andre ligger det en åpning for bruk av skjønn hos det enkelte bibliotek. Selve arbeidsoperasjonene med å håndtere fjernlån og innlån, har blitt vesentlig enklere med årene. Man kan derfor under normale omstendigheter ikke skylde på at dette arbeidet er for ressurskrevende i seg selv.

De fleste bibliotek sør for Nordland fylke har et tilbud om bibliotektransport. I Hedmark betaler hvert bibliotek en sum ut fra hvor mange bøker som ble sendt et bestemt år. Andre kjente løsninger er at bibliotekene betaler ut fra kommunens innbyggertall eller ut fra antall besøk. Noen steder betaler fylkesbiblioteket en stor andel av utgiftene. Boktransport drives av private aktører, og når man skriver anbudsdokumenter så legges det en del føringer. Prisen for å befrakte en gitt mengde dokumenter er altså avtalt på forhånd. Det er klart at dersom et bibliotek sender og/eller mottar store mengder dokumenter ut over det som er avtalt, vil befrakteren kunne stille spørsmål ved det. Men i utgangspunktet virker det noe søkt når bibliotek sør for Nordland skylder på at fjernlån og innlån er for dyrt. Da er kanskje en av de få mulighetene som gjenstår for å avslå fjernlånsforespørsler nettopp å henvise til at mediet er for nytt?

Det er interessant å legge merke til at det finnes en hjemmel i Folkebiblioteklovens § 3. En hjemmel er et grunnlag for å kunne gi en forskrift (Lovhjemmel, 2013). En hjemmel er altså en bestemmelse om hva man kan gi forskrift om og hvem som kan gi den. Det faktum at det

er knyttet en hjemmel til § 3 betyr at det ligger en mulighet i loven for at det kan lages en forskrift som omhandler fjernlån.

I den samme St.meld. (nr. 23 (2008-2009)) under «Tiltak og strategiar» i kapittelet om ressursdeling og fjernlån, kan vi lese at: «Nye, felles retningslinjer for lånesamarbeid er under utarbeiding, og Kultur- og kyrkjedepartementet vil vurdere å fastsetje forskrift for lånesamarbeid og registrering med heimel i folkebiblioteklova § 3» (s. 98). Nye, felles retningslinjer for lånesamarbeid har blitt realisert, men noen forskrift lar fremdeles vente på seg. Nasjonalbibliotekets retningslinjer for fjernlåsssamarbeid ble oppdatert i etterkant av endringene i Folkebibliotekloven i 2014. Her står det at:

«Fjernlån er samarbeid mellom bibliotek, der bibliotekene stiller sine samlinger til disposisjon for lånere ved andre bibliotek. Lånesamarbeidet skal gi best mulig utnyttelse av felles bibliotekressurser og er selve ryggraden i biblioteksamarbeidet. Et velfungerende fjernlånsamarbeid er en forutsetning for at biblioteksystemet fungerer effektivt til beste for bibliotekbrukerne. Det handler om å sikre best mulig tilgang til landets samlede bibliotekressurser for alle, uavhengig av bosted eller tilknytning til utdanningsinstitusjon. Dette betyr at alt materiale som er til hjemlån i ett bibliotek også bør være tilgjengelig for brukere ved andre bibliotek gjennom fjernlånsamarbeid» (Nasjonalbiblioteket, 2014).

Videre i samme dokument heter det at: «Forutsetning for et fungerende fjernlån er et fornuftig selvforsyningsnivå. Fjernlån skal være et supplement til bibliotekets samlinger, ikke en erstatning for manglende ressurser lokalt». Her er det et tydelig fokus på bibliotekbrukeren og dennes rett til tilgang til landets samlede bibliotekressurser. Men også dette dokumentet åpner for tolkninger som vi senere skal se.

Ulike tider har ulike idealer. Før de digitale bibliotekatalogene kom, måtte stort sett alle forespørslene om fjernlån og innlån effektueres via fylkesbibliotekene. Dette var både arbeidskrevende og tidkrevende. Det var derfor en stor fordel å ha mest mulig materiale tilgjengelig i eget bibliotek. Frem til 2007 fantes det en emnefordelingsplan i Norge¹⁰. Emnefordelingsplanen innebar at alle fylkesbibliotekene og en del bibliotek i de største byene hadde et spesielt ansvar for å kjøpe inn litteratur om et bestemt nummerspenn i Dewey-systemet for så å stille dette materialet til disposisjon for andre bibliotek i landet.

---

¹⁰ Fordelingen, slik den var i 1989, kan sees her <http://www.of.fylkesbibl.no/fjernlaan/emnefordelingsplanen.html>

Depotbiblioteket i Mo i Rana ble opprettet i 1989, og det minsket etter hvert presset på fylkesbibliotekene. I 2007 ble retningslinjene for reglement for fylkesbibliotekene endret, og punktet om fylkesbibliotekenes plikt til å ha egne samlinger og å bygge opp samlinger etter emnefordelingsplanen, ble fjernet (Nasjonalbiblioteket, 2014). Opprettelsen av digitale bibliotekataloger og det faktum at mange dokumenter ble samlet på ett sted, medførte at arbeidet med fjernlån og innlån ble svært mye enklere.

Ved endringene i Folkebiblioteklovens § 1 i 2014, fikk bibliotekene et utvidet samfunnsoppdrag. Nå skal biblioteket i tillegg være «en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt» (Folkebibliotekloven, (1985)). Denne tilføyelsen i lovteksten har gjort at både de ansatte og brukernes anvendelse av bibliotekrommet har endret seg. Uten å dykke ned i alle mulighetene og utfordringene som ligger i biblioteket som møteplass og debattarena, kan man slå fast at det har påvirket arbeidet med samlingsutvikling. Strategien har endret seg fra «just in case» til «just in time». Fremveksten av CREW¹¹ i Norge og arbeidet til Buskerudgeriljaen¹² har endret og tilpasset innholdet i mangt et bibliotek for å møte dagens og morgendagens behov og krav til funksjonelle bibliotek.

3.2. Nasjonalbibliotekets mandat

Nasjonalbibliotekets virksomhet er forankret i Pliktavleveringsloven, ikke i Folkebibliotekloven. I Nasjonalbibliotekets mandat kan vi lese at: «Som Statens utviklingsorgan for biblioteksektoren skal Nasjonalbiblioteket bidra til å utforme og gjennomføre ein nasjonal bibliotekpolitikk for folke- og fagbibliotek»¹³. Det er altså ikke gitt i Nasjonalbibliotekets mandat at deres rolle er å utøve tilsyn eller kontroll av noe slag. De skal bare være en bidragsyter inn i samarbeidet mellom de andre aktørene på feltet. Videre i samme dokument heter det at Nasjonalbiblioteket er ansvarlig for å drifte fellesmagasin og fjernlån gjennom Depotbiblioteket. Altså har de bare ansvar for den nasjonalt eide bokstammen som alle innbyggerne i Norge eier sammen.

I artikkelen Statlig tilsyn – bare kontroll eller noe mer? Dialogbasert tilsyn med kommunale arkiver skriver Fintland, Østebø og Braut følgende:

---

¹¹ CREW står for Continous Review Evaluation and Weeding, og er en kasseringsmanual.

¹² Les mer og se bilder fra Buskerudgeriljaens oppdrag her:

https://buskerud.fylkesbibl.no/publikasjoner/?mgc_223=226/buskerudgeriljaen

¹³ <https://bibliotekutvikling.no/sekretariat-for-bibliotekutvikling/nasjonalbibliotekets-mandat/>

«Tilsyn som statlig kontrollvirkemiddel har lange tradisjoner i Norge (St.meld. nr. 17 (2002–2003):22). Men det er fremdeles påfallende lite gjort for å studere hvilke egenskaper og virkninger statlig tilsyn har allment sett og innenfor ulike samfunnssektorer. Tilsyn som virkemiddel innenfor arkiv-, bibliotek- og museumssektoren er lite omtalt og knapt nok forskningsmessig studert i det hele tatt» (2017, s. 91).

St. meld. nr. 17 (2002-2003), som Fintland et al. henviser til, behandler ikke tilsyn rettet inn mot kommunal sektor. Likevel kan det være formålstjenlig å gjøre bruk av noen definisjoner hentet derfra. På side 22 kan vi lese at:

«Tilsynsbegrepet kan i vid forstand forstås som et fellesbegrep for all aktivitet eller virkemiddelbruk som iverksettes for å følge opp et lovverks intensjoner. Kjernen i tilsynsrollen er imidlertid den konkrete kontrollen av pliktsubjektene etterlevelse av en norm som allerede er fastsatt ved lov, forskrift eller enkeltvedtak, samt reaksjoner ved avvik.» (St. meld. nr. 17 (2002-2003)).

Videre heter det:

«Ut fra en slik forståelse av tilsynsbegrepet er tilsyn for det første kontroll av at de som er underlagt krav fastsatt i lov, forskrift eller enkeltvedtak, dvs. tilsynsobjektene, etterlever dette. En sentral del av tilsynsrollen er således å oppsøke, uanmeldt eller forhåndsvarslet, eller på annen måte innhente kunnskap om tilsynsobjektene for å finne ut om det foreligger avvik fra de oppstilte kravene. Ved identifikasjon av avvik, vil tilsynet følge opp dette med nødvendig reaksjon, det være seg veiledning, pålegg om oppretting, stansing av virksomheten, bøter eller andre tiltak for å sikre at kravene overholdes». (St. meld. nr. 17 (2002-2003), s. 22-23).

I kronikken *Vi trenger et nasjonalt tilsynsorgan nå! Fjernlånsamarbeidet forvitrer* (Høiby, 2017), peker jeg på at det er en utfordring for hele sektoren at det ikke finnes et overordnet organ som har makt og myndighet til å bestemme hvordan reglene skal forstås. Videre skriver jeg at «Behovet er til stede for å gjeninnføre ordningen med et nasjonalt tilsynsorgan som kan utarbeide klarere retningslinjer. Det er ingen grunn til å tro at utfordringene i biblioteksektoren knyttet til fjernlån og lånerinitiert innlån skal løse seg av seg selv».

Hans Martin Fagerli, en nestor innenfor norsk bibliotekvesen hadde følgende kommentar til min kronikk:

«Da jeg leste artikkelen til Beate Høiby i BoB¹⁴, ble jeg temmelig overrasket. Som gammel fjernlåsentusiast og formann i NBFs¹⁵ fjernlånsgruppe en gang på 90-tallet, synes jeg det er rart at alt dette kunne passere uten at "bibliotekvesenet" har unnlatt å reagere. Systemer som ikke snakker med hverandre burde snart ha vært en saga blott skulle man tro alle de forventninger svært mange har hatt om en digital tid med transparens og jubel i alle ledd. Og så får man det rett og slett ikke til! Eller er det plutselig ikke blitt så farlig om det blir borte? Fortidens Riksbibliotekjeneste og ikke minst Statens bibliotektilsyn hadde ikke tillatt slike tilstander. Fjernlån er og bør i lang tid framover være en svært viktig tjeneste for at vi skal ha ett noenlunde likt bibliotektilbud utover landet vårt» (Fagerli, 2017).

På bakgrunn av min kronikk, ba Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet Aslak Sira Myhre, direktør ved Nasjonalbiblioteket, om å delta på et styremøte. Han gav i dette møtet uttrykk for at Nasjonalbiblioteket i dag har en tilsynsmyndighet på lik linje med den ABM-utvikling hadde da de hadde ansvaret (Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet. Referat fra styremøte 4. mai 2017). Direktøren mente løsningen er at Nasjonalbiblioteket tar ansvar for at protokoller og systemer fungerer mest mulig optimalt. På spørsmål om hva Nasjonalbiblioteket kan gjøre for å løse fjernlånsutfordringene, skisserte Sira Myhre to muligheter: Enten at Nasjonalbiblioteket alene utarbeider et nytt og detaljert regelverk eller at forslag til nytt regelverk blir sendt ut på høring og at det i sin tur danner grunnlag for nye regler. Han mente videre at bibliotekfolk ikke selv ønsker et tilsyn jmfør resultater fra undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden*. Han uttrykte også usikkerhet om hvordan man skal sanksjonere, og mener at bibliotekfolk er uenige med hverandre og ikke med Nasjonalbiblioteket. Det siste er et godt poeng. Det er nettopp derfor jeg tidligere har tatt til orde for at det må opprettes et tilsynsorgan - fordi bibliotekfolk ikke er enige med hverandre. Jeg håper funnene i denne studien kan bidra til å sette fokus på nødvendigheten av å finne en god løsning på disse utfordringene.

3.3. Folkebibliotekenes økonomiske rammebetingelser

Folkebibliotekloven slår fast at alle kommuner skal ha et folkebibliotek (Folkebibliotekloven (1985), § 4). Det er altså en lovpålagt tjeneste og ikke noe kommunene kan velge bort. Loven sier imidlertid ingenting om tilbudets omfang og nivået på tjenestene. Tidligere fantes det

---

¹⁴ BoB er en forkortelse for tidsskriftet Bok og Bibliotek.

¹⁵ NBF er en forkortelse for Norsk Bibliotekforening.

retningslinjer som, med utgangspunkt i kommunens størrelse og innbyggertall, la føringer for hvor mange åpningstimer folkebiblioteket skulle ha per uke, hvor stort areal det skulle ha, hvor mange hyllemeter det skulle være og hvor mange ansatte det skulle være. Slike normer finnes ikke lenger. Det er helt opp til den enkelte kommune å bestemme rammene for hva slags tilbud innbyggerne skal få når det kommer til bibliotek tjenester. Folkebibliotek kan dermed komme i den situasjonen at de ikke har midler til å kjøpe inn materiale. De blir dermed svært avhengige av å motta innlån fra andre aktører på feltet.

Norske folkebibliotek er 100 % finansiert over kommunebudsjettet. Det betyr at tjenestetilbudet vil variere veldig fra kommune til kommune. Det skyldes den enkelte kommunens økonomiske rammer og politiske prioriteringer. I *Kulturutredningen 2014* kan vi lese at: «Den kommunale kultursektoren er i mindre grad enn andre kommunale sektorer omfattet av nasjonale standarder og rettighetskrav. Dette bidrar til at kultursektoren kan få preg av å være en «salderingssektor» i den kommunale budsjettkampen» (NOU 2013: 4, s. 17). Som jeg var inne på innledningsvis, peker *Kulturutredningen 2014* også på at folkebiblioteket er den klareste budsjett-taperen i årene 2001-2010 og at bibliotekene dermed er systematisk underfinansiert over tid (NOU 2013: 4, s. 314). Dette får selvfølgelig konsekvenser for den daglige driften på mange folkebibliotek.

Folkebibliotek ligger i de fleste kommuner strukturelt under kultursektoren. Den skiller seg fra andre kommunale tjenesteområder som for eksempel helsesektoren og skolesektoren. De sistnevnte sektorene krever store økonomiske og menneskelige ressurser, og yter tjenester som gjelder liv og helse og barn og unges lovpålagte rettigheter til opplæring. Dette er sektorer hvor kommunen både kan ha og få tunge oppgaver som ikke kan salderes bort fra trange budsjetter. Folkebibliotek skiller seg også fra andre tilbud som ofte er tilordnet samme sektor, altså kultursektoren. For eksempel vil tilbud som kino og svømmehall som regel være noe innbyggerne i en kommune ønsker seg. Disse tjenestene er imidlertid ikke lovpålagte, men de krever likevel ganske store ressurser.

Det kan være vanskelig å tallfeste verdien av folkebibliotekets ulike tilbud. Dette henger sammen med at mange av folkebibliotekenes verdier og betydning i sine lokalsamfunn er vanskelig å måle. Svanhild Aabø har forsket på dette. Målet med hennes doktorgradsarbeid var å få en bedre forståelse for folkebibliotekenes samlede verdi, og å vise deres instrumentelle og deres demokratiske og kulturelle verdi. Begrepet «verdsetting» brukes for å

anslå verdi på goder og tjenester som ikke har noen pris; som ikke omsettes i et marked. Svanhild Aabø skriver i sin doktoravhandling *The Value of Public Libraries: A Methodological Discussion and Empirical Study Applying the Contingent Valuation Method*: «At a national level, the value of library benefits is shown to be clearly higher than the costs» (2005, s. 85). Det er altså slik at man samfunnsøkonomisk får igjen mye mer enn man investerer i kommunale bibliotek. Til tross for dette, har man erfaringsmessig sett at tjenester i bibliotektilbudet likevel er ganske enkelt å kutte i når kommunene må spare penger. Kommunene har en del tjenester som er mye strengere regulert av lover og forskrifter, og som gjelder liv og helse. Det vil dermed ikke være like lett å redusere tjenestenivået til innbyggerne på disse områdene. Imidlertid har befolkningen landet over det samme informasjonsbehovet enten de er bosatt i en rik eller fattig kommune som enten prioriterer eller nedprioriterer sitt folkebibliotek. Og det er utfordrende for en biblioteksjef å skulle argumentere med at man trenger penger til medieinnkjøp når man kan bli møtt med motargumenter som at man «bare» kan låne inn nye medier fra andre folkebibliotek. Kommunene må altså ha et folkebibliotektilbud til sine innbyggere, men de kan kutte i tjenestenivået. Dette kan innebære at man i større grad må basere seg på innlån fra andre bibliotek for å kunne tilby sine innbyggere aktuell litteratur.

Folkebibliotek kan legitimeres med utgangspunkt i et verdibasert og et instrumentelt syn. Aabø skriver i sin doktoravhandling følgende:

«From the value-based position, the resources of all public libraries are seen as a whole and as one comprehensive library system, representing a complex set of values available for the community as a collective. All inhabitants have the same priority and all services are free of charge. From the instrumental position, each library is seen as a separate organization, which aim is to serve first and foremost their own users, segmenting user groups according to priority» (2004, s. 21).

Utviklingen i sektoren de siste årene synes å gli sakte fra en verdibasert posisjon til en mer instrumentell posisjon. Dette innebærer at det tenderer mot at biblioteksjefer generelt er mer opptatt av å beholde egne ressurser til bruk for egne brukere i stedet for å se på alle fordelene som ressursdeling kan resultere i.

3.4. Norsk litteraturpolitikk og lesevaner

I boken *Kvinner, lesning og fascinasjon: «Bestselgere» i bibliotek og kiosk*, som er basert på Cecilie Napers doktoravhandling, viser hun hvordan det de siste 20 årene har vært en dreining i folks lesevaner. Der befolkningen tidligere la for dagen en bred litterær smak og leste mangfoldig, er smaken i dag smalere og mer konform. Hun knytter dette til at bokpolitikken har blitt mer markedsstyrt, og at eksponeringen man opplever i bokhandlere og i bokklubbene har endret folks oppfatning av hva som er verdt å lese. «I Bibliotek-Norge har vi sett at etterspørselen etter bestselgerlitteratur har økt i takt med dereguleringen av bokmarkedet» skriver Naper (2007, s. 268). Selv om Napers bok er mer enn ti år gammel, har ikke tendensene i lesevanene endret seg. Dersom man tar en titt på statistikkene til Bokhandlerforeningen¹⁶ og Bibsys-bibliotekene¹⁷, vil man se at det er de samme forfatterne som dominerer begge steder. Det er en stor utfordring for bibliotekene at mange lesere etterspør den samme litteraturen samtidig. Dette er en av årsakene til at det er problematisk at alle potensielt står fritt til selv å definere hva som er en ny bok og i hvilken grad det er greit å reservere nytt materiale for lokale lånere.

De norske innkjøpsordningene for litteratur er en statlig støtteordning som bidrar økonomisk til å realisere bokutgivelser på norsk. Ordningen ble etablert i 1965, samme år som Norsk kulturråd ble opprettet. Dette er en ordning som sikrer det kvalitative breddegrunnlaget i blant annet folkebibliotek. Formålet med innkjøpsordningene er å styrke norsk språk og litteratur ved å legge til rette for bredde, mangfold og kvalitet i litteratur på norsk og god tilgjengelighet for alle (Nasjonalbiblioteket, *Kulturrådets innkjøpsordninger*, udatert). Det finnes i dag seks ulike innkjøpsordninger; fem for litteratur og en for tidsskrift. Innkjøpsordningene administreres av Norsk Kulturråd. De ulike ordningene har ulike regler.¹⁸ På Norsk Kulturråds hjemmeside kan vi lese at: «Norsk Kulturråd kjøper inn nye boktitlar for å sende dei vidare til norske folke- og skulebibliotek og til nokre undervisningsstader og bibliotek i utlandet. Desse bøkene kjem i tillegg til dei titlane biblioteka sjølve kjøper inn over eigne budsjett» (Norsk Kulturråd, innkjøpsordningene, 2016).

---

¹⁶ <http://www.bokhandlerforeningen.no/boklista>

¹⁷ <http://www.bibsys.no/top100ustat-voksne.html>

¹⁸ <http://www.kulturradet.no/soknadsbehandling/innkjopsordningene>

Innkjøpsordningene er en gavepakke til folkebibliotekene og sørger for et bredt tilfang av ny litteratur. For folkebibliotekene er den største utfordring med innkjøpsordningene for litteratur, slik de fungerer i dag, knyttet til distribusjon av de mest etterspurte bøkene. Det tar i mange tilfeller flere måneder fra en bok blir antatt i en innkjøpsordning til tittelen faktisk fysisk kommer til bibliotekene. Når det gjelder de mest etterspurte titlene og de titlene som vekker debatt, hjelper det lite for bibliotekene å motta et eksemplar et halvt år eller mer etter utgivelse. Da har man måttet bruke penger av eget budsjett, eller eventuelt lånt inn tittelen fra andre bibliotek for å dekke etterspørselen, og bøkene man mottar fra Norsk Kulturråd kan, når de omsider ankommer, i noen tilfeller da settes rett i magasinet fordi ingen lenger ønsker å låne dem. Dersom bibliotekene hadde mottatt bøkene raskere, kunne man spart en del fjernlån og innlån bibliotekene imellom. Bibliotekene som mottar bøker, har formidlingsplikt av disse bøkene i fem år etter utgivelse. Det er prisen folkebibliotekene betaler for å motta denne gaven fra storsamfunnet.

4. Tidligere forskning på fjernlån og innlån

Det har blitt forsket lite på fjernlån og innlån i Norge, men det betyr på ingen måte at få har vært interessert i tematikken. Snarere tvert imot. I dette kapitlet vil jeg presentere tidligere forskning i form av en hovedoppgave, et utvalg enkeltartikler og undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* fra 2014. Så vidt jeg vet, har ingen her til lands gjennomført den typen studie som jeg har gjort. Den vil derfor forhåpentligvis kunne bidra til å kaste mer lys over tematikken.

Biblioteklandskapet er omskiftelig og i stadig utvikling. Systemene vi bruker for å handle og samhandle forandrer seg. Likeledes er det stadig utskiftning av mennesker som jobber på ulike nivå i sektoren, og deres holdninger og verdier påvirker deres valg og standpunkter. Dette peker i retning av at tekster som ble skrevet for relativt kort tid siden, ikke nødvendigvis lenger har aktualitet fordi forutsetningene i dag er annerledes. Samtidig er det slik at noen av de grunnleggende problemene på bibliotekfeltet som sådan er de samme nå som tidligere. Det betyr at tekster som er skrevet for en tid tilbake, fremdeles kan ha relevans. Det jeg trekker frem i kommende delkapitler, er således valgt ut fra aktualitet og relevans og ikke ut fra en tidsavgrenset periode.

4.1. Hovedoppgave fra Høgskolen i Oslo

I 2001 skrev studentene Moxnes, Møvig og Aarnes en hovedoppgave ved Høgskolen i Oslo, avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag med tittelen *Fjernlån: Søkelys på organisering*. Det som aktualiserte oppgaven den gang, var at landets fire universitetsbibliotek høsten 2000 innførte betalingsordninger for fjernlån til andre bibliotek. En del av oppgaven dreier seg i om diskusjonene dette vakte i ulike fora, og om hvordan Stortinget til slutt konkluderte med at dette var i strid med deler av Åndsverksloven fordi det brøt med gratisprinsippet.

Studentene fikk mulighet til å delta på Fjernlånskonferansen 2000 som Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet arrangerte på Hell utenfor Trondheim. En del av oppgaven tar for seg hvem som sa hva og hvilken posisjon de ulike aktørene på feltet inntok der. Representanter fra både fag- og folkebiblioteksektoren uttrykte stor misnøye med sine overordnede organer, henholdsvis Statens Bibliotektilsyn og Riksbibliotekstjenesten, for at de ikke drev saken fremover og i politisk retning. Til tross for dette, var ingen fra politisk hold invitert til konferansen skriver Moxnes et al. (2001, s. 35).

Oppgaven favner bredt, og tar blant annet for seg hvordan fjernlån er organisert i Danmark og Sverige. Studentene skriver om økningen i fjernlånet, økningen i studentmassen og om livslang læring, om mulighetene for å innføre en statlig kompensasjonsordning og om hvordan bibliotekene kan organisere tjenestene sine for å på en så fleksibel måte som mulig bli i stand til å imøtekomme fremtidens behov. Selv om ingen aktører i Norge truer med direkte betaling for fjernlånstjenester i dag, er mange av de andre problemene oppgaven diskuterer som fremdeles er en utfordring. Følgende sitat viser at oppgaven fremdeles er aktuell: «Et bibliotekvesen med betydelige interne koordineringsproblemer svekker bibliotekets renommé som samfunnsinstitusjon samtidig som det skaper problemer for bibliotekets brukere» skriver Moxnes et al., (2001, s. 25). Studentene skriver avslutningsvis følgende: «I stedet for at alle sitter og bygger hvert sitt system, ville nok både brukere og bransjen innad være tjent med en grundig gjennomgang av hverandres rutiner og tilgjengelige verktøy» (Moxnes et al., 2001, s. 46). Det er interessant å merke seg at de ulike bibliotekene bygget diverse barrierer også for nesten 20 år siden (og antakelig lenge før det) og at det allerede den gangen ble reagert på denne praksisen.

4.2. Enkeltartikler

Flere norske representanter for sektoren har hatt artikler om fjernlån og innlån på trykk i anerkjente utenlandske tidsskrift. Leikny Haga Indergaard hadde i 2005 artikkelen *A Voyage Through the Norwegian Library Landscape and Some Challenges on the Horizon* på trykk i *IFLA Journal*. Dette er en oversiktsartikkel over det samlede norske bibliotekvesenet.

Cathrine Undhjem og Arnhild Tveikra hadde i 2016 artikkelen *ILL¹⁹ and collection management in Norwegian Public Libraries* på trykk i *Interlending & Document Supply*. Dette er en artikkel som oppsummerer undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* som ble gjennomført i 2014. Jeg kommer til å bruke data fra selve undersøkelsen istedenfor fra denne artikkelen. Imidlertid kan det være nyttig å oppsummere hovedfunnene her. Undersøkelsen viser at 53 % av folkebibliotekene ikke ønsker noen restriksjoner på fjernlån og innlån, mens 45 % synes det skulle være noen begrensninger (Undhjem & Tveikra, 2016, s. 20). 58 % av bibliotekene oppga at de ikke hadde implementert begrensninger på hva som kunne sendes ut på fjernlån. En av fire hadde restriksjoner på utlån av ny litteratur. Denne studien er den første systematiske undersøkelsen av ILL i norske offentlige biblioteker (Undhjem & Tveikra, 2016, s. 20).

Helen Sakrihei hadde i 2016 artikkelen *Using automatic storage for ILL – experiences from the National Repository Library in Norway* på trykk i *Interlending & Document Supply*. Denne artikkelen omhandler automatlageret ved Depotbiblioteket i Mo i Rana, og konkluderer med at det å bruke automatisk lagring av dokumenter viser seg å både være effektivt, kostnadsbesparende og trygt (Sakrihei, 2016, s. 14). Undersøkelsen er viktig fordi Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana, som har brukt automatlager siden 2003, er et av få bibliotek som bruker denne teknologien.

I et styremøte i Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet, hvor direktøren ved Nasjonalbiblioteket Aslak Sira Myhre deltok for å imøtegå uttalelsene jeg kom med i kronikken *Vi trenger et nasjonalt tilsynsorgan nå! Fjernlåns samarbeidet forvitrer*, uttalte han at:

---

¹⁹ ILL betyr interlibrary loan.

«Skjerming må være mulig. «Stille samlingen til rådighet for Norges befolkning» betyr ikke at alt skal måtte sendes på fjernlån alltid. Hensikten med fjernlånssystemet er ikke å gi alle lånere samtidig tilgang til nyeste Nesbø, men til bredden. Det må være regler for hva som kan skjermes og ikke» (Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet. Referat fra styremøte 4. mai 2017).

Det er oppsiktsvekkende at Sira Myhre mener at det må være lov å skjermes materiale fra fjernlån. Like oppsiktsvekkende er det at han mener at det bør være regler for hva som kan skjermes og ikke. Hvem som skal utforme disse reglene og hvem som skal påse at de blir fulgt, sier han derimot ingenting om.

4.3. Landsomfattende spørreundersøkelse

I mars/april 2014 gjennomførte Sentio Research Norge en undersøkelse initiert av Fylkesbiblioteksjefskollegiet. Den heter *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden*. I undersøkelsen blir respondentene spurt om noe av det samme som jeg spør om i min undersøkelse. Her ble det gjort en del interessante funn som relaterer seg til mine data. Dette er en kvantitativ undersøkelse hvor det ble sendt ut spørreskjema på nett til alle landets folkebibliotek. Undersøkelsen hadde en svarprosent på 79 %. Av Hedmarks 22 kommuner svarte 16 på undersøkelsen. Det betyr at i underkant av 73 % responderte. I Oppland, som består av 26 kommuner, var det 22 som svarte. Det gir en svarprosent tett opp mot 85 %. Johannessen, Tufte og Christoffersen skriver i boken *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* at en svarprosent på over 50 % må regnes som en bra respons (Johannessen, Tufte og Christoffersen, 2016, s. 247). Det betyr at både Hedmark og Oppland samt landet som sådan hadde en høy svarprosent. Denne undersøkelsen gir dermed et godt grunnlag for å si noe om respondentenes synspunkter på og holdninger til arbeidet med fjernlån og innlån slik de opplevde det i 2014. Det er således ikke en undersøkelse av de faktiske forhold, men om den enkeltes opplevelse av sin hverdag.

I tillegg til at denne store undersøkelsen er kvantitativ, skiller den seg fra min kvalitative undersøkelse på flere områder som det er viktig å merke seg. I den kvantitative undersøkelsen ble alle folkebibliotek, uavhengig av husholdningssystem, spurt. Ulike kombinasjonsbibliotek ble heller ikke skilt ut slik jeg valgte å gjøre i min undersøkelse. Begge undersøkelsene har et bibliotekarperspektiv i den forstand at det er de bibliotekansatte som uttaler seg eller krysser av på spørreskjema.

Den kvantitative undersøkelsen er mye større enn min studie. Den fanger derfor opp langt flere aspekter, blant annet samarbeidet med andre typer bibliotek og utfordringer knyttet til elektronisk materiale. I tillegg stilles det spørsmål om lånerinitiert innlån og Norgeslån, mens jeg har valgt å ikke fokusere på tjenester brukerne selv kan utføre. Fordi undersøkelsen fra 2014 er gjennomført ved hjelp av en kvantitativ metode, og funnene derfor kan kvantifiseres, kan den dekke et bredere spekter av spørsmål.

En svakhet ved undersøkelsen er at det ikke fremgår hvem som konkret har fylt ut spørreskjemaet ved hvert enkelt bibliotek. Dersom det hadde fremkommet at spørreskjemaet var utfyllt av biblioteksjefene, ville det vært enklere å se tendenser relatert til mine funn. Skjemaet kan være besvart av den ansatte som arbeider mest med fjernlån og innlån ved hvert enkelt bibliotek. Da er kanskje dataene mer korrekte. Jeg mener likevel det er en svakhet ved undersøkelsen at det ikke kommer tydelig frem hvem som har svart, og dennes rolle i organisasjonen. En styrke er at studien er detaljert. Noen av spørsmålene er svært sammenfallende med enkelte av de momentene jeg spør om i min undersøkelse. Det er viktig å være klar over at undersøkelsen er noen år gammel og at endringer har skjedd siden den gang. Jeg finner det likevel relevant å gjengi noen resultater fra denne undersøkelsen.

I undersøkelsen stilles det en del konkrete spørsmål i forhold til de eksisterende retningslinjene for fjernlån for fag- og folkebibliotek. Disse svarene vurderer jeg som særlig relevante i forhold til min studie. Svaralternativene på alle spørsmålene var gradert i fem intervaller fra «1. I svært liten grad» til «5. I svært stor grad». Det var også mulig å krysse av for «Vet ikke». I Hedmark er det vekselvis 15 og 16 av de 22 spurte som har avgitt svar. I Oppland er det vekselvis 21 og 23 respondenter av 26 som har avgitt svar. Dette er vist i tabellene som Valid N. Spørsmålene i undersøkelsen er ikke fremstilt i en slik tabellform som vist under. De er laget av meg basert på data fra undersøkelsen og dette er gjort for å forenkle lesbarheten.

For Hedmark fordelte svarene seg slik:

	1 I svært liten grad	2	3	4	5 I svært stor grad	Vet ikke	Valid N
Retningslinjene er gode	0	0	50	19	6	25	(N=16)
Retningslinjene er for generelle	0	27	27	20	0	27	(N=15)
Retningslinjene er mangelfulle	7	13	20	13	0	47	(N=15)
Retningslinjene er konkrete	13	0	38	13	6	31	(N=16)
Retningslinjene er foreldet	13	19	25	13	0	31	(N=16)

Mens for Oppland ser tallene slik ut:

	1 I svært liten grad	2	3	4	5 I svært stor grad	Vet ikke	Valid N
Retningslinjene er gode	0	9	13	39	13	26	(N=23)
Retningslinjene er for generelle	0	10	48	0	0	43	(N=21)
Retningslinjene er mangelfulle	5	24	19	10	5	38	(N=21)
Retningslinjene er konkrete	0	5	38	24	0	33	(N=21)
Retningslinjene er foreldet	5	19	24	10	5	38	(N=21)

På spørsmålet om respondentene synes retningslinjene er gode, svarer om lag ¼ at de ikke vet om de synes de foreliggende retningslinjene er gode. Det kan også være et uttrykk for at de ikke kjenner dem godt nok til å foreta en kvalifisert vurdering. Når respondentene blir spurt

om de synes at retningslinjene er for generelle, plasserer alle respondentene seg i midten eller svarer «Vet ikke». På spørsmålet om retningslinjene er mangelfulle, er det større spredning på svarene, men ganske mange, særlig i Hedmark, har svart «Vet ikke». Noe lenger ut i undersøkelsen blir respondentene spurt om de synes at retningslinjene er konkrete. De fleste respondentene i begge fylker plasserer seg i midten eller krysser av for «Vet ikke». Det siste spørsmålet handler om hvorvidt respondentene synes at retningslinjene er foreldet. Hovedtyngden av svarene ligger på 2 og 3 og på «Vet ikke».

Det ser ut som mange av respondentene gjennomgående har plassert seg rundt midten eller krysset av for «Vet ikke». Det kan peke i retning av at de spurte ikke har så sterke meninger i sakens anledning, at de ikke er interessert eller at de ikke vet hva retningslinjene går ut på. Heldigvis åpner undersøkelsen for at respondentene kan formulere egne kommentarer, og det har, som jeg senere skal komme tilbake til, ganske mange benyttet seg av.

Spørsmål 18 i undersøkelsen er særlig relevant i relasjon til mitt første forskningsspørsmål. Respondentene ble spurt om følgende: «Når det gjelder nye titler i biblioteket, hvor lang karenstid setter dere på materiale?» Her er alle de forskjellige materialtypene et bibliotek inneholder ramset opp slik at respondentene kan krysse av for de ulike materialtypene. De kan velge mellom tidsintervallene ingen karenstid, 1 uke, 14 dager, 1 måned, 2-3 måneder eller mer enn 3 måneder. Når det gjelder skjønnlitteratur for voksne, oppgir 81 % av respondentene fra Hedmark at de ikke har noen karenstid mens 39 % fra Oppland sier det samme. I Oppland sier hele 26 % at de har en karenstid som er lenger enn 3 måneder. Tallet i Hedmark er 0. På spørsmål om eventuell karenstid for skjønnlitteratur for barn, svarer 94 % av de spurte fra Hedmark at de ikke har karenstid. I Oppland svarer 48 % det samme. 17 % av respondentene fra Oppland opererer med en karenstid på mer enn 3 måneder mens tallet for Hedmark igjen er 0. Disse tallene er et uttrykk for at man i Oppland har en noe strengere praksis med hensyn til å sende nye bøker ut på fjernlån. Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 7., korresponderer dette bra med mine kvalitative funn.

Undersøkelsen spør respondentene om innlån ved venteliste. Spørsmål 23 lyder: «Når ditt bibliotek har venteliste på en ny bok, dvd osv. (utgitt siste 6 mnd.), bestiller dere den på innlån?» I Hedmark svarer 0 % «ja», 31 % «nei» og 69 % «av og til». I Oppland svarer 4 % «ja», 57 % «nei» og 39 % «av og til». Ut fra disse tallene, ser det ut som praksisen i 2014 var noe strengere i Oppland enn i Hedmark. Spørsmål 24 er i høy grad interessant. Det er

formulert slik: «Når ditt bibliotek har en ny bok, dvd osv. (utgitt siste 6 mnd.) inne på hylla, og som andre bibliotek har venteliste på, låner dere den ut på fjernlån?» Her kunne respondentene velge mellom «Hvis materialet er på hylla i vårt bibliotek sender vi det på fjernlån uansett», «Vi sender ikke nytt materiale på fjernlån fordi andre har venteliste» eller «Vi sender av og til nytt materiale på fjernlån når andre har venteliste». I Hedmark plasserer 88 % seg i den første gruppa, 6 % i den neste og 6 % i den siste. Tallene for Oppland er på henholdsvis 39 %, 9 % og 48 %. I tillegg har 4 % krysset av i kategorien «Annet». Disse tallene peker også i retning av at bibliotek i Hedmark er mer villige til å dele egne ressurser med andre enn det bibliotek i Oppland er.

I undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* lyder spørsmål 16 slik: «Anser biblioteket at det bør være begrensninger på hva dere låner ut på fjernlån?» (*Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden. Spørsmålssett*, 2014, s. 4). Her er det et klart skille mellom Hedmark og Oppland. I Hedmark mener 63 % at det ikke bør være noen begrensninger på hva man sender fra seg, mens i Oppland mener bare 22 % det samme. Respondentene blir så bedt om å redegjøre for fjernlån av ulike medietyper. I Hedmark mener 19 % at det bør være begrensninger i forhold til ny litteratur; altså at det skal være mulig å skjerme denne fra fjernlån. I Oppland mener hele 74 % det samme. Så, i spørsmål 17, blir respondentene spurt om hva de faktisk gjør. I Hedmark sier 19 % at de ikke sender ny litteratur ut på fjernlån, mens i Oppland svarer 64 % det samme. Tallene viser altså at det er 10 % flere i Oppland som synes at det skulle vært restriksjoner på ny litteratur, men som ikke praktiserer dette selv. Resultatene fra denne undersøkelsen stemmer godt overens med mine data på dette punktet også. Jeg ser en klar tendens til at bibliotek i Oppland er mer restriktive enn bibliotek i Hedmark. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 7.

5. Teoretisk fundament

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom aktuell teori som senere vil bli brukt for å besvare oppgavens problemstilling.

5.1. Institusjonell teori

Mitt teoretiske grunnlag er hentet fra det store forskningsfeltet institusjonell teori. Institusjonell teori er bredt sammensatt, og kan forstås noe ulikt innenfor ulike fagfelt.

Tradisjonen med å studere institusjoner går langt tilbake i tid, og var opprinnelig en del av statsvitenskapene. Etter hvert som man har akkumulert ny viten, har fagfeltet ekspandert. Hva som har vært mest i fokus, har endret seg opp gjennom årene. De ulike teoriene utelukker nødvendigvis ikke hverandre, men kan derimot virke utfyllende og forklarende på hverandre.

Etter 2. verdenskrig vokste synet på mennesket som en rasjonell aktør frem. Man tenkte at handling kunne forstås objektivt; at mennesket alltid ville handle på en måte som gav personlig størst nytte. Fokuset var rettet inn mot systemteori og teorier om rational choice. Etter hvert ble dette ansett som en for enkel forklaring. Man fikk en dreining mot et mer ny-institusjonelt perspektiv. Det ny-institusjonelle perspektivet avviser tanken på mennesket som et rasjonelt vesen og er i stedet opptatt av kognitive og kulturelle forklaringer på menneskers handlemåter (Powell og DiMaggio, 1991, s. 8). På institusjonsnivå innebærer dette at man er opptatt av utvikling, spredning og adaptasjon av ideer. I utgangspunktet er det bra at institusjoner er stabile, for, som Nielsen skriver: «Hvis det ikke er tale om en vis grad av fravær av forandring, kan man ikke tale om institusjoner, der netop i kraft av at være relativt uforanderlige skaber forudsigelighed og dermed muliggjør handling» (2014, s. 233). Men dersom de ikke klarer å implementere nye ideer og endre seg i takt med omgivelsene, kan de utdatere seg selv og miste sin legitimitet.

St.Meld. nr. 23 definerer bibliotekenes legitimitet slik:

«Verdigrunnlaget og legitimiteten til biblioteka bygger på tanken om at kunnskap og utdanning skal være tilgjengelig for alle, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skiljelinjer. Dette gjeld alle typer bibliotek, fag- og forskningsbibliotek, folkebibliotek og skolebibliotek. Biblioteka skal gi den enkelte høve til læring og personleg utvikling heile livet gjennom» ((2008-2009), s. 12 og 13).

Jeg vil i det videre ta utgangspunkt i et ny-institusjonelt perspektiv innenfor en sosiopolitisk tradisjon. Teoridannelsen på feltet har som grunnlag å beskrive dynamikken i sosiale handlingsprosesser, og man er interessert i hva aktørene gjør, ikke hva de burde ha gjort skriver Nielsen (2014, s. 88).

Institusjoner kan forstås både som formelle organisasjoner som innebærer en struktur og en strategi, og som en praksis som innebærer spilleregler og handlingsmønstre. Eksempelvis er

17. mai en uformell institusjon, mens lagmannsretten er en formalisert institusjon. Institusjonaliseringsprosesser kan skje på flere måter. Institusjoner kan oppstå som følge av bevisste beslutninger eller de kan vokse frem gjennom at sosiale praksiser gradvis får en fastere og mer rutinepreget karakter forklarer Nielsen (2014, s. 166).

Folkebibliotek er formelle institusjoner som eies av kommunene og styres av et statlig lovverk og av forskrifter og retningslinjer. Samtidig er folkebibliotek institusjonalisert på den måten at de ofte deler normer, verdier og etiske holdninger. Det ligger en potensiell konflikt i denne dobbeltheten fordi normer, verdier og legitimitet er i krysspress mellom forventninger fra de ulike aktørene. Det kan for eksempel være snakk om interessekonflikter, verdikonflikter, eller konflikter om faktiske forhold.

Folkebibliotekfeltet i Norge er veletablert. Hele feltet under ett kan sees på som én sosial gruppe. Hver enkelt enhet innenfor feltet er også en sosial gruppe. Sosiale grupper utvikler sine egne rutiner, praksiser, logikker og sin egen kultur. «[...] begreper som vaner, rutiner, kognition, usikkerhet, flertydighet, social kapital, isomorfi og legitimitetsdannelse bliver centrale i den institutionelle teoridannelse» skriver Nielsen (2014, s. 69). Han fortsetter: «Fælles for denne begrebsdannelse er betoningen af, at sociale fortolkninger og forhandlinger er helt afgørende forudsætninger for handlingsorienteringen, det vil sige afgørende for, hvordan sociale aktører agerer både i rutinemæssige praksissammenhænge og reflektivt i nye situationer». Aktørene innenfor institusjonene er hele tiden i endring og utvikling. Når nye medlemmer kommer inn i en institusjon, vil de bli påvirket av institusjonens etablerte verdier, normer og kulturuttrykk. Men de vil også bringe med seg sine verdier, normer og kulturuttrykk inn i institusjonen, og dermed bidra til at det skjer endringer.

For å besvare spørsmålene i gruppe 1, vil jeg hovedsakelig benytte meg av teori omkring kulturinnhold og kulturuttrykk. Jeg vil bruke stoff fra norske teoretikere som Henning Bang, Tom Christensen, Per Lægreid, Paul G. Roness og Kjell Arne Røvik. Danske Klaus Nielsens bok fra 2014 om institusjonell teori er et naturlig valg fordi boken gir en samlet oversikt over ulike aspekter og ulike måter å anvende institusjonell teori på. Påvirkningsfaktorene jeg gjennomgikk i kapittel 3 vil også bli trukket inn for å belyse de utfordringene mine informanter møter i hverdagen når det gjelder ressursdeling.

Teori om endringsprosesser og ulike forståelser av begrepet isomorfi vil bli brukt for å besvare spørsmålene i gruppe 2. Her vil jeg i hovedsak bruke teori av klassikerne Paul J. DiMaggio og Walter W. Powell samt av Ragnar Audunson. I tillegg kommer jeg til å trekke inn synspunkter som fremkommer i undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden*.

For å besvare spørsmålene i gruppe 3, har jeg hovedsakelig brukt tidligere nevnte teoretikere. Jeg har også hatt stor nytte av ressursidene som ligger på Nasjonalbibliotekets hjemmeside. Uttalelser fra Sira Myhre i styremøte 4. mai 2017 vil også bli trukket inn. Likeledes uttalelser fra Nasjonalbibliotekets strategiske råd. Teori fra Mary Jo Hatch blir også anvendt, og er valgt fordi hun er en klassisk organisasjonsteoretiker.

5.1.1. Organisasjonskultur

Det finnes mange ulike tilnærminger og definisjoner av organisasjonskultur. Jeg velger å definere begrepet slik Bang gjør det når han sier at: «Organisasjonskultur er de sett av felles delte normer, verdier og virkelighetsoppfatninger som utvikler seg i en organisasjon når medlemmene samhandler med hverandre og omgivelsene» (Bang, 2011, s. 23). Denne måten å forstå begrepet på, tar opp i seg både verdier, normer og virkelighetsoppfatninger. I tillegg dekker den kultur som noe som er felles for organisasjonens medlemmer og som noe som vokser og utvikler seg i interaksjonen mellom kulturens medlemmer. Nye medlemmer vil etter hvert bli sosialisert inn i den gjeldende kulturen. Fokuset er innad i organisasjonen, ikke utad mot omverdenen.

Man bruker handlingsregler eller kulturelle normer for å koble situasjoner og identiteter skriver Christensen, Lægreid, Roness og Røvik (2009, s. 54). Christensen et al. fortsetter med å si at kobling av situasjon og identitet kan ha ulik type bakgrunn. Den kan være et resultat av læring ut fra erfaring, kobling ut fra kategorisering eller kobling på basis av tidsmessig nærhet.

Folkebibliotekfeltet i Norge i dag har på den ene siden en organisasjonskultur. Det vil si at medlemmene har noen normer, verdier og virkelighetsoppfatninger som de deler med hverandre. På den andre siden utgjør hvert enkelt bibliotek en egen organisasjonskultur fordi at selv om noen normer, verdier og virkelighetsoppfatninger er felles for alle folkebibliotekansatte i landet, så vil andre normer, verdier og virkelighetsoppfatninger være

ulike. Da er det meningsfullt å snakke om en rekke subkulturer; altså at hvert enkelt bibliotek utgjør en egen subkultur. Det vil også være ulike subkulturer i hver enkelt personalgruppe. Bang definerer en subkultur som:

«En undergruppe av organisasjonens medlemmer som samhandler jevnlig med hverandre, som identifiserer seg selv som en distinkt gruppe i organisasjonen, som deler et sett av utfordringer de fleste i gruppen er enige om er problematiske, og som rutinemessig handler på grunnlag av unike kollektive virkelighetsoppfatninger» (2011, s. 27).

Det er ganske selvsagt at virkeligheten ser nokså annerledes ut for en biblioteksjef i en kommune som prioriterer biblioteket sitt og hvor biblioteksjefen har tilgang på rikelige ressurser i forhold til en biblioteksjef i en kommune som nedprioriterer sitt bibliotek og hvor biblioteksjefen har knapphet på tilgjengeliggjorte ressurser. Det er særlig tre betingelser som gir næring til at det dannes subkulturer i organisasjoner. Dette er hyppig og nær kontakt, felles delte erfaringer og felles personlige karakteristika. (Bang, 2011, s. 28).

Vi kan altså snakke om ulike organisasjonskulturer. Det kan være den kulturen som er felles for hele organisasjonen. Da benytter vi integrasjonsperspektivet. Eller vi kan se organisasjonen som summen av alle kulturene i organisasjonen. Da benytter vi differensieringsperspektivet. Eller så kan vi snakke om interaksjonen mellom ulike subkulturer. Mine informanter vil være representanter for hver sin subkultur. Samtidig, fordi de deltar i et større nettverk av bibliotekarer, vil de også være en del av en eller flere mer overordnet organisasjonskulturer.

Ulike subkulturer kan virke både fremmende og hemmende på hverandre. Det kan oppstå ulike konflikter i en subkultur, for eksempel mellom ulike fagideologier (Bang, 2011, s. 30-31). Som jeg vil komme tilbake til i kapittel 7., er det blant annet dette som skjer på bibliotekfeltet fordi noen tenker i tråd med integrasjonsperspektivet, det vil si at de tenker på feltet som en enhet med felles ressursbase. Andre vil tendere mer mot å tenke differensierende; det vil si at de tenker at hvert bibliotek står alene og at det enkelte bibliotekets ressurser tilhører den angjeldende kommunens innbyggere.

De fleste vil innta ulike grader av begge perspektivene samtidig. Og det er blant annet dette som fører til at biblioteksjefene i denne undersøkelsen opplever at de presses fra to sider. Når

to subkulturer kommer i konflikt med hverandre, vil man ofte oppleve polarisering og/eller en tendens til å være evaluering i stereotypiene (Bang, 2011, s. 39). Andre subkulturkonflikter vi kan se på feltet er for eksempel konflikter mellom ulike funksjonsheter eller mellom ulike profesjonsgrupper.

Organisasjonskulturen har flere funksjoner. Den styrer adferden hos de ansatte ved å gi modeller for handling som gir oss muligheter til å løse både eksterne og interne problemer i organisasjonen. Den virker integrerende på organisasjonsmedlemmene fordi den definerer «oss» og «de andre». Den er med andre ord stabiliserende på godt og vondt. Kulturen kan i noen grad dempe angsten for tvetydighet og usikkerhet, men kan også virke så reduserende at vi feier ting under teppet og ikke tar det opp i det hele tatt. Det er en tendens til at forsvarsmekanismene binder de ansatte sammen. Det å definere en ytre fiende er en vanlig måte å sveise sammen organisasjonen på skriver (Bang, 2011, s. 94). Det at man har konflikter eller forskjellig syn på ting, er ikke nødvendigvis et onde. Det kan derimot gi mulighet til vekst og endring. Det er bra å ha flere innfallsvinkler til hvordan et problem kan løses, men det kan være slitsomt over tid hvis folk har veldig ulike oppfatninger. Balansen i fellesskapet vil endre seg når det kommer nye mennesker inn i en organisasjon. Man kan endre kulturen ved at man endrer egne handlingsmønstre, men det er ikke lett. Hvis sjefen gjør endringer i sine handlinger, vil det ha mye større effekt enn om en vanlig ansatt gjør det samme.

Kultur er ikke noe naturgitt og uforanderlig, men den kan være vanskelig å endre fordi den er så dypt forankret i oss. Organisasjonskultur er altså tillært og kan overføres til nye medlemmer. Organisasjonskultur deles normalt inn i to grunnleggende komponenter: kulturinnhold og kulturuttrykk. Kulturinnholdet er de sett av normer, verdier, virkelighetsoppfatninger og grunnleggende antakelser som preger organisasjonen. Virkelighetsoppfatninger og grunnleggende antakelser er ubevisste.

Kulturuttrykk er handlingsmønstre og adferd; det vil si strukturer, ritualer, språk, objekter, symboler, belønningssystemer og den praksis som kulturinnholdet kommer til uttrykk i (Bang, 2011, s. 45). Man kan altså si at kulturens innhold manifesterer seg i kulturens uttrykk på samme tid som kulturens uttrykk er med på å forme kulturens innhold. I denne oppgaven er både kulturinnholdet og kulturuttrykkene relevante. Ifølge Bang har ledere relativt stor betydning for hva slags normer, verdier og virkelighetsoppfatninger som etableres (Bang,

1998, s. 21). Dette er en av de bakenforliggende årsakene til at jeg valgte å intervju biblioteksjefer.

I artikkelen *Between professional field norms and environmental change impetuses: A comparative study of change processes in public libraries* skriver Audunson at: "Ways of doing things are becoming values in themselves (1999, s. 527). Dette er et uttrykk for at organisasjonskulturen er en sosialt konstruert virkelighet som blir tatt for gitt av organisasjonens medlemmer.

Hatch skriver at verdier kan defineres som de sosiale prinsippene, målene og normene som i en bestemt kultur anses å ha iboende verdi. Normer er nært knyttet til verdier. Normer er de uskrevne reglene som gjør at medlemmene i en kultur vet hva som forventes av dem i vidt forskjellige situasjoner. Mens verdier spesifiserer hva som er viktig for medlemmene i en kultur, fastslår normene hva slags adferd de kan forvente av hverandre (Hatch, 2001, s. 239-240). Normer er altså en manifestasjon av en verdi. «Regler og normer utgør kun begrensninger, hvis etterlevelse heraf kontrolleres og sanktioneres» skriver Nielsen (2014, s. 242). Det vil altså si at dersom regel- og normbrudd ikke får noen konsekvenser, vil det handlingsrommet vi opererer innenfor endre seg.

Nielsen skriver:

«Det der konstituerer en social norm er, at den er uttrykk for forventninger om ønskelig eller passende eller ønsket adfærd, og at den er forbundet med belønninger i tilfælde af efterlevelse og med sanktioner i tilfælde af afvigende adfærd. Der er tale om uformelle belønninger (anerkjendelse) og sanktioner (misbilligelse), og disse eksekveres umiddelbart interpersonelt snarere end via tredjeperson eller via myndighetsudøvelse» (2014, s. 204).

Jeg mener at denne innsikten er sentral for å forstå det som skjer på bibliotekfeltet i forhold til et mulig og fungerende tilsyn angående fjernlån og innlån. Nielsen fortsetter: Det er kjendetegnende for normer, at de ikke er konsekvensorienterte. De er ikke orientert mod de fremtidige konsekvenser af handlinger» (Nielsen, 2014, s. 204). Det betyr at dersom man tenker konsekvenser før man handler, har normen manifestert seg som en verdi. Og da kan det oppstå konflikter mellom ulike verdisyn. Deltakerne i en organisasjon vil prege kulturen med sin bakgrunn og personlighet samt med sine individuelle oppfatninger av hva som er riktig og

galt, sant og usant og viktig og uviktig skriver Bang (2011, s. 78). I bibliotekkontekst betyr dette at hver enkelt medarbeider i større eller mindre grad vil bruke sine verdier i sin yrkesutøvelse. For eksempel kan villigheten til å utøve skjønn variere. Likeså hva som vurderes som det rette å gjøre i en gitt situasjon.

Mens kulturperspektivet fokuserer på verdier og normer som har vokst frem over lang tid internt i organisasjonen, fokuserer myteperspektivet på normer og verdier i omgivelsene. Institusjonelle myter er sosialt skapte normer som følge av moter og trender i forvaltningen, og de er følgelig mer omskiftelige. Det er heller ikke sikkert at de er dokumentert å være spesielt effektive. Institusjonelle myter spres ofte gjennom imitasjon, og fører til at organisasjoner tilsynelatende kan fremstå som like. I myteperspektivet er omgivelsenes tolkning av organisasjonen essensiell. Når organisasjonen fremstår som effektiv, attraktiv og konkurransedyktig, vil det bidra til å gi organisasjonen legitimitet. Moter og trender i omgivelsene vil derfor bli forsøkt inkorporert innad i organisasjonen og reflektert utad. Christensen et al. skriver at: «Organisasjoner som vil oppnå akseptering i omgivelsene, må demonstrere at man lever opp til fundamentale vestlige modernitetsnormer om kontinuerlig fremskritt, fornyelse og rasjonalitet» (2009, s. 76). Og de fortsetter:

«Disse normene kommer til uttrykk i et bredt repertoar av generelle ideer og mer tydelige oppskrifter for hvordan moderne, tidsriktige og dermed legitime organisasjoner bør se ut; hvilke strukturelle komponenter de bør ha, og hvilke prosedyrer og rutiner de bør satse på»

Ofte vil det råde overbevisninger om at ett virkemiddel er det mest effektive for å oppnå et spesielt organisasjonsmål. Enkeltbiblioteks satsing på spesialutviklede, individualiserte husholdningssystem preget av åpen kildekode er et eksempel. Nasjonalbibliotekets vektlegging på og utlysning av prosjektmidler for å imøtekomme lovens endrede krav i forhold til bibliotekene som debattarena (arenamidlene) et annet.

5.1.2. Endring og isomorfi

Stabilitet og flegma er grunnleggende kjennetegn ved institusjoner. Forutsigbarhet muliggjør handling. Over tid vil likevel institusjoner gjennomgå forandringer. Endringene kan være initiert av enkeltaktører, andre organisasjoner eller myndighetene, de kan skje sakte eller brått, de kan være tilsiktede eller utilsiktede og de kan være lokale, regionale eller nasjonale skriver Nielsen (2014, s. 233). Kognitive filtre formes og spres som resultat av sosial interaksjon, og

forestillinger og forventninger harmoniseres gjennom interpersonell kommunikasjon slik at det dannes delte mentale modeller fortsetter Nielsen (2014, s. 243).

Man skal ikke se bort fra den sterke effekten sosial påvirkning kan ha. Generelt kan man si at mens noen ser på en endring som en mulighet for vekst og utvikling, vil andre kunne se på den samme endringen som en destabiliserende trussel (Amundsen & Kongsvik, 2008, s. 90). Dersom «trenden» med å på ulike måter gjøre egen samling utilgjengelig for andre bibliotek får fortsette, og dersom ingen griper inn, kan det få alvorlige konsekvenser for brukerne av bibliotekets tjenester. De vil da stå i fare for å miste tilgang på litteratur som de oppfatter som aktuell og interessant.

Man kan forholde seg til sosiale påvirkningsprosesser på ulike måter. Bang skiller mellom føyelighet, identifisering og internalisering (2011, s.106-108). Føyelighet er den svakeste reaksjonsformen. Man føyer seg etter andre personer eller grupper ved å akseptere påvirkning i håp om å få belønning eller unngå straff. Identifisering er en litt sterkere reaksjonsform. Her vil et individ adoptere normer, verdier og adferd fra andre personer eller grupper fordi, som Bang skriver «dette assosieres med den tilfredsstillende selvdefinerende relasjon til denne personen eller gruppen» (Bang, 2011, s. 107). Identifisering vil ikke fortsette å eksistere når den personen eller gruppen man identifiserer seg med forsvinner. Derfor vil ikke en persons normer, verdier og adferd være varig endret. Den sterkeste formen for effekten av sosial påvirkning er internalisering. Dette er den sterkeste og mest permanente måten å reagere på. Bang skriver at: «Internalisering foreligger når et individ aksepterer påvirkning fordi de foreskrevne verdiene, normene og adferden er i overensstemmelse med vedkommendes eget verdisystem og virkelighetsoppfatninger» (Bang, 2011, s. 108). Denne implementeringen skjer gradvis. Man tilpasser seg og endrer egne normer, verdier og egen adferd og integrerer dem i sitt eget verdisystem. Med utgangspunkt i erfaringsbasert praksis og i tråd med synspunkter som fremkommer på blant annet biblioteknorgelista med ujevne mellomrom, kan det synes som om en del biblioteksjefer er i ferd med å gli over fra å føye seg og identifisere seg med de endringene vi har sett i forhold til innlån og fjernlån, og bevege seg mot å selv internalisere disse endringene. Det kan på sikt føre til at de foreliggende utfordringene med fjernlån og innlån eskalerer og brer om seg.

Institusjonelle endringer er oftest inkrementelle i form av mindre tilpasninger fremfor store og grunnleggende endringer. Inkrementelle endringer i denne sammenhengen betyr altså at

endringene er små og foregår gradvis. Disse vil være enklere å implementere enn større gjennomgripende endringer i organisasjonen. Begrepet stivhengighet er viktig. Stivhengighet er et grunnleggende kjennetegn ved historisk institusjonalisme skriver Nielsen (2014, s. 233). Stivhengighet betyr at de kulturelle normene og verdiene som preger en organisasjon i dens begynnende og formative år, vil ha stor betydning for de utviklingsveiene den følger siden. Nielsen hevder at stivhengighet er et uttrykk for at fortiden virker avgjørende inn på nåtidens handlingsmuligheter (Nielsen, 2014, s. 239). Selv om man befinner seg i en fri valgsituasjon, har man lett for å velge den løsningen man er vant til selv om den er suboptimal. Nielsen skriver at radikal forandring bare kan skje på de relativt sjeldne strategisk avgjørende tidspunktene hvor en sti legges eller korrigeres. På andre tidspunkt er utviklingen underlagt de betingelser og begrensninger som stien representerer og er således i denne forstand nødvendigvis inkrementell (Nielsen, 2014, s. 238).

Isomorfi kan forstås som tiltagende strukturlikhet innenfor et felt eller innenfor deler av et felt. Dette kan gjelde for eksempel likheter i arbeidsprosesser eller likheter i oppbygging. Powell og DiMaggio definerer begrepet slik: "Isomorphism is a constraining process that forces one unit in a population to resemble other units that face the same set of environmental conditions" (1991, s. 66). Når det tas for gitt at bestemte tanke- og handleformer er passende, etableres det press for å adaptere disse skriver Nielsen (2014, s. 246). Isomorfe endringer behøver på ingen måte å være negative, men de kan være det.

«Once a set of organizations emerges as a field, a paradox arises: rational actors make their organizations increasingly similar as they try to change them» skriver DiMaggio og Powell (1983, s. 147). Altså er det slik at når mange nok forsøker å skape unike strukturer, blir de isteden mer like. Powell og DiMaggio fortsetter: «We describe three isomorphic processes - coercive, mimetic, and normative - leading to this outcome». Audunson forklarer isomorfi slik:

«In a social system, some actors have a central position and others are at the periphery. Such is also the case in the social system of organizations. Organizations in the center dominate in setting standards. When means–end relations are ambiguous, organizations tend to imitate standards and norms stemming from those organizations regarded to be most influential and successful. The result is isomorphy (i.e., organizations tend to become alike)» (1999, s. 528).

Denne utviklingen har vi sett mer og mer av på bibliotekfeltet de siste årene, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 7.

Powell og DiMaggio identifiserte tre former for isomorfisk endring: tvangspreget, mimetisk og normativ. Tvangspreget isomorfi innebærer at en organisasjon utsettes for formelt eller uformelt press eller overtalelse fra samfunnet rundt eller enkeltaktører i omgivelsene mot å innføre spesifikke organisatoriske løsninger. Dette kan være kulturelle forventninger i samfunnet eller enkeltaktører som organisasjonen er avhengig av støtte fra. For eksempel kan staten, ved å endre Folkebibliotekloven, legge føringer for hvordan folkebibliotekene skal prioritere sine oppgaver.

Mimetisk isomorfi vil si at en organisasjon hermer etter andre, tilsynelatende vellykkede, institusjoner. Denne strategien kan velges for å håndtere usikkerhet og tvetydighet knyttet til teknologi, egne målsetninger og trekk ved omgivelsene. Mimetisk isomorfi er særlig aktuelt i organisasjoner hvor sammenhengen mellom mål og midler er uklare. Dette vil ofte være tilfelle på bibliotekfeltet. For eksempel kan trenden med at «alle» bibliotek skulle ha en egen side på facebook være et uttrykk for mimetisk isomorfi.

Normativ isomorfi innebærer at profesjonsnormer spres gjennom faglige nettverk. Nielsen skriver at: «Socialisering gjennom utdanning, rekrutterings- og forfremmelseskriterier, medlemskap af faglige organisationer og anden interaktion med fagfæller skaber og vedligeholder fælles professionsnormer, der medfører et normativt funderet pres for isomorfisme (2014, s. 247). De fleste bibliotekarene i Norge i dag har utdanning fra den samme institusjonen. Selv om det faglige innholdet jevnlig gjennomgår revisjoner, har vi mye av den samme bakgrunnen og kompetansen. Gjennom utdannelsen tilegner vi oss et sett av normer og verdier som vi tar med oss ut i arbeidslivet. Dette gjør at vi langt på vei deler en felles virkelighetsforståelse. Dette igjen påvirker hvilke handlingsrom vi ser og hvilke valg vi føler at vi kan ta. Dermed utvikles institusjonene vi er en del av i samme retning og de fremstår over tid som mer og mer homogene.

Endringer kan føre til at man må velge mellom faglige verdier. Audunson skriver: “Reforms aiming at decentralizing (budgetary) duties and responsibilities will increase the responsibility for setting priorities, that is, choosing among professional values. That means choosing some values and choosing away others. Such choices may often be professionally painful” (1999, s.

535-536). I forhold til at noen av de store bibliotekene utvikler, videreutvikler og implementerer fleksible datasystemer basert på åpen kildekode, er flere profesjonelle normer og verdier i spill mot hverandre. På den ene siden står det økende fokuset på brukermedvirkning og unike løsninger. På den andre siden setter det den demokratiske tankegangen på prøve i og med at samarbeidet med andre bibliotek vanskeliggjøres. Ofte vil det være slik at jo større konsekvenser en endring vil føre med seg, desto større kan man forvente at motstanden vil bli. I dette tilfellet har det vært ganske stille selv om det har hatt, og kommer til å fortsette å ha, store implikasjoner for andre bibliotek.

I sin undersøkelse av hvordan faglige normer og verdier og samfunnsendringer spiller inn på endringer ved tre storbybibliotek, fant Audunson at det ser ut som organisasjonsendringer skaper en høyere grad av konflikt enn endringer som er mer knyttet til profesjonelle prinsipper for serviceproduksjon (1999, s. 537). Kanskje det er sånn at de store bibliotekene regner seg som så selvforsynte at de tenker at det er greit at ingen andre kan få tak i deres ressurser og at det er grunnen til at det ikke er flere reaksjoner på det som skjer?

Audunson skriver at: "In general, however, the professional field functions as a filter, transforming environmental changes into a form and a language compatible with established field norms. Not taking the professional field sufficiently into consideration when implementing reforms intensifies conflicts" (1999, s. 547). Det lønner seg altså å ta hensyn til profesjonsfeltets normer når man skal implementere store endringer for å hindre økt konfliktnivå.

6. Metode og forskningsdesign

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for hvilke metodologiske overveielser som er gjort, for hva kvalitativ metode er og for hvorfor jeg har valgt å gjennomføre intervjuer. Deretter vil jeg gjøre greie for hvordan jeg har valgt informanter og hvordan jeg har utarbeidet intervjuguiden. Så vil jeg gjennomgå hva jeg lærte av pilotintervjuet, hvordan de faktiske intervjuene ble foretatt, og hvordan jeg har gått frem for å hente ut og analysere relevant datamateriale. Til slutt vil jeg gjøre rede for validitet, reliabilitet og forskningsetikk.

6.1. Metodologiske overveielser

Jeg har konkludert med at det, innenfor rammene av denne oppgaven, ikke lar seg gjøre å gjennomføre en fullverdig og god undersøkelse dersom kvalitativ og kvantitativ metode skal bli tillagt like mye vekt. Jeg vil derfor holde meg til kvalitativ metode.

Jeg ønsker at oppgaven min skal frembringe troverdige resultater. En måte å øke sannsynligheten for dette på, er triangulering. Metodetriangulering innebærer å kombinere flere metoder for å undersøke det samme fenomenet. «Kvalitative og kvantitative tilnærminger kan brukes parallelt under både datainnsamling og dataanalyse. Siktemålet er å få frem både de kvantitative og de kvalitative sidene ved et fenomen. Samtidig kan man få kontrollert at folk faktisk gjør det de sier de gjør» skriver Halvorsen (2008, s. 150). Mitt mål er å kartlegge holdningene til et fenomen. Dette fordrer en kvalitativ metode. Samtidig vil det være nyttig å kunne si noe om omfanget og utbredelsen av fenomenet; altså om informantene gjør det de sier at de gjør. Da må jeg benytte en kvantitativ metode. Det vil, etter mitt syn, dessverre ikke være mulig å kombinere disse to metodene i denne studien gitt oppgavens omfang.

6.2. Kvalitativ metode

Kvalitative metoder søker å gå i dybden og vektlegger betydning skriver Thagaard (2013, s. 17). Videre skriver hun at kvalitative tilnærminger omhandler prosesser som tolkes i lys av den kontekst de inngår i. Forholdet mellom forsker og den det forskes på, er nærmere og mer relasjonell. I følge Johannessen et al. vil kvalitativ metode være hensiktsmessig hvis vi skal undersøke fenomener vi ikke kjenner særlig godt og som det er forsket lite på, og når vi undersøker fenomener vi ønsker å få en fyldigere forståelse av (2016, s. 28). Denne typen metoder baserer seg på myke data. Det vil si at dataene undersøkelsen frembringer ikke kan kvantifiseres ved hjelp av tall. Fortolkningsaspektet er derfor vesentlig fordi virkeligheten man opererer innenfor kan være vanskelig å observere og registrere (Johannessen et al., 2016, s. 33).

6.3. Kvalitativt intervju

«Intervjuundersøkelser egner seg godt til å gi informasjon om personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse» skriver Thagaard (2013, s. 13). Min vurdering er at kvalitative

intervjuer er den metoden som egner seg best for å svare på min problemstilling. Jeg ønsker jo nettopp å undersøke informantenes opplevelser og synspunkter angående valgt tema.

Johannessen et al. skriver at «Hensikten med kvalitative intervjuer er fyldige beskrivelser, slik at problemstillingen kan belyses fra flere sider» (2016, s. 113). Jeg finner det mest formålstjenlig å benytte meg av semistrukturerte intervju. Slike intervju har, ifølge Johannessen et al. en overordnet intervjuguide som utgangspunkt, mens spørsmål, temaer og rekkefølge kan variere (Johannessen et al., 2016, s. 148). Fordelen med denne måten å organisere intervjuene på, er muligheten for å tematisere svarene i analysedelen. Dessuten gir det meg mulighet til å definere hva som er viktig, og hjelp til å styre samtalen. Alle informantene i denne undersøkelsen har fått de samme spørsmålene, men rekkefølgen har altså variert litt.

Denne typen intervju ble valgt fordi det var ønskelig at informantene snakket mest mulig fritt samtidig som det var behov for en viss struktur til støtte slik at alle spørsmålene ble besvart. Når man stiller spørsmål og får dem besvart, får man bare vite akkurat det man spør om. Dersom informantene får snakke friere på et mer fleksibelt grunnlag, kan det åpne opp for andre innfallsvinkler og underliggende tanker som kan bidra til å belyse problemstillingen.

Ettersom jeg langt på vei har samme faglige bakgrunn som informantene, vil vi naturlig dele noen antakelser og virkelighetsforståelser. Og fordi vi er formet gjennom kognitive filtre via sosial interaksjon, deler vi antakeligvis også noen mentale modeller slik Nielsen forklarte det i kapittel 5.1.2. Dette betyr at vi kan påvirke hverandre, og det kan faktisk oppstå normativ isomorfi under eller i etterkant av intervjusituasjonen.

6.4. Valg av informanter

Først lagde jeg en tabell over hvordan de utvalgte fylkenes kommuner fordelte seg i KOSTRA-gruppene²⁰ og skrev ned folketall i hver kommune. Dette ble gjort ved å studere tabell A3 fra Statistisk Sentralbyrås (heretter SSBs) publikasjon som er den siste publiserte tabellen i sitt slag²¹. I Norge har flere kommuner samme navn. For eksempel er det både i

---

²⁰ KOSTRA står for Kommune-Stat-Rapportering, og gir styringsinformasjon om ressursinnsatsen, prioriteringer og måloppnåelse i kommuner og fylkeskommuner.

²¹ <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/attachment/225199?ts=14ce4c230d0>

Hedmark og i Østfold kommuner som heter Våler. For å sikre at jeg hentet tall fra rett kommune, brukte jeg en tabell fra Kartverket²².

Deretter gikk jeg inn på hjemmesiden til hvert eneste folkebibliotek i Hedmark og Oppland og undersøkte hvilke husholdningssystem de brukte. Dette var tidlig i prosessen og jeg var usikker på hvor mye data jeg ville ha behov for å innhente. Derfor var det et poeng for meg å ha mulighet til å bruke noe statistikk dersom det ble rom for å bruke noen kvantitative data. Dermed satte jeg som et kriterium at bibliotekene som skulle velges brukte husholdningssystemet Bibliofil fordi dette systemet har et meget godt og tilgjengelig statistikkprogram. Fordelen med dette er at jeg enkelt kunne fått tilgang til statistisk materiale noe som er arbeidsbesparende fordi jeg slipper å bruke tid på å gjennomføre en spørreundersøkelse. Ulempen er at hele regioner bruker husholdningssystemet Mikromarc, og ingen av disse vil da bli spurt. Tallene Bibliofil gir meg, ville vist meg hva biblioteket som sådan har lånt inn og ut. Det kan hende at de ansatte gjør noe annet enn det sjefen sier at de skal gjøre. Det kan også hende at det ikke råder konsensus i kollegiet om hvordan spørsmål rundt fjernlån og innlån skal håndteres i praksis. Dette kan ikke leses ut av tallene. Ettersom oppgavens omfang viste seg å ikke tillate bruk av kvantitative data, ble ikke dette noe problem.

I neste fase fjernet jeg de kommunene som var alene i sin KOSTRA-undergruppe. I tillegg fjernet jeg kombinasjonsbibliotekene. Jeg valgte også bort de bibliotekene hvor jeg kjenner biblioteksjefen eller de ansatte godt, ettersom man som forsker ikke skal være forutinntatt. Deretter matchet jeg kommuner fra de to fylkene som a) lå i samme KOSTRA-undergruppe og som b) hadde likest mulig innbyggertall.

Jeg har valgt informanter i en liten kommune, i en mellomstor kommune og i en stor kommune. SSB deler norske kommuner inn i tre størrelser etter innbyggertall. En liten kommune har mellom 0 og 4 999 innbyggere, en mellomstor kommune har mellom 5 000 og 19 999 innbyggere, og en stor kommune har minst 20 000 innbyggere²³. Ulike kommunestørrelser ble valgt fordi jeg ønsket å undersøke om biblioteksjefene ved små og mellomstore bibliotek har andre holdninger til problemstillingen enn biblioteksjefer ved store bibliotek. Jeg bruker tall fra 2013. Kommunenes innbyggertall har helt sikkert endret seg noe

---

²² <http://www.kartverket.no/Kunnskap/Fakta-om-Norge/Fylker-og-kommuner/Tabell/>

²³ <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/attachment/225199?ts=14ce4c230d0>

siden den gang. Likevel valgte jeg denne løsningen fordi at jeg, ved å bruke SSBs tabell A3, fikk korrigert for flere forhold som kan være av betydning²⁴.

Antallet informanter må begrenses fordi det er tidkrevende både å samle inn og å bearbeide data på en grundig måte. Samtidig bør man fortsette til man får informasjonsmetning. Det vil si at man bør gjenta intervjuene helt til de data man henter inn ikke tilfører noe nytt (Johannessen et al., 2016, s. 114). Jeg har valgt å intervju seks stykker, tre i hvert fylke da dette synes å være passelig gitt oppgavens lengde og tiden som er til rådighet.

Mine utvalgs-kriterier av informanter blir dermed a) at de er biblioteksjef i en kommune i et av de to valgte fylkene b) at biblioteket bruker Bibliofil som husholdningssystem c) at biblioteket ikke er et kombinasjonsbibliotek d) at kommunen må ligge i samme KOSTRA-undergruppe som en annen kommune i det andre fylket og e) at innbyggertallet i de valgte kommunene fra hvert fylke er noenlunde likt. De utvalgte kommunene er dermed valgt og ikke trukket tilfeldig. Jeg har basert min utvalgsstrategi på det Johannessen et al. kaller kriteriebasert utvelgelse (Johannessen et al., 2016, s. 120). De valgte kommunene er parett slik at det fantes minst et relevant alternativ dersom noen av de valgte informantene ikke skulle ønske å delta i studien eller dersom en informant skulle trekke seg underveis. Det har de full rett til.

Innenfor rammene til dette prosjektet velger jeg å gjøre det slik jeg har beskrevet, men man kunne, som vist, valgt andre fremgangsmåter og kriterier. Alle alternativene byr på utfordringer når det gjelder å ivareta mine informanternes anonymitet ettersom jeg må redegjøre for hvordan jeg har gått frem for å finne dem. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6.10. som omhandler forskningsetikk.

6.5. Utforming av intervjuguiden

Intervjuguiden vil være en fleksibel rettesnor for samtalen og ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene mine. Spørsmål 1a-1e relaterer seg til forskningsspørsmål nummer 1, spørsmål 2a og 2b relaterer seg til forskningsspørsmål nummer 2 og spørsmål 3a og 3b relaterer seg til forskningsspørsmål nummer 3. Informantene vil bli oppmuntret til å reflektere

---

²⁴ Tabell A.3 viser, i tillegg til folkemengde, også indeks for bundne kostnader og indeks for korrigerte inntekter etter kommune. Til sammen gir disse kriteriene en gruppering av kommunene som gjør dem sammenliknbare etter folketall og bundne kostnader.

rundt, og fortelle detaljert om, tema i tråd med Johannessen et al. sine anbefalinger (Johannessen, 2016, s. 154).

Det vi sier, er verdiladet. Jeg har derfor brukt lang tid på ordvalget i intervjuguiden. Ifølge Thagaard er det viktig at spørsmålene er åpne og at de ikke er ledende (2013, s. 104.) Videre advarer hun mot å presentere de antakelsene vi har om sammenhenger som spørsmål i intervjuet. Dette har jeg forsøkt å unngå. For noen informanter kan tema vi skal snakke om oppleves som følsomt. Det er derfor viktig at spørsmålene blir stilt på en slik måte at informantene ikke føler at de må forsvare handlingene sine. Det ble poengtert at det ikke finnes riktige og gale svar på spørsmålene, og at jeg var ute etter den enkeltes holdning og forståelse.

Informantene fikk ikke tilsendt spørsmålene på forhånd. Da de muntlig hadde stilt seg positive til å være informanter, fikk de tilsendt skriftlig informasjon om studien. Der var kun problemstillingen oppgitt. Jeg ønsket ikke at informantene skulle tenke for mye og eventuelt lese seg opp på forhånd. Jeg ville derimot ha umiddelbare og spontane svar som ikke på forhånd var bearbeidet til fine formuleringer.

6.6. Pilotintervju

Det har blitt gjennomført et pilotintervju. På bakgrunn av tilbakemelding fra denne informanten ble det foretatt noen mindre justeringer i intervjuguiden. Pilotintervju er viktig for å sjekke at spørsmålene blir forstått slik jeg har tenkt og at spørsmålene dekker de mest sentrale aspektene ved tema skriver Kvale og Brinkmann (2017, s. 151). I tillegg er det viktig at spørsmålene oppfattes logiske i forhold til hverandre og at de faktisk oppleves relevante for problemstillingen. Pilotinformanten min var en reell kandidat til å bli valgt til å delta i selve undersøkelsen.

Jeg noterte ned hvor lang tid intervjuet tok fordi det er viktig at informantene mine ble opplyst om dette på forhånd. Pilotintervjuet foregikk i tilnærmet samme miljø og under de samme betingelsene som de intervjuene som er med i oppgaven.

6.7. Gjennomføring av intervjuene

Første kontakt med informantene ble tatt per telefon. Deretter fikk de tilsendt skjemaet informasjonsskriv til informanter (se vedlegg 3). Rent praktisk reiste jeg ut til informantenes arbeidssted. Der skrev de under på en samtykkeerklæring (se vedlegg 4). Intervjuene ble gjennomført i, eller i tilknytning til, biblioteklokalet. Intervjuene ble, med informantenes samtykke, tatt opp på bånd samtidig som jeg noterte viktige stikkord underveis. Det ble gjennomført bare et intervju med hver informant, men jeg avtalte muntlig med hver enkelt at jeg kunne ta kontakt på nytt dersom noe trengte klargjøring.

Thagaard skriver om viktigheten av å ta regi over intervjusituasjonen. Dette innebærer å finne en god balanse mellom å stille spørsmål, lytte til den andre, og gi tilbakemeldinger som bidrar til å utvikle intervjuet videre (2013, s. 109). Under intervjuene har jeg derfor konsentrert meg om å være åpen og lyttende slik at jeg evner å fange opp og spille videre på det informantene sier.

Både mine informanter og jeg som intervjuer er mennesker med en dagsform og et humør som veksler. Selv om jeg forsøkte å gjøre seks like intervjuer, vil kvaliteten på intervjuene variere noe ettersom jeg ved noen anledninger var mer på hugget og fikk informantene til å prate mer. Det er stor individuell forskjell på informantene. Noen er naturlig mer ordrike enn andre og kan snakke lenge om et gitt tema, mens andre er mer ordknappe i stilen. Enkelte kommer stadig med nye betraktninger og utdypninger, mens andre bare svarer det samme uansett hvor mye man prøver å få dem til å forklare og belyse. Noen er flinke til å nyansere sitt syn mens andre er mer bombastiske. Det er også forskjellig hvor interesserte og reflekterte informantene vil være om det tema de blir spurt om. De har jo ikke valgt hva de skulle snakke om. Intervjuene varierte i lengde. Det korteste intervjuet varte i overkant av 26 minutter mens det lengste var på over 52 minutter.

6.8. Kvalitativ dataanalyse

Intervjutranskripsjonene resulterer i store tekstmengder. Analyse av kvalitative data består i å bearbeide tekst skriver Johannessen et al. (2016, s. 29). Når jeg transkriberte intervjuene, gjorde jeg det ordrett i første omgang. Deretter komprimerte, systematiserte og kategoriserte jeg svarene under hvert forskningsspørsmål. Kvale og Brinkmann kaller denne måten å bearbeide data på for meningskonsentrering (s. 230), mens Johannessen et al. kaller det

kategorisk inndeling av data (s. 164). Hver informant fikk sin egen farge underveis i skriveprosessen slik at jeg var sikker på å koble rett utsagn til rett informant.

Mine data baserer seg på myke data i form av intervjuer og lydopptak. Selv om jeg gjør mitt beste, er det ikke sikkert at min oppfattelse av det informantene sier, er riktig. Virkeligheten kan være diffus og ikke umiddelbart lett å observere for eksempel når man skal undersøke motivene bak folks handlinger skriver Johannessen et al. (2016, s. 33). Det er viktig å være klar over at jeg nødvendigvis vil ha med meg min egen forforståelse i møte med informantene.

I diskusjonskapittelet har jeg tatt bort fyllord og pauser der disse ikke har vært viktige for meningen i det som sies. I de tilfellene hvor informantene blir sitert direkte, har jeg valgt å omformulere en muntlig språkdrakt til skriftlig lesbar norsk. Viktige poeng er gjengitt ordrett. Der hvor flere har sagt det samme, og jeg oppsummerer, skriver jeg med mine egne ord.

6.9. Validitet og reliabilitet

«Validitet i kvalitative undersøkelser dreier seg om i hvilken grad forskerens fremgangsmåter og funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten» skriver Johannessen et al. (2016, s. 232). Vi snakker om to former for validitet: intern validitet (troverdighet) og ekstern validitet (overførbarhet).

Vedvarende observasjon og metodetriangulering er to metoder som kan brukes for å øke forskningens interne validitet skriver Johannessen et al. (2016, s. 232). Vedvarende observasjon er vanskelig å få til i praksis gitt min problemstilling, men selve intervjusituasjonen legger til rette for en viss grad av observasjon ettersom jeg naturligvis vil observere informanten underveis i intervjuet. Informantenes kroppsspråk vil uvegerlig gi meg informasjon. Metodetriangulering er, som jeg allerede har redegjort for, vanskelig å få til på grunn av denne oppgavens stramme rammer. «En undersøkelses overførbarhet dreier seg om hvorvidt det lykkes en å etablere beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som er nyttige på andre områder enn det som studeres» hevder Johannessen et al. (2016, s. 233). Jeg håper at jeg ved hjelp av blant annet institusjonell teori skal klare å lykkes med dette.

Thagaard skriver at: «Forskningsresultatene troverdighet og overførbarhet er avhengig av at grunnlaget som kunnskapen hviler på, gjøres eksplisitt» (2013, s. 11). Og hun fortsetter med å si at dette innebærer å gjøre rede for fremgangsmåter under datainnsamling, opplegg for analyse og hvordan resultatene tolkes. Det har jeg etter beste evne gjort nettopp i et forsøk på å øke den interne og den eksterne validiteten.

6.10. Forskningsetikk

Etiske avveininger må gjøres gjennom hele forskningsprosessen. Kvale og Brinkmann peker på hvordan man må ta stilling til mulig etiske problemer både når det gjelder tematisering, planlegging, intervjusituasjonen, transkribering, analysing, verifisering og rapportering (2017, s. 97).

Når det gjelder tematisering, har jeg formulert og omformulert spørsmålene flere ganger for å sikre at de ikke er konfronterende, anklagende, eller på annen måte kan oppfattes støtende. Det har også vært viktig å skjule meg selv og egne meninger i spørsmålene. Som forsker skal jeg fremstå som nøytral, men ettersom jeg er et tenkende menneske og skriver innenfor eget fagfelt, er det ikke til å unngå at jeg har egne holdninger og oppfatninger med meg i møte med omverdenen. Jeg har derfor jobbet med å velge en tematikk hvor jeg oppriktig mener at alle parter har gode argumenter for at de handler som de gjør ut fra deres ståsted.

I planleggingsfasen tok jeg først kontakt med informantene på telefon. De som sa seg villige til å delta, fikk tilsendt informasjon om studien. Da jeg møtte dem, ble de bedt om å signere en samtykkeerklæring. For å ivareta informantenes konfidensialitet, har jeg valgt å ikke navngi de kommunene jeg har besøkt. Jeg har videre valgt å anonymisere informantene ved å erstatte han og hun med h*n for å skjule kjønnsidentitet. Jeg oppgir heller ikke andre identifiserende parametere som informantenes alder, utdanningsbakgrunn, antall år i yrket eller antall år som biblioteksjef.

Under intervjuene har jeg lagt vekt på å skape en rolig og avslappet atmosfære for å unngå at informantene skal føle seg presset eller stresset. Testinformanten min ble spesifikt oppfordret til å gi meg som intervjuer tilbakemeldinger på egen fremferd og eget kroppsspråk. Dette ble gjort fordi det er viktig at jeg fremstår som rolig, hyggelig, upartisk, tillitsvekkende og lyttende. Ved å få testinformantens ærlige tilbakemelding på dette, fikk jeg en mulighet til å

gjøre nødvendige justeringer til de «reelle» intervjusituasjonene. Thagaard skriver at når datainnsamlingen medfører en direkte kontakt mellom forsker og de som studeres, er relasjonene som forskeren etablerer avgjørende for kvaliteten på materialet (2013, s. 14). Jeg har derfor arbeidet for å skape gode relasjoner med informantene mine. Det er en fordel at jeg kjenner bibliotekmiljøet og vet hvilke avveininger man må gjøre hver dag. Dette minsker den sosiale avstanden mellom meg som forsker og informantene ifølge Thagaard (2013, s 114).

Etter å ha lest om fordelene og ulempene ved å betale informantene her²⁵, valgte jeg å ikke tilby betaling. Løsningen ble å sende informantene blomster levert til arbeidsplassen samme dag som oppgaven ble innlevert. Da får jeg dekket mitt behov for å gi en ektefølt takk samtidig som informantene fritt har valgt å forbli i studien uten å vente noen form for belønning eller betaling.

Ingen av informantene gav inntrykk av at de opplevde spørsmålene som sensitive. Informantene har fått tilsendt egne uttalelser for en sitatsjekk. Slik fikk de mulighet til å verifisere egne utsagn, og jeg fikk forsikret meg om at jeg ikke hadde misforstått eller feiltolket dem. Jeg kan ikke se at den ferdige oppgaven på noen måte kan virke negativt på informantene eller de bibliotekene de arbeider ved. Oppgaven er meldt inn til, og godkjent av, Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste. Studien min lar seg vanskelig replikere, men jeg har lagt vekt på å gjøre prosessen så transparent som mulig.

7. Funn og drøfting

I dette kapittelet vil jeg, med bakgrunn i de tre forskningsspørsmålene, analysere de funnene som er gjort og drøfte disse i lys av relevant teori, og der det er aktuelt, empiri fra praksisfeltet. Enkelte funn blir også drøftet i lys av påvirkningsfaktorene. Det er viktig for å skape en bredere forståelse for hvilke dilemmaer mine informanter opplever. I arbeidet med det innsamlede datamaterialet, har jeg forsøkt å se etter handlingsmønstre og gripe tak i informantenes refleksjoner rundt tema.

For at det skal bli enklere å orientere seg i materialet, har jeg valgt å strukturere analysen og drøftingen etter mal fra intervjuguiden. Det innebærer at hvert av de tre

---

²⁵ <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Personvern-og-ansvar-for-den-enkelte/Betaling-av-forskningsdeltakere/>

forskningsspørsmålene har fått sitt eget underkapittel, og at hvert enkelt spørsmål blir behandlet i et eget delkapittel under der igjen. For å slippe å gjengi alle spørsmålene ordrett, har jeg forsøksvis trukket ut essensen i hvert enkelt spørsmål, og brukt dette som overskrifter i delkapitlene. I begynnelsen av hvert delkapittel vil det kort bli redegjort for hensikten bak formuleringen av hvert spørsmål.

7.1. Gjennomgang av intervjuene

Innledningsvis vil jeg sammenfatte informantenes svar.

7.1.1. Om forvaltning av eget materiale

Spørsmålene i gruppe 1 handler om hvorvidt informantene tenderer mot å tenke lokalt, regionalt eller nasjonalt når det gjelder hvem sine behov deres bibliotek skal dekke og hvilke holdninger, normer og verdier de legger for dagen rundt spørsmål knyttet til dette. Svarene reflekterer de subjektive holdningene som finnes på praksisfeltet.

Første spørsmål er veldig konkret og handlet om dilemmaet knyttet til nye bøker. Hensikten med dette spørsmålet er å undersøke hvordan informantene definerer nytt materiale. Det er en utfordring for samarbeidet i sektoren at dette begrepet i det hele tatt defineres og at det defineres forskjellig av de ulike aktørene. Spørsmålet åpnet også opp for å reflektere rundt egen praksis.

Alle informantene strever med å sette ord på hvor lenge en bok kan defineres som ny. Dette var noe jeg forventet og som jeg ønsket å utfordre dem på. Tre informanter svarer at de ikke kan eller vil definere hvor lenge en bok er ny. De mener at ingen bok er for ny til å kunne sendes ut på fjernlån. En informant mener at en bok er ny i 14-21 dager, mens en annen mener at en bok kan anses som ny i 2 måneder. Den siste informanten mener at en bok er ny så lenge den har aktualitet på eierbiblioteket. Fire informanter sier at de synes det er dumt at noen reserverer seg mot å sende ny litteratur ut på fjernlån. To informanter mener ganske bestemt at det er deres lånere som har førsteretten til bøkene på «sitt» bibliotek. Dette er de samme to som opererer med lengst tidshorisont for hvor lenge de mener at en bok er ny.

Andre, tredje og fjerde spørsmål handlet om informantenes villighet til å sortere lånere i ulike kategorier ut fra forskjellige variabler. I andre spørsmål ble de spurt om det hadde noe å si om

det var bibliotek i eget fylke eller i egen region som etterspurte tittelen eller om alle ble behandlet likt. Her var jeg ute etter å undersøke om informantene mente at alle lånerne er like viktige og har samme lånerett eller om de skilte på stedstilhørighet eller eventuelt brukte andre kriterier for å «sile» låneforespørsler. Tre informanter er helt tydelige på at de behandler alle likt. Disse tre er alle fra samme fylke. Informantene fra nabofylket opererer alle med ulike kriterier. En informant ønsker ikke lenger å låne ut til enkeltbibliotek utenfor regionen som stadig bestiller vedkommendes nyeste titler. De to andre bruker skjønn og vurderer hver enkelt henvendelse etter hvor stor etterspørsel de forventer på materialet lokalt.

Tredje spørsmål handlet om hvorvidt man låner inn titler biblioteket selv eier dersom man har venteliste. Svaret på dette spørsmålet vil si noe om hva slags praksis mine informanter har når det gjelder å trekke veksler på andre biblioteks samlinger når de selv eier materialet. Er fokuset på låneren, viktigheten av best mulig ressursutnyttelse, det enkelte biblioteks arbeidsmengde og kostnader eller andre ting? Tre av informantene mener at lånerne må stå på den lokale ventelisten. En av dem begrunner dette med manglende økonomiske midler til å kjøpe inn bøker som biblioteket senere får via innkjøpsordningene. Samtidig peker vedkommende på at biblioteklokalet er lite, og at det derfor er vanskelig å finne oppbevaringsplass til flere eksemplarer av den samme tittelen når etterspørselen har dabbet av. To av informantene mener at det er situasjonsavhengig, og at lånerne bør slippe å vente dersom boken er mulig å oppdrive ved et annet bibliotek. En informant nevner at man selvsagt låner inn mange eksemplarer av samme bok til for eksempel lesesirkler ettersom mange lokale lånere da trenger den samme boka samtidig. En informant peker på at man ved å snakke med låneren kan avklare dennes tidshorison.

Fjerde spørsmål lyder: «Hva skjer dersom et annet bibliotek reserverer en tittel og en av deres lokale lånere senere reserverer den samme tittelen? Går denne foran i køen da?» Med dette spørsmålet er jeg ute etter å undersøke hvorvidt de lånerne som har det aktuelle biblioteket som sitt hjemmebibliotek slippes foran i køen eller om de må vente på lik linje med andre. Her er informantene delt i to. Halvparten setter egne lånere foran mens den andre halvparten lar lånene få låne materialet kronologisk.

Femte og siste spørsmål i den første gruppen handler om restriksjoner på fjernlån av ulike typer bøker eller ulike materialtyper. Noen bibliotek har tradisjonelt vært tilbakeholdne med å låne ut

enkelte typer materiale. Jeg ønsker å finne ut om dette er et aspekt mine informanter tar med i vurderingen når de skal sende eget materiale ut på fjernlån eller ikke. To av informantene har noen restriksjoner på enkelte materialtyper mens fire ikke har det. I den grad de fire sistnevnte har begrensninger, knytter det seg til lokalhistorisk litteratur og at det alltid skal være ett eksemplar «hjemme» slik at folk som oppsøker biblioteket kan få svar på lokalhistoriske spørsmål.

7.1.2. Om fjernlånssamarbeidet med de store

Spørsmålene i gruppe 2 er få, men genererte mye datamateriale. De handler om informantenes holdninger til det faktum at stadig flere av de store bibliotekene isolerer seg fra å delta i bibliotekfellesskapet og hvordan det store flertallet, de som blir igjen, påvirkes av dette.

Først ble informantene spurt om hvilke tanker de gjør seg i forhold til at flere av de store bibliotekene midlertidig melder seg ut av fjernlånssamarbeidet. Dette spørsmålet vekket skikkelig engasjement hos informantene. Ikke uventet syntes alle sammen at det er synd, men måten de begrunnet det på varierte. Neste spørsmål handlet om hvem informantene mener disponerer bibliotekets materiale. Flere av informantene ga uttrykk for at dette var vanskelig å svare på. Fire av dem mener at det først og fremst er deres lokale innbyggere som har disposisjonsrett over materialet mens to mener at det er alle som bor i landet.

7.1.3. Om forholdet til Nasjonalbiblioteket

Spørsmålene i gruppe 3 handler om Nasjonalbibliotekets rolle i det lokale arbeidet ute i folkebibliotekene knyttet til fjernlån og ressursdeling. Første spørsmål lød: «Nasjonalbiblioteket har i dag ingen tilsynsrolle overfor folkebibliotekene. Hva tenker du om det? Burde de (eller noen andre) ha en slik rolle? Hvorfor/hvorfor ikke?» Synes informantene at det er greit at ingen har tilsynsmyndighet eller blir det oppfattet som problematisk at alle mer eller mindre kan gjøre som de selv vil? To av informantene trodde at Nasjonalbiblioteket allerede hadde en tilsynsrolle og mente det var rett at de skulle ha en slik rolle. Fire informanter mente at Nasjonalbiblioteket ikke hadde en tilsynsrolle. To av disse er tydelige på at de ikke synes at Nasjonalbiblioteket skal inneha en slik rolle. De synes ordet «tilsynsrolle» høres veldig byråkratisk og gammeldags ut og mener at vi ikke trenger et tilsyn som sådan. Likevel ønsker de at «noen» hadde hatt et overordnet ansvar for å tilrettevise dem som over tid ikke ønsker å dele egne ressurser med andre. To informanter synes at det hadde vært en god idé dersom Nasjonalbiblioteket fikk en tilsynsrolle. Dog mener den ene av disse at

bibliotekfeltet som sådan ikke ønsker det. Det som er mest interessant, er at alle mener at «noen» burde gjøre «noe».

Siste spørsmål lyder: «Hvordan mener du at Nasjonalbiblioteket støtter opp under lokale folkebiblioteks arbeid med fjernlån og innlån?» To informanter sier at de ikke har noe å gjøre med Nasjonalbiblioteket mens de fire andre bruker mange av Nasjonalbibliotekets ressurser på ulike måter.

7.2. Om forvaltningen av eget materiale

Spørsmålene i gruppe 1 handler om hvorvidt informantene tenderer mot å tenke på fellesskapet lokalt, regionalt eller nasjonalt når det gjelder hvem sine behov deres bibliotek skal dekke og hvilke holdninger de legger for dagen rundt spørsmål knyttet til dette.

7.2.1. Karenstid på nye bøker

Det blir stadig vanskeligere å få lånt inn nye bøker²⁶ samtidig som presset på ny litteratur øker²⁷. Derfor ønsker jeg å utfordre informantene på hva de mente om dette og hvor lenge de, subjektivt sett, mener at en bok er ny. Holdningene til dette har mye å si for hvordan sektoren som sådan kan imøtekomme brukernes behov på en best mulig måte.

Stadig flere bibliotek avviser fjernlånsforespørsler med den begrunnelsen at det ønskede materialet er for nytt. Det varierer på hvilket stadium i bestillingsprosessen man møter motstand. Noen ganger får man bestilt materialet og mottar avvisning i etterkant. Andre ganger ligger det begrensninger på det enkelte dokumentet i bibliotekets lokale katalog. Uansett bruker bibliotekarene innimellom uforholdsmessig mye tid på å skaffe egne lånere det ønskede materialet. Som en informant sier: «Det er problematisk for samarbeidet at vi som sektor opererer med, og gjemmer oss bak, ord som «ny» så lenge det er opp til den enkelte aktør å definere ordets betydning».

---

²⁶ Eksperiment 26. mai 2018: Jeg logget meg inn med brukeren Elverum bibliotek og forsøkte å bestille inn den nyeste boken til Marit Eikemo (*Gratis og uforpliktande verdivurdering*) fra 2018. På Sel bibliotek i Oppland fikk jeg denne beskjeden: «Beklager, biblioteket har ingen eksemplarer av denne tittelen som er tilgjengelig for fjernlån». Grue bibliotek i Hedmark ga denne beskjeden: «Biblioteket prioriterer lokale lånere. Alle lokale reserveringer, nåværende og framtidige, vil komme foran i køen». Lillehammer bibliotek i Oppland responderte med begge de overnevnte beskjedene mens på Rendalen bibliotek i Hedmark var bestillingsknappen tatt bort.

²⁷ Jamfør fotnote 13 og 14.

Det er mange avveininger og vurderinger som gjøres omkring eget materiale. Begrunnelsen fra de to informantene som har lengst karenstid på nye bøker, er at det er lokalbefolkningen som, over skatteseddelen, betaler for tilbudet. En av dem sier det slik:

«De bøkene jeg kjøper inn, er det lokale lånere som har førsteretten til. Det er deres skattepenger som finansierer biblioteket. Folk oppdager at nye bøker er på vei inn i samlingen selv om de ikke er registrert som mottatt enda. Dersom jeg mottar fjernlånsbestilling på en bok som mine lånere ikke har fått sjansen til å låne, så avviser jeg den i første omgang».

Ofte vil man legge inn katalogposten i husholdningssystemet før man mottar den fysiske boka. Da vil materialet bli søkbart og man kan, som denne informanten nok har erfart, motta bestillinger på boken før man i det hele tatt har fått sjansen til å tilby og formidle den til egne lokale lånere. Informanten peker indirekte også på en av kjerneproblemene til dagens folkebibliotek: de er lokalt finansiert og kommuneøkonomien er ofte trang. Noen informanter gir uttrykk for at de føler en forpliktelse til å prioritere egne lånere i forhold til nytt materiale.

Dersom en kommune får uforutsette utgifter og brått må spare penger, er det ofte vanskelig å kutte kostnader. En løsning vil da være å innføre innkjøpsstopp for en periode. Folkebiblioteklovens § 1 slår fast at man i sitt tilbud blant annet skal legge vekt på aktualitet (Folkebibliotekloven, (1985)). Biblioteksjefer kan få utfordringer når de skal imøtekomme lovkravet om aktualitet dersom man er pålagt innkjøpsstopp eller dersom de nye bøkene er utlånt til andre bibliotek.

En av informantene, som mener at det må være lov å avvise fjernlånsbestillinger på helt nye bøker, sier: «Når det gjelder bøker med lange ventelister, de såkalte bestselgerne, er det naturlig at man dekker behovet til egne lånere selv». H*n er opptatt av at alle bibliotek skal ha en fornuftig selvforsyningsgrad. Dette står i *Retningslinjer for fjernlån for fag- og folkebibliotek*: «Forutsetning for et fungerende fjernlån er et fornuftig selvforsyningsnivå. Fjernlån skal være et supplement til bibliotekets samlinger, ikke en erstatning for manglende ressurser lokalt» (Nasjonalbiblioteket, 2014). En av informantene, som mener at alle skal dele alt, sier det slik: «Vi skal jo dele på ressursene, men på den andre siden så forventer jo lånerne å finne de nye bøkene her på biblioteket». Dette er et godt eksempel på hvilket krysspress biblioteksjefer er under når to motstridende interesser skal ivaretas.

To informanter nevner at deres bibliotek opererer med redusert lånetid på nye bøker og to informanter sier at de har opplevd å selv få redusert lånetid når de har lånt inn ny litteratur fra andre. Det er jo en slags mellomløsning, men den har sine utfordringer blant annet hva angår transporttid. Det hender medier bare må returneres ved ankomst fordi utlåntiden er så kort og har blitt spist opp av transporttiden. I *Retningslinjer for fjernlån i fag- og folkebibliotek* står det at: «Lånesamarbeidet skal gi best mulig utnyttelse av felles bibliotekressurser» (Nasjonalbiblioteket, 2014). Så kan man spørre seg om den enkelte mener at ressursene blir best mulig utnyttet ved å sende eget materiale ut på fjernlån. Man risikerer jo for eksempel at andre bibliotek må sende den samme boka til ditt bibliotek og en av dine lånere i mellomtiden. Så den enkelte vil måtte vurdere hvorvidt det er hensiktsmessig at nye bøker tilbringer tid i transport mellom bibliotek. En informant mener at en mulighet er å innføre hurtiglån på de mest etterspurte bøkene. Dette innebærer at biblioteket kjøper et ekstra eksemplar av de mest etterspurte bøkene og setter disse på en egen hurtiglånshylle. Disse bøkene har da kort lånetid, for eksempel 10 dager. Det er ikke mulig å hverken reservere eller forlenge disse eksemplarene. Hensikten er å ta unna lange ventelister og gi dem som er ofte innom biblioteket, muligheten til å finne populære titler tilgjengelige på hylla. Ingen av informantene har innført hurtiglån på sine bibliotek enda.

Informantene står i konflikt mellom sine respektive subkulturer og den overordnede organisasjonskulturen de alle er en del av. Som representanter for sitt bibliotek - for sin subkultur - har noen av informantene en forventning om forståelse eller aksept fra de andre på feltet for at deres lokale lånere blir prioritert. I lys av den overordnede organisasjonskulturen opplever man en forventning fra de andre aktørene om å dele. Det å ikke ville dele med de andre aktørene i sektoren oppleves med andre ord som et normbrudd. Balansen mellom lojalitet og faglige normer blir utfordret, og den enkeltes normative verdisyn er i spill. Nielsen beskriver dette som en konflikt mellom egeninteresse og sosiale normer (2014, s. 204).

Det er særlig en av informantene som gir klart uttrykk for at det oppleves som en stor utfordring å være under press fra flere interessenter samtidig. På den ene siden mener h*n at vedkommende kommunes innbyggere fortjener å finne de nyeste titlene på biblioteket. Samtidig mener h*n at alle bør dele alt med hverandre og at det ikke bør være noen begrensninger. Det er et typisk eksempel på at man både kan ha et integrerende og et differensierende syn på organisasjonskultur samtidig fordi man evner å se saken fra to forskjellige perspektiv på en og samme tid.

En informant, som skiller seg klart fra de andre når det gjelder dette spørsmålet ved å være usedvanlig delingsvillig, sier det slik: «Jeg blir egentlig litt glad når vi har noe andre vil låne. Jeg synes det ville vært mer problematisk om jeg skulle verne om mine nye bøker som kanskje ikke mine brukere har lyst til å låne engang». Denne informanten gir i denne sammenhengen uttrykk for å ha en integrerende organisasjonskultur i tankene og deler dette med to andre informanter. De er bærere av det verdisettet og normgrunlaget som gagnar bibliotekfeltet som helhet. Dette står i kontrast til de tre som gir uttrykk for et differensierende syn på organisasjonskultur gjennom å argumentere for å skjerme sine bøker til bruk for egne lånere.

Det er en klar tendens i datamaterialet mitt til at biblioteksjefer i Oppland er noe mer restriktive når det gjelder å sende nytt materiale ut på fjernlån. I hvert fall på basis av det de sier at de gjør. Ettersom jeg ikke har benyttet meg av kvantitativ metode for å understøtte egne kvalitative funn, kan jeg ikke vite at biblioteksjefene hverken i Hedmark eller i Oppland faktisk gjør det de sier at de gjør.

7.2.2. Geografisk inndeling av lånere

Er det slik at informantene skiller mellom egne lokale lånerne (altså de som har deres bibliotek som sitt hjemmebibliotek) fra andre biblioteks lånere (altså dem som først og fremst er tilknyttet en annen kommunes bibliotek)? Eller blir alle som henvender seg til biblioteket behandlet likt?

Dersom noen sorterer lånere etter deres geografiske tilhørighet, bryter det med intensjonen om at alle i landet skal ha lik lånerett. Folkebibliotekloven slår fast at bibliotekenes tilbud er for alle som bor i landet (Folkebibliotekloven, (1985)). En av dem som mener at alle skal behandles likt sier: «Bibliotektransporten tar seg jo av transporten, så når jeg putter en lapp i boka er det irrelevant for meg om den skal til Bergen eller Kristiansand».

En annen sier: «Folkebibliotekene i mitt distrikt samarbeider, så det er enklere for meg å låne ut nye bøker til dem. Jeg er også mer positiv til å låne ut til de bibliotekene som ofte sier ja til våre fjernlånsforespørsler». Informanten peker her på to viktig poeng som også har implikasjoner på spørsmålene i gruppe 2. For det første at man naturlig vil være mer interessert i å strekke seg for å hjelpe dem man selv har fått hjelp fra. Nielsen kaller dette for resiprositetsnormer (2014, s. 205). Det betyr at det ligger en forventning om å få en motytelse

tilbake når man selv har ytt en tjeneste. Slik skapes bindinger mellom aktører. For det andre: Dersom man stiller seg positiv og sender eget materiale ut på fjernlån til alle som spør, er det lettere å bli spurt på nytt senere. Nettopp fordi man vet at enkelte «hjelpsomme» bibliotek stiller opp, kan slitasjen på disse bli uforholdsmessig stor. Om man selv ikke har behov for like store gjenytelser som man selv yter, kan man over tid føle seg utnyttet, noe som kan påvirke samarbeidsklimaet. Jeg opplever at den sistnevnte informanten spesielt har høy bevissthet rundt inkonsistensen som ligger her. H*n sender riktignok sine nye bøker ut på fjernlån, men det kommer tydelig frem at det ikke alltid blir gjort med stor velvillighet og glede.

En informant, som representerer et stort bibliotek, sier: «Noen av de ansatte her mener nok at vi belastes uforholdsmessig mye, men det er jeg ikke enig i». Her er det ikke konsensus i personalgruppa, men saken har tydeligvis vært debattert innad på biblioteket, og biblioteksjefen har bestemt hvordan dette skal løses. Den samme informanten er opptatt av at landets innbyggere beveger seg rundt både fysisk og virtuelt, og mener at det er unaturlig å skulle prioritere lånere ut fra geografiske grenser ettersom lånerne selv ikke nødvendigvis tenker over hvilket bibliotek de henvender seg til.

En informant forteller at når biblioteket der vedkommende er sjef får fjernlånsbestillinger, avventer man å ekspedere disse til rett før transportbilen kommer. Man lar altså materialet stå ute på hylla så lenge som mulig. Dersom en lokal låner ønsker å låne det reserverte materialet, går denne foran i køen. For bestillende bibliotek innebærer denne praksisen at det kan ta flere dager fra man ser at materialet er ledig og sender en bestilling til man får den avvist fordi materialet i mellomtiden har blitt utlånt. Dette er én variant av treneringsmetoder jeg har funnet.

«Vi er veldig raske til å effektivere fjernlånsforespørslar. Det er nok noe av grunnen til at mange bestiller fra oss» sier en informant. Denne informanten leder et ganske stort bibliotek, og fremhever verdien av å kunne låne inn medier fra andre biblioteks samlinger til sine lokale lånere.

En annen informant sier: «Dersom et bibliotek stadig sender fjernlånsforespørslar på våre nye bøker, hender det at jeg tenker at de burde kjøpe inn egne eksemplarer». Så på den ene siden er det slik at dersom man er imøtekommende, får man stadig fjernlånsforespørslar. På den andre siden bør man forsøke å spre forespørslene sine slik at ikke belastningen på

enkeltbibliotek blir for stor. Utfordringen er jo at enkeltbibliotek over år har bygd opp store og rikholdige specialsamlinger, slik at man nødvendigvis ikke har så mange å velge blant når man skal bestille spesielt materiale.

En informant er opptatt av biblioteksjefens styringsrett med henvisning til den tidligere omtalte *Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek* (2013). H*n mener at i det å ha fagansvar ligger en myndighet til å bestemme over egen samling. Vedkommende viser til at bibliotekarer har flere års høyere utdanning, og mener at dette kvalifiserer til å ta avgjørelser over bibliotekets samlinger og hvordan og av hvem denne skal brukes.

Flere informanter samarbeider tett med andre bibliotek i samme region. De fremhever verdien av dette og en av dem sier: «Vi er jo nærmest våre egne og vi byttelåner serier og slikt». Det er et godt eksempel på hvordan vi styres av normative verdier. En informant har så tett samarbeid at biblioteket h*n leder, til og med deler base med andre bibliotek. Subkulturen disse informantene er en del av, springer ut av en felles opplevd virkelighet. Deltakerne har hyppig og nær kontakt, de har felles delte erfaringer og de har felles personlige karakteristika akkurat slik som Bang skriver om (1998, 2011).

7.2.3. Innlån ved venteliste

En del bibliotek ønsker ikke å låne inn materiale de selv eier til tross for at de har venteliste og at materialet potensielt er ledig ved andre bibliotek. Jeg er derfor nysgjerrig på hvilke praksiser mine informanter har og hvordan de grunngir dem.

Tre informanter oppgir at de så å si aldri låner inn bøker de selv eier. De gangene de gjør det, er det eldre bøker som er inne «overalt» eller tilfeller der det er behov for flere eksemplarer av den samme boken slik som hvis bøkene skal brukes i lesesirkler. To av disse informantene sier at de ikke har så lange ventelister på nye titler at det er et reelt problem. Den tredje mener at man ikke kan låne inn bøker som er populære overalt selv om et bibliotek skulle slumpe til å ha et ledig eksemplar inne. En av disse informantene sier at det ikke spiller så stor rolle hva h*n gjør eller ikke gjør, for mange av vedkommendes lånere bestiller selv på Norgeslån.

Jeg har valgt å ikke belyse aspektet med at lånerne bestiller materiale selv i denne oppgaven, men fastslår at brukerne av Norgeslån i mange tilfeller nok får bedre service enn de som ber biblioteket om hjelp. Dette fordi de kan bestille akkurat det de vil ha fra et hvilket som helst

bibliotek i Norge akkurat når de vil. De «omgår» med dette eventuelle ventelister ved sitt lokale bibliotek og mulige bibliotekariske vurderinger av i hvilken grad det haster å få tilgang til materialet. Nå skal det riktignok sies at noen bibliotek gjennomgår sine lånerinitierte innlån hver dag og sletter og/eller avbestiller slike lån som de ikke selv kan stå inne for. Man kan se i biblioteksystemet, i hvert fall i Bibliofil, hvorvidt en låneforespørsel er generert av en privatperson eller et annet bibliotek. Noen setter altså egne lånere opp på egne ventelister, selv om disse lånerne har bestilt materialet fra andre bibliotek. Det er fullt mulig å overstyre lånerne egne innlånsbestillinger. En helt annen ting er om det er rett å gjøre det²⁸.

En annen informant sier: «Det er situasjonsavhengig. Vi bestiller inn materiale dersom noen jobber med oppgaver og må overholde en tidsfrist. Dersom dokumentet åpenbart er til hyggelesing, er hovedregelen at de må stå på vår venteliste. Men vi bestiller inn til lesesirkler altså». Og vedkommende fortsetter: «Ellers kan vi ikke belaste andre bibliotek med fjernlån dersom det strengt tatt er noe vi kan ordne selv. Da hadde det blitt uforholdsmessig mye bokflytting». I dette tilfelle vurderes det altså om brukerne trenger materialet til «nytte» eller til «hygge». Er det vår jobb som bibliotekarer å trekke dette skillet på brukernes vegne? Eller er det nettopp det vi må, for som informanten sier, å unngå i overkant mye bokflytting? Det er uansett interessant at biblioteksjefen vurderer lånerens tidshorisont, men kanskje gjør vi det mer eller mindre alle sammen uten å tenke over det? Denne informanten forsøker helt tydelig å ivareta potensielt motstridende interesser ved å både tenke på «flyten» i fjernlånstrafikken og skaffe låneren det ønskede materialet når låneren trenger det. Kanskje h*n har rett i at feltet kan tjene på å være i bedre dialog med lånerne for å kartlegge hvorvidt det haster eller om lånerne kan avvente til eget materiale kommer tilbake. Dette er et eksempel på hvordan vi, som den profesjonelle part, må styre dynamikken i sosiale handlingsprosesser. Lånerne våre har ingen forutsetning for å kjenne til de ulike kulturene og subkulturene på feltet. Man kan derfor ikke forvente at de uten videre skal handle optimalt sett fra den profesjonelles ståsted.

Kun en av informantene snakker om de veiledende låneveiene. På Nasjonalbibliotekets hjemmesider finner vi i dokumentet *Retningslinjer for fjernlån for fag- og folkebibliotek* følgende ordlyd: «Bibliotekene står fritt i å velge hvor de vil bestille fjernlån, men oppfordres til å benytte eksisterende samarbeid og Depotbiblioteket ved Nasjonalbiblioteket»

---

²⁸ Kirsten Aafløy Opdan, daværende biblioteksjef ved Sortland bibliotek, skrev et innlegg på biblioteknorgelista 3. august 2016 blant annet knyttet til dette. Innlegget vakte stort engasjement og skapte mange reaksjoner Tråden starter her: <https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1608&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=4435>

(Nasjonalbiblioteket. (2014). H*n uttaler at: «Det er et prinsipp at man først skal sjekke i egen region, så i Depotbiblioteket og så andre bibliotek. Men vi låner inn veldig mye fra et bestemt bibliotek fordi at de er så raske. Vi gjør det som erfaringsmessig fungerer best». Igjen ser vi at biblioteksjefene leter etter et balansepunkt mellom å spre fjernlånsforespørslene sine på den ene siden og behovet for effektivitet og forutsigbarhet på den andre.

En informant sier: «Mange forventer ikke å få nye bøker på biblioteket med en gang. De er bare glade for å få stå på venteliste og få boka etterhvert». Og så kan man jo spørre seg, sammen med biblioteksjef ved Tønsberg og Færder bibliotek Tone Eli Moseid, om det vil være mulig og hensiktsmessig å fjernlåne seg ut av brukernes forventninger? (Moseid, 2015).

7.2.4. Sortering av egne ventelister

Det er problematisk at enkelte bibliotek har en praksis hvor de konsekvent prioriterer lokale lånere foran andre biblioteks lånere. En slik foranderlig kø-orden skaper problemer både for låneren og for lånesøkende bibliotek. Jeg lurer på hvor utbredt denne praksisen er hos mine informanter og hvordan de eventuelt begrunner den.

Det viser seg at praksisen er mer utbredt enn jeg hadde forventet. Informantene er delt i dette spørsmålet. Tre informanter sier at de prioriterer lokale lånere og at andre biblioteks lånere blir skjøvet bakover i køen mens tre informanter har en felles venteliste og låner ut materialet kronologisk. En av dem som opererer med felles ventelister, har imidlertid vurdert å innføre en prioriteringsordning.

De som prioriterer lokale lånere, begrunner dette med at det er deres innbyggere som har betalt for bøkene og at det derfor er rimelig at de har førsteretten til dem. To av informantene nevner dessuten at deres lokale innbyggere er så dårlige til å sette seg på venteliste. Bøkene må derfor være tilgjengelige i biblioteklokalet for at de skal bli lånt ut til lokale lånere. Ingen av disse informantene reflekterer over at denne praksisen skaper uforutsigbarhet for andre biblioteks lånere. Det er interessant å merke seg at to av informantene er inkonsistente i sine uttalelser. De stiller seg kritisk til at andre bibliotek har denne praksisen samtidig som de praktiserer dette selv. Det foreligger helt klart en grunnleggende konflikt mellom egeninteresse, interesse på vegne av lokale lånere og sosiale normer. For sin egen del vil jo en biblioteksjef ønske seg mest mulig utlån og aktivitet på eget bibliotek. Biblioteksjefen vil videre være interessert i at de lokale lånerne opplever tilbudet som aktuelt og relevant.

Samtidig legger de sosiale normene press på biblioteksjefene om å dele det materialet de disponerer over med andre bibliotek.

Christensen et al. skriver om hvordan læring kan forstås som en prosess hvor man handler på grunnlag av erfaringer som må fortolkes (2009, s. 179). Og de fortsetter: «Læring skjer da når observasjoner og erfaringsbaserte handlinger skaper varige endringer i organisasjonens strukturer og prosedyrer». Biblioteksjefene kjenner sitt lokalmiljø og tilpasser måten de drifter biblioteket på for å matche de lokale lånerne behov. En informant sier at h*n aldri bestiller noe fra Bergen Offentlige Bibliotek «med mindre de er de eneste i hele landet som har materialet» og grunngir dette med at det blir håpløst å forholde seg til uforutsigbarheten som ligger i foranderlige ventelister.

En av dem som praktiserer kronologiske ventelister sier:

«Jeg synes praksisen enkelte har med å hele tiden prioritere lokale lånere forvansker hverdagen vår. Vi mister forutsigbarheten. Dersom man blir forbigått av lokale lånere uten engang å få beskjed, blir det ikke attraktivt å låne derfra senere. Det er vel kanskje noe av hensikten? Dette skaper et dårlig inntrykk av bibliotekene generelt og det er dårlig service overfor lånerne. Det er fryktelig vrient å skulle forklare lånerne hvorfor de stadig rykker bakover i køen. Er det en ting lånerne aldri glemmer, så er det hvilket kønummer de har!»

Dette siste er et godt poeng! Dessuten peker informanten på det faktum at man ved å ofte avvise fjernlån, etter hvert opparbeider seg et rykte om at man er uvillig til å dele egne ressurser. Dersom man ikke er attraktiv å låne fra for andre bibliotek og dersom man opplever at man ikke er avhengig av å samarbeide med andre, kan det være en arbeidsbesparende løsning. En annen med dette standpunktet sier at h*n tror dette med å prioritere egne lånere er et storbyfenomen. Det er imidlertid ingenting i mitt datamateriale som understøtter dette eller som peker i retning av at de biblioteksjefene ved de største bibliotekene er mer restriktive enn biblioteksjefene ved de mindre bibliotekene.

Man ser at det utkrystalliserer seg tre ulike verdisyn. Først er det de som ser på alle lånere som like viktige og som gjennomgående praktiserer dette synet ved å forholde seg likt til alle og operere med kronologiske ventelister. Dernest er det de som mener at deres lokale lånere

er viktigst og som derfor konsekvent prioriterer dem. Til sist har man dem som prioriterer egne lånere samtidig som de kritiserer andre som gjør det samme. Dette er igjen et uttrykk for det krysspreset informantene befinner seg i når gjensidig utelukkende hensyn skal ivaretas. Aktørene hadde fått mer forutsigbarhet dersom *Retningslinjene for fjernlån for fag- og folkebibliotek* hadde tatt opp i seg hvordan man skulle forholde seg.

7.2.5. Restriksjon på ulike materialtyper

Det vil være uheldig for den samlede ressursutnyttelsen dersom mange bibliotek har restriksjoner på hvilke materialtyper de ikke vil sende ut på fjernlån. Jeg lurer derfor på hvor utbredt det er med slike begrensninger, hvilke materialtyper det gjelder og hvilke begrunnelser informantene eventuelt har for å avvise fjernlånsforespørsler.

For noen år tilbake var det enkelte bibliotek som ikke sendte ut lydbøker på fjernlån. Andre sendte ikke ut DVD-er eller dataspill. Det ble en krevende øvelse for bibliotekarene å huske hvem som ikke ville låne ut hva. Man kan unnta materiale fra fjernlån i websøk²⁹, men det er mange bibliotek som ikke har tatt i bruk denne innstillingen og som har restriksjoner.

To informanter nevner at de ikke låner ut dataspill. De få spillene de har, skal bare benyttes på biblioteket. Ellers etterstreber alle sammen at det alltid skal være et minst sett med lokalhistoriske bøker tilgjengelige i biblioteket til enhver tid. Dersom de bare har ett eksemplar av en bok, er det flere som sier at de da tilbyr seg å scanne noen sider i stedet for å sende av gårde boka på fjernlån.

En informant sier: «Vi låner ut lokalhistoriske bøker ettersom det kan være akkurat den boka et annet bibliotek trenger. Det har hendt at jeg har vært bekymret for at en slik bok skulle bli borte. Det er et dilemma egentlig». En av de andre informantene sier: «Jeg tenker at dette er en brukssamling. Dersom noe blir ødelagt, så blir det ødelagt». Det fremkommer helt tydelig at disse to informantene har et veldig ulikt eierforhold til samlingen. For den ene oppleves det verdifullt å ha og å eie, mens for den andre ligger verdien i å bruke og å anvende.

---

²⁹ På BiblioFils hjemmeside forklares websøk slik: «Websøk er produktet som gjør bibliotekets baser tilgjengelig for søking via WWW. I Websøk er ulike søkemetoder, ulike visningstyper og ulike tilleggsfunksjoner tilgjengelig». Hentet fra <http://www.bibsys.no/produkter/bibliofil/sok.php>

En informant minner om at mye nå ligger tilgjengelig på Bokhylla.no³⁰, og sier: «Dersom det er en lokal bok som det bare finnes en av og den ellers ikke er å oppdrive, så skal den ikke ut av biblioteket». Flere informanter peker på viktigheten av at folk skal få svar dersom de kommer på biblioteket med lokalhistoriske spørsmål. En informant sier: «Vi har i liten grad unikt materiale, så vi låner ut alt. Men vi sikrer oss slik at vi har et eksemplar av lokalhistoriske bøker tilgjengelige for oppslag her på huset». Flere informanter viser til at de store referansesamlingene stort sett er borte og at man derfor må sikre at et minimum av lokale oppslagsverk er tilstede i biblioteket til enhver tid.

7.2.6. Oppsummering – forvaltning av eget materiale

Dersom alle folkebibliotek i Norge hadde hatt ubegrensede midler til innkjøp, prosessering og oppbevaring av nok eksemplarer av det etterspurte materialet, ville ikke problemet med hvem som bør få låne hva når oppstått i det hele tatt. Dette er selvsagt utopisk, men det er et faktum at finansieringsmodellen for folkebibliotekene er en utfordring. Når man kan snylte på andre kommuners ressurser, blir det ikke enkelt å selge inn budskapet om at biblioteket trenger penger til å kjøpe bøker. Bøker bibliotekene mottar via innkjøpsordningene, ankommer bibliotekene på ulikt tidspunkt. Den usikre leveringen bidrar til å gjøre hverdagen uforutsigbar. Folk landet over bør ha lik tilgang til informasjon for å opprettholde demokratiet. Representantene for de mellomstore bibliotekene skiller seg klart fra de andre ved å være veldig delingsvillige. Det er en klar tendens i materialet til at biblioteksjefer i Hedmark generelt er mer delingsvillige enn sine kolleger i Oppland. Undersøkelsens omfang er så lite at dette ikke trenger å være representativt for flertallet av biblioteksjefer i de to fylkene.

I undersøkelsen Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden er det åpnet for at respondentene kan gi utfyllende kommentarer. I «Kommentarer til spørsmålene om samarbeid/transport/låneveier» er det en respondent som utdyper:

«Det må vera klare krav i retningslinjene for fjernlån at dersom ein skal nyta må ein også yta, dvs. at kommunale myndigheter må ansvarleggjerast i høve til standard på eige folkebibliotek. Det er ein klar inkonsekvens at det i lov og retningslinjer er pålagt fjernlån, medan det ikkje er eit einaste krav til standard på verken samlingar eller personale. For å sikra at flest mogeleg

---

³⁰ Bokhylla.no er Nasjonalbibliotekets digitaliseringsprosjekt. Her finnes mange bøker utgitt i Norge før år 2000 i tillegg til en rekke bøker som ikke lenger er beskyttet av opphavsretten. For å få tilgang, må man ha nettforbindelse og en norsk IP-adresse.

skal vera positive til fjernlån må det definerast i retningslinjene kva som kan reknast som "urimelege fjernlån". For å sikra tilgang på den litteraturen få kjøper inn, bør fylkesbiblioteka initiera bedre samarbeid om innkjøp, noko i retning det ein hadde i den gamle Emnefordelingsplanen» (s. 173).

Folkebiblioteket er sterkt forankret i en demokratisk delingskultur. Når denne blir utfordret, oppstår det interessekonflikter mellom aktørene. Informantene er delt i forhold til hvem de føler mest fellesskapsfølelse i forhold til. Den ene halvdel er mest opptatt av å dekke lokale og regionale behov mens den andre halvdel ser på hele feltet som et stort, nasjonalt fellesskap. Alle informantene opplever dog i større eller mindre grad at de står i et krysspress mellom innbyggerne i egen kommune og «alle som bor i landet», og man ser trekk som peker i retning av normativ isomorfi. Spørsmålene i gruppe 1 har bidratt til at både informantene og jeg selv har reflektert rundt egen praksis.

7.3. Om fjernlånsamarbeidet med de store

Spørsmålene i gruppe 2 handler om at noen av de store folkebibliotekene, for eksempel Deichmanske i Oslo og Drammensbiblioteket, gjennom implementeringen av nye datasystemer, inntil videre har gjort fjernlånsamarbeid umulig. Jeg vil kartlegge hvilke konsekvenser informantene mener at dette har for de mindre bibliotekenes fjernlån- og innlånspraksis.

7.3.1. Utilgjengelighet hos de store bibliotekene

Bakgrunnen for dette spørsmålet er at jeg lurer på hvilke tanker informantene gjør seg rundt det faktum at stadig flere av de store bibliotekene midlertidig melder seg ut av fjernlånsamarbeidet.

Folkebibliotekene er en demokratiserende faktor i samfunnet. Både de formelle rammene rundt folkebibliotekenes virksomhet og kultur- og normgrunnlaget i folkebibliotekene legger opp til en delingskultur som har lange tradisjoner. Alle informantene gir uttrykk for at det er bekymringsfullt når enkelte av de største folkebibliotekene setter eget behov for spesialtilpassede husholdningssystemer foran fellesskapets behov for å motta deres tjenester. Selv om Deichmanske bibliotek i Oslo igjen er mottakelig for fjernlånsbestillinger, samhandler ikke Koha med andre systemer. Dette innebærer for eksempel at dersom en bok

som er lånt på Deichman blir innlevert et annet sted i landet, vil den stå utlånt på låneren frem til boka har ankommet Oslo og er scannet inn på Deichman. Dermed kan lånerne få påminnelser og purringer i mellomtiden. Da henvender de seg ofte til det biblioteket hvor boken ble innlevert. De ansatte der får ikke undersøkt hva som har skjedd ettersom boken ikke kan spores i systemet. En informant har opplevd dette og mener at det er dårlig service overfor brukerne. H*n sier at brukerne forventer en sømløs tjeneste, og det er det ikke i dag. H*n fortsetter med å fortelle følgende:

«Som biblioteksjef i en turistkommune merker jeg at folk setter utrolig stor pris på å kunne låne bøker her og levere tilbake på sitt lokalbibliotek. Eller omvendt: at de har med seg bøker på ferie som de kan levere inn her. Dette er en tjeneste lånerne setter sånn pris på og de er så positive! Det gjør noe med omdømmet til bibliotek. Det er dumt at Deichmanske har et annet system. Bøkene vil stå utlånt på låneren til de fysisk ankommer Deichman, og innimellom hender det at noen får purregebyr fordi det tar så lang tid før bøkene kommer frem».

Denne oppgaven handler for så vidt ikke om folkebibliotekenes omdømmebygging, men informanten har et meget godt poeng som viser en av de praktiske konsekvensene av at husholdningssystemene ikke er kompatible.

I undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i fremtiden* er det en respondent som har kommentert et annet aspekt ved dette:

«Mange leverer direktelån fra andre bibliotek til vårt bibliotek. Vi vet ikke noe om dette lånet. Vi må returnere det, det påløper tid og direkte kostnader. Vi får heller ikke "bokført" dette som et lån. Det vil si at vi gjør mye av et "usynlig arbeid", som ikke kommer fram på statistikk eller til politiske beslutningstakere» (2014, s. 174).

Noen opplever altså at de gjør «noen andres» jobb og at de selv ikke får uttelling gjennom statistikken en gang. Det er ikke vanskelig å forstå at dette kan oppleves som en utfordring dersom man selv har liten ressurstilgang.

Sammen med Kristiansand og Stavanger, utlyste Trondheim og Bergen i 2017 en anbudskonkurranse om levering av nytt husholdningssystem. Det sto mellom Bibliotek-Systemer AS med husholdningssystemet Bibliofil og Axiells biblioteksystem Quria. Rett før

jul i 2017 vant Bibliotek-Systemer AS denne konkurransen. Dette sikrer at fire av landets største folkebibliotek snart kommer til å gå over til Bibliofil. Dette er en svært god nyhet for samarbeidsgrunnlaget i sektoren. Ikke fordi biblioteksystemet Bibliofil nødvendigvis er så mye bedre enn alle andre systemer på markedet, men fordi det er en fordel for samarbeidet at flest mulig har samme system og at det systemet har en fungerende fjernlånsmodul. Jeg synes det er bekymringsfullt at fire så store bibliotek i det hele tatt har vært inne på tanken på å innføre et system som ingen, bortsett fra Drammensbiblioteket, anvender. Nasjonalbiblioteket brukte tidligere, før de skiftet til Koha, også Bibliofil. Ola Tori Kogstad, som er daglig leder i Bibliotek-Systemer AS, sier til Bok og Bibliotek at de, gjennom sitt samarbeid med Nasjonalbiblioteket om blant annet biblioteksøk, har vist hvor viktig det er at systemene er kompatible og åpne for bruk og gjenbruk av ressurser (Letnes, 2018). Det er både modig, innovativt og til dels nyskapende å innføre husholdningssystemer som få eller ingen andre bruker, og det skaper antakelig merverdi for de bibliotekene som satser på slike løsninger. Problemet er at systemene blir tatt i bruk før det eksisterer ferdige utviklede fjernlånsmoduler, og samarbeidet med andre bibliotek blir dermed vanskeliggjort.

«Strategies that are rational for individual organizations may not be rational if adopted by large numbers» skriver Powell og DiMaggio (1991, s. 65). Det er akkurat dette som har skjedd. Først innførte landets største fjernlånsaktør (etter Depotbiblioteket) et husholdningssystem som ikke var kompatibelt med andre systemer. Kort tid etter gjorde Drammensbiblioteket det samme. Og de fire storbybibliotekene Kristiansand, Stavanger, Bergen og Trondheim var inne på tanken, men valgte en annen løsning. De organisasjonene som blir sett på som suksessfulle, setter standarden for de andre i bransjen som deretter vil prøve å etterape dem. Denne utviklingen, hvor stadig flere får husholdningssystemer som ikke er kompatible med andre systemer, utfordrer vårt felles normgrunnlag. En informant sier: «Det virker som det er et poeng i seg selv å bli oppfattet som avant garde av de andre på feltet».

Ulike deler av profesjonen kan ha ulike spilleregler. Bibliotekansatte som arbeider med systemutvikling vil antakeligvis være mer åpne overfor endringer innen systemutvikling enn bibliotekansatte som arbeider innenfor andre deler av fagområdet. For den sistnevnte gruppen, som er det store flertallet, vil en systemendring kunne oppfattes som gjennomgripende mens den for de som arbeider med dette på daglig basis vil oppfatte endringen som inkrementell. Ulike aktører har ulikt ståsted og vil ha ulike oppfattelser av når en endring er stor.

Audunson skriver om hvordan folkebibliotekene er opptatt av at allmennhetens skal ha lik tilgang til informasjon og kunnskap for å forhindre ulikhet og nye skillelinjer (2004, s. 10). En informant påpeker det oppsiktsvekkende i at deler av feltet selv innfører tekniske løsninger som bidrar til å svekke befolkningens tilgang til informasjon og kunnskap. Endringen er heller ikke drevet frem av de eksterne brukerne av tjenesten, altså andre bibliotek og andre biblioteks lånere. Dette bidrar til å svekke feltets legitimitet.

Det som tilsynelatende ser ut som et velfungerende system, er det altså ikke. En del brukerne, kanskje særlig de mest mobile som benytter ulike bibliotek og de som bruker biblioteksøk³¹ til å bestille selv, forventer sømløse bibliotek tjenester. Dette kan sektoren i dag ikke tilby. Og det hadde for så vidt vært greit dersom dette ble kommunisert ut til brukerne. Problemet er at sektoren selv reklamerer med at bibliotektilbudet til Norges innbyggere er sømløst. Algoritmen bak Biblioteksøk er vist i note 31. Det er en utfordring at man selv ikke kan velge avsenderbibliotek. Biblioteksøk, og for så vidt alle forhåndsprogrammerte algoritmer, vil ikke kunne ta hensyn til den menneskelige faktor. Det biblioteket som ligger nærmest på transportruten blir per i dag automatisk valgt. Det kan hende det er et bibliotek som slurver med å sjekke fjernlånsbestillingene sine eller som av andre grunner er svært trege med å få sendt materiale av gårde. Dette bidrar til å skape usikkerhet.

En informant har bakgrunn fra museumsbransjen og forteller:

«På bibliotekfeltet har man hatt en kjempefordel i at det tradisjonelt har vært nasjonale standarder og godt samarbeid på kryss og tvers, mens museumssektoren har vært mye mer

---

³¹ Valet av utlånsbibliotek vil bli styrt av ein algoritme som byggjer på desse kriteria:

1. Ledig hos hentebiblioteket
2. Ledig hos næraste bibliotek i transportrute
3. Ledig hos eige fylkesbibliotek – eller bibliotek i fylket
4. Ledig hos Depotbiblioteket
5. Ledig hos tilfeldig valt bibliotek i same region
6. Ledig hos tilfeldig valt bibliotek i ei samling med bibliotek som er spreidde rundt heile landet. Etter desse kriteria:
  1. Innanfor same bibliotektype (folkebibliotek mot folkebibliotek, UH-bibliotek mot UH-bibliotek)
  2. Ope fleire enn 3 dagar i veka
  3. Balanse ytar/nytar
  4. Fleire eksemplar inne
  5. Eksemplar inne
  6. Deretter blir stader med utlånte eksemplar vurderte i den same rekkjefølgja.

Hentet fra <https://bibliotekutvikling.no/ressurser/biblioteksok/>

splittet og alle har gjort ting på sin måte. Og med nasjonale lånekort og transportordningen og ... alt ligger jo egentlig til rette for at biblioteksamarbeidet skal fungere skikkelig bra».

Det at noen bibliotek lider av delingsvegring og/eller på grunn av systemskifte stiller seg utenfor fellesskapet, går på bekostning av bibliotekets idégrunnlag; selve det som konstituerer folkebibliotekene. En informant sier: «De store bibliotekene, de som har flest ressurser, burde kunne dele med oss som er mindre. Men på den andre siden har de sikkert veldig mye mer pågang på sitt materiale. Når de store trekker seg ut, kan det øke belastningen på oss andre». Dersom det er sånn at de som har ressurser, verner om disse og unnlater å dele med dem som har færre ressurser, er det en alvorlig utvikling i feil retning gitt folkebibliotekenes demokratiske utgangspunkt. Og det er viktig å huske på at det er ikke de ansatte ved et ressursfattig bibliotek som etterspør informasjonen, det er deres brukere. Og alle bibliotekbrukerne i landet har lik rett til bibliotek tjenester jamfør Folkebiblioteklovens § 1.

En annen informant sier: «Jeg synes egentlig at det er skikkelig dårlig gjort. Det var så greit å låne inn fra Deichman fordi de brukte Bibliofil. Og så hadde de så gode katalogposter!» Her trekker informanten frem et annet aspekt ved samarbeidende og kompatible datasystemer, nemlig muligheten for bruk og gjenbruk av katalogposter for å for eksempel sjekke hvilke emneord andre har brukt. Behovet for å kopiere poster fra andre har nok endret seg noe etter at Nasjonalbiblioteket fra januar 2017 sørget for at folkebibliotek får gratis tilgang til bibliografiske data levert av bokbasen. Dette er et nyttig verktøy, men bokbasens tjenester er først og fremst utviklet for å betjene forlag og bokhandlere. Slik sett er den ikke optimalt tilpasset et biblioteks behov. I praksis er det slik at mange bibliotek ønsker å legge til noen andre eller supplerende emneord enn de som følger med «offisielle» poster. Da var store bibliotek som Deichman gode å ha.

En tredje informant ordlegger seg på denne måten: «Det fører til en uthuling av hele systemet. Når de nye husholdningssystemene ikke er lagt til rette for fjernlån fra dag én, sender det et sterkt signal om at fjernlån ikke er en prioritert oppgave». Og h*n fortsetter: «Delingskulturen vi har hatt i bibliotekverdenen i mange år på tvers av sektorer og ulike grenser, er ganske unik og en av de grunnleggende tingene vi samarbeider om». De isomorfe endringene som har skjedd, truer verdigrunnlaget til alle aktørene på feltet. I valget mellom å holde på og videreutvikle felles løsninger eller å utvikle og implementere egne spesialtilpassede systemer,

velger stadig flere det siste. Dersom denne trenden fortsetter, kan situasjonen bli enda mer alvorlig enn den allerede er.

En informant påpeker at de største bibliotekene gjerne har de mest omfattende samlingene. H*n forteller at h*n for eksempel har en lokal låner med en meget spesiell musikksmak og at Deichmans musikksamling var uvurderlig for å imøtekomme denne lånerens behov. H*n påpeker at budsjettet på biblioteket der vedkommende er sjef, ikke har økonomiske midler til å kjøpe inn litt sære, rare cd-er som ikke så mange etterspør.

En informant sier: «Selv om vi er et land som har mange ressurser, så gjelder ikke det innenfor kultur- og biblioteksektoren!» Og vedkommende fortsetter:

«Man blir oppfattet som veldig populær i bibliotekmiljøet hvis man får et spesialtilpasset husholdningssystem som delvis er bygd opp bare for ditt bibliotek. Men når flere og flere har systemer som ikke fungerer optimalt med tanke på samhandling med andre systemer: Hvor lenge er det greit?»

En informant trekker frem et positivt aspekt ved at noen av de største bibliotekene er midlertidig ute av fjernlåns-samarbeidet, og sier: «Det som har vært nyttig ved at noen periodevis har vært ute, er at en del bibliotek som på autopilot har bestilt fra de største, har oppdaget muligheten for, og også innsett fordelene ved, å faktisk spre låneforespørslene sine». Det er selvfølgelig et godt poeng. Det å søke i andre baser enn man er vant til og derigjennom oppdage andre samlingers kvaliteter er bra for alle parter.

Når alle mine informanter i større eller mindre grad er negative til at de største bibliotekene trekker seg ut av samarbeidet, kan det ha sammenheng med at det er brudd på informantenes forventningshorisont. Det ligger tradisjonelt en forventning i bunnen om et sterkt samhold og et gjensidig og forpliktende samarbeid.

7.3.2. Disposisjonsrett over bibliotekets materiale

Noen ganger kan man få inntrykk av at enkelte biblioteksjefer mener at bibliotekets materiale er deres private eiendom. Jeg er derfor nysgjerrig på hva mine informanter mener om dette. Hvem eier bøkene? Er det fellesskapets eiendom eller er det kommunal eiendom? Eller er det

kanskje biblioteksjefens eiendom? Det er naturligvis ikke meningen å diskutere dette juridisk. Jeg er interessert i hvilke holdninger som legges for dagen og hvordan disse begrunnes.

Flertallet av informantene mener at bibliotekets materiale først og fremst tilhører innbyggerne i kommunen. Begrunnelsen som går igjen er at det er de som har betalt for materialet over skatteseddelen. En av informantene unnskylder sin holdning og gir tydelig uttrykk for at h*n synes at h*n burde ha et annet syn. Det er tydelig at spesielt denne informanten slites mellom det h*n egentlig ønsker å gjøre og det h*n opplever at det er forventet at h*n skal gjøre. Forventningspress fra lokalbefolkningen som gjerne vil finne den nyeste litteraturen tilgjengelig på sitt lokale bibliotek står mot forventningspress fra andre bibliotek som ønsker seg stor delingsvilje. Vedkommende kan også tenkes å legge forventningspress på seg selv. Verdier som er gjensidig utelukkende er i spill. Kanskje vedkommende føler at h*n ikke handler på den «rette» bibliotekariske måten og at h*n ved å prioritere lokale lånere er ukollegial mot andre bibliotekarer? Det er naturlig å anta at dette er en følge av de sosiale påvirkningsprosessene som Bang skriver om og at informantens eget verdisystem er i bevegelse.

Av de fire informantene som mener at bibliotekets materiale først og fremst tilhører innbyggerne i kommunen, poengterer tre av dem at de kun har egne innbyggere i tankene når de kjøper inn materiale. En av dem sier:

«Poenget med å ha lokale bibliotek, må jo være at tilbudet først og fremst er til for de lokale innbyggerne. Når jeg kjøper inn materiale, har jeg mine innbyggere i tankene. Jeg kjøper inn det jeg tror de har lyst til å lese, og noen ganger kjøper jeg inn det jeg synes de burde lese».

Dette siste er sagt med et humoristisk glimt i øyet, og jeg vil tro at vi er mange som kjenner oss igjen i denne tankegangen. Informanten gir uttrykk for et differensierende verdisyn, og vil ha en større forståelse for at hver subkultur prioriterer seg og sitt. Et par av informantene som har den samme holdningen, forsøker å gi kassert materiell videre liv ved å legge det ut for salg for å få til en videreutnyttelse av materialet ettersom det er kommunale midler som er brukt til å kjøpe det inn i sin tid. Disse informantene gir uttrykk for en stor ydmykhet overfor ansvaret de er gitt med å forvalte bibliotekets materialsamling. En informant, som også mener at kommunens lokale innbyggere har disposisjonsrett over materialet, nyanserer sitt syn ved å peke på at dersom vedkommendes bibliotek ikke vil dele med andre, vil kanskje heller ikke

andre dele med dem. Og det vil til syvende og sist gå ut over kommunens innbyggere. H*n sier: «Våre innbyggere har, gjennom fjernlånsamarbeidet, muligheten til å få tak i materiale vi ikke har her. Per i dag får vi like mye igjen som vi selv yter, og det er jo det som er tanken».

En av de to som mener at alle innbyggerne i landet sammen eier bibliotekenes materiale sier:

«Jeg mener at våre tjenester ikke kan stoppe ved kommunegrensen. Lånerne tenker ikke på geografiske grenser når de skal få dekket sitt behov, men de er veldig oppmerksomme på at de betaler skatt. Mange av dette bibliotekets brukere er bosatt i nabokommuner, men bor nærmere dette biblioteket enn sine lokale bibliotek».

Gitt det faktum at vi stadig blir mer mobile, er det et godt poeng. En informant skiller seg markant fra alle de andre ved å være gjennomgående positiv og løsningsorientert. H*n er for at alle skal dele alt, og sier: «Det som er her i biblioteket mener jeg definitivt at alle kan låne. Et lån betyr jo at materialet kommer tilbake. Så egne innbyggere får jo muligheten etter hvert». Og h*n fortsetter: «Det står mye skjønnlitteratur i hyllene som nesten aldri er utlånt. De gangene det kommer en fjernlånsbestilling på en av dem, synes jeg det er helt supert. Bøkene blir overlykkelige når de får seg en luftetur!» De to sistnevnte informantene gir uttrykk for et integreringsperspektiv da de mener at de er en del av et større fellesskap og at alle lånere, uansett bostedsadresse, har like stor lånerett.

En respondent som svarte på undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* benyttet muligheten for å gi egne kommentarer. Vedkommende skriver:

«Fjernlånet har dei seinare åra forverre seg ekstremt. "Alt" var mykje betre før, då vi brukte faste lånevegar. Mykje av dette kan jo skuldast at vi har vore uheldig med transportordninga i fylket også. MEN eg syns det er heilt ille at vi ikkje lenger får låne frå storbybiblioteka. Fjernlånsordninga har jo gått heilt i oppløysing. No er det litt slik at ein berre låner frå det nærmaste biblioteket som har boka. Det er trist å sjå at storbybiblioteket har boka, men at vi ikkje får låne frå dei. Noko må gjerast, slik at ikkje heile fjernlånet vert øydelagd» (2014, s. 173).

7.3.3. Oppsummering – fjernlåssamarbeidet med de store

De fleste bibliotek er såpass små at de er avhengige av å ha et tett og godt samarbeid med andre bibliotek. Da er det svært problematisk at stadig flere velger, for kortere eller lengre tidsrom, å gjøre seg utilgjengelige for et slikt samarbeid. Det gir et sterkt signal om at egne behov settes foran fellesskapets behov. Dersom de bibliotekene som opplever at eksisterende systemer ikke er gode nok til å dekke deres behov, kunne samarbeidet om å utvikle et felles system hadde det vært en ting. En ganske annen situasjon oppstår nå når flere aktører utvikler sine egne systemer som hverken kommuniserer med andre eller med hverandre. Dersom dette fortsetter å bre om seg, faller hele samarbeidet i sektoren sammen til slutt. Flere og flere kan komme til å lage lokale regler for å beskytte egne samlinger.

Informantene i denne studien reagerer alle negativt i større eller mindre grad på at noen av de største bibliotekene midlertidig er ute av fjernlåssamarbeidet. Det er biblioteksjefer ved de minste og de mellomstore bibliotekene som er mest bekymret. Flere synes det er synd at man reklamerer utad med et sømløst og kompatibelt tilbud når det ikke fungerer slik i praksis. Flere peker på at brukerne av bibliotekets tjenester er strålende fornøyd når samarbeidet bibliotekene imellom fungerer, men at de da blir tilsvarende misfornøyd når de opplever at det ikke fungerer. De fleste informantene mener at det er deres kommunes innbyggere som eier materialet på sitt bibliotek. Dette er inkonsistent med at halvparten av informantene tenderte mot å tenke på det nasjonale fellesskapet i spørsmålsgruppe en. Dette viser kompleksiteten i spørsmål knyttet til fjernlån og innlån. Det foreligger det Bang omtaler som verdikonflikter på feltet og man ser det utspille seg mimetisk isomorfi. Jeg mener at det for eksempel er et uttrykk for mimetisk isomorfi når Drammensbiblioteket følger etter Deichmanske bibliotek ved å innføre sitt eget spesialtilpassede husholdningssystem.

7.4. Om forholdet til Nasjonalbiblioteket

Spørsmålene i gruppe 3 handler om informantenes forhold til Nasjonalbiblioteket. Jeg er for det første interessert i hvilken rolle informantene tror Nasjonalbibliotek har overfor folkebibliotekene i dag. For det andre er jeg interessert i hvilke forventninger og ønsker de har til Nasjonalbiblioteket i forhold til fjernlån og ressursdeling.

7.4.1. Nasjonalbibliotekets rolle

Jeg har en antakelse om at en del aktører på praksisfeltet ikke er seg bevisst hvilken rolle Nasjonalbiblioteket har. Min hensikt med dette spørsmålet er å undersøke om informantene synes det er greit at ingen har tilsynsmyndighet eller om det blir oppfattet som problematisk at alle på feltet mer eller mindre kan gjøre som de selv vil.

Informantene har svært divergerende meninger om dette. Jeg velger derfor å presentere de tre hovedstandpunktene som fremkommer eksemplifisert med uttalelser fra informantene først før jeg bringer inn det teoretiske aspektet.

To informanter mener at Nasjonalbiblioteket i dag har, og bør fortsette å ha, en tilsynsrolle. Den ene sier:

«Nasjonalbiblioteket har et nasjonalt ansvar for biblioteksektoren og etter at man slaktet ABM-utvikling, så er det jo Nasjonalbiblioteket som har alt å si i biblioteksaker. Nå vet jo ikke jeg hva som har skjedd bak lukkede dører, men jeg har ikke oppfattet at Nasjonalbiblioteket på noe tidspunkt har kritisert Deichman for at de i mange måneder ikke hadde et operativt fjernlån. Det synes jeg er trist. Hva slags signaler gir det?»

Den andre med dette synet sier:

«Bibliotek-Norge er sammenfiltret, vi er gjensidig avhengig av hverandre og det er fryktelig problematisk at noen skal begynne å definere sine egne grenser for samarbeidet. Jeg synes Nasjonalbiblioteket burde ha mulighet til å overstyre dem som helt eller delvis trekker seg ut av et forpliktende fjernlånssamarbeid. I hvert fall burde de kunne gå inn og kreve bedre og mer forutsigbare begrunnelser».

Disse to mener altså at Nasjonalbiblioteket har en tilsynsrolle og at det er ønskelig at de skal ha det, men at Nasjonalbiblioteket unnlater å bruke den gjennom å faktisk gjennomføre tilsyn.

Fire informanter mente at Nasjonalbiblioteket ikke hadde en tilsynsrolle. To av dem syntes at det var like greit. Den ene av dem sier: «Nasjonalbiblioteket er en fantastisk ressurs og kan jobbe politisk. De bør ikke ha instruksjonsrett». H*n minner igjen om § 2 i *Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek* (2013) og mener at h*n som biblioteksjef bør ha

autonomi til å forvalte bibliotekets ressurser slik h*n mener er rett. Det er en informant fra et lite bibliotek som uttaler dette, men det er ingenting i datamaterialet mitt som peker i retning av at biblioteksjefenes behov for, og ønske om, autonomi henger sammen med bibliotekets størrelse.

En annen av informantene som mente at Nasjonalbiblioteket ikke har en tilsynsrolle, sier at dersom de skulle få det, burde den i så fall rettes inn mot bevilgende myndigheter og ikke mot folkebibliotekene som sådan. H*n sier:

«Jeg er usikker på om vi trenger et tilsynsorgan. I så fall måtte det vært Nasjonalbiblioteket som hadde et overordnet ansvar, men jeg er usikker på om andre på bibliotekfeltet ville synes at det var en god idé. Tidligere hadde fylkesbibliotekene en tilsynsrolle overfor folkebibliotekene i fylket. Da fantes det normer for hvor stort lokale man skulle ha, hvor mange hyller man skulle ha og hvor mange bøker man skulle ha. Det sto i forhold til kommunens innbyggertall³²».

Det er interessant at fire av informantene ikke har oppfattet at Nasjonalbiblioteket har en tilsynsrolle. Det har for øvrig ikke jeg heller. Dette tyder på at Nasjonalbiblioteket ikke har benyttet seg av muligheten til å føre tilsyn i særlig grad. Det tyder også på at Nasjonalbiblioteket ikke har kommunisert i tilstrekkelig grad utad at de faktisk har en tilsynsrolle.

Da direktør ved Nasjonalbiblioteket Sira Myhre redegjorde for sitt syn i styremøtet han deltok på i Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlåsvirksomhet, henviste han til undersøkelsen *Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden* fra 2014. Han sa at det jamfør denne undersøkelsen ikke var noe ønske om nye retningslinjer nå (Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlåsvirksomhet. Referat fra styremøte 4. mai 2017). I undersøkelsens oppsummering står det: «De fleste opplever retningslinjene for fjernlån for fag- og folkebibliotek som relativt gode. På de fleste av spørsmålene som omhandler retningslinjene svarer omtrent en av tre at de ikke vet» (*Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden*,

---

³² Folkebiblioteklovens kapittel 3 § 6 definerer fylkesbibliotekenes oppgaver slik: «Fylkeskommunen skal ivareta regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling, herunder gi råd til lokale myndigheter, yte bibliotekfaglig veiledning og assistanse, og arrangere møter og kurs om bibliotekspørsmål». Det ligger altså ingen tilsynsmyndighet i lovformuleringen lengre.

2014, s. 4). Fordi om en del av respondentene plasserer seg på midten og cirka en av tre svarer «Vet ikke» på spørsmålene om de foreliggende retningslinjene om fjernlån i denne undersøkelsen, behøver det som tidligere nevnt ikke bety at de er fornøyde med retningslinjene. Det kan også være et uttrykk for at de ikke kjenner retningslinjene godt nok til å kunne mene noe om dem.

Nasjonalbiblioteket har ikke noen lang tradisjon som statlig tilsynsorgan. Det kan virke som om forgjengeren ABM-utvikling heller ikke la så stor vekt på å føre tilsyn. Dette er et eksempel på stivhengighet. Fortidens normer og verdier virker inn på nåtidens mulighetsrom. Dersom den første organisasjonen ikke legger vekt på å følge opp tilsynsrollen, er det ingen grunn til å tro at det hjelper å overføre oppgaven til en annen organisasjon. Da måtte i tilfelle denne endringen ha forekommet i det øyeblikket ansvaret ble overført fra den ene til den andre. Ellers har man lett for å fortsette i gamle spor. Det hadde antakeligvis blitt rabalder i sektoren dersom Nasjonalbiblioteket nå uten videre hadde irttesatt de som ikke ville dele ressursene sine ettersom det ikke er tradisjon for at øverste bibliotekpolitiske myndighet legger seg borti hvordan sektoren samarbeider. Nielsen skriver at: «Et klassisk tema i relation til institutionel forandring betoner institutioners regressive rolle i henseende til de muligheter for forandring og forbedring, som teknologisk utvikling innebærer» (2014, s. 234). Og han fortsetter: «Teknologien åpner for muligheter, som institusjonene blokerer eller fordrejer» (s. 235). Gitt den store teknologiske utviklingen som har preget bibliotekfeltet de siste årene, er det naturlig å tenke at ABM-utvikling og deretter Nasjonalbiblioteket ikke har klart å implementere tilsynsløsninger som fungerer gitt institusjoners inert.

DiMaggio og Powell er av den oppfatning at ved endring og tilpasning kan institusjoner øke sin legitimitet og få en viktigere samfunnsrolle (DiMaggio og Powell, 1991, s. 49). Kanskje hadde Nasjonalbiblioteket klart å øke sin legitimitet på feltet dersom de hadde lyktes med å endre den rådende kulturen da de overtok tilsynsansvar fra ABM-utvikling? Radikal forandring kan, ifølge Nielsen, bare skje på de relativt sjeldne strategisk avgjørende tidspunktene hvor en sti legges eller korrigeres. En sti vil legges på nytt når en institusjon avvikles og en del av ansvaret overføres til en annen institusjon. Nettopp i en sann overgangsprosess kan kulturendring være enklest å gjennomføre. Dersom det ikke skjer en kulturendring, vil det fortsette som før.

Sira Myhre hevder at problemet er at bibliotekene er uenige seg imellom, ikke med Nasjonalbiblioteket (Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet. Referat fra styremøte 4. mai 2017). Ut fra dette kan det se ut som han mener at det ikke er Nasjonalbibliotekets ansvar å løse interessekonfliktene bibliotekene imellom knyttet til fjernlån og innlån. Det er det viktig at alle tar inn over seg. Den største og mest sentrale aktøren i sektoren har ikke det ansvaret mange antar at de har. Mens bibliotekene landet over venter på at Nasjonalbiblioteket skal gripe inn, forventer Nasjonalbiblioteket at bibliotekene skal klare å løse utfordringene seg imellom. Det har de ikke klart hittil. Og det er ingenting som tyder på at det vil bli noe enklere i årene som kommer. Hatch skriver at fordi organisasjoner består av individer med divergerende interesser, må ledere utøve kontroll (2001, s. 358). Det trekker i retning av at «noen» må inn og ta enkelte overordnede bestemmelser. Spørsmålet er om det er hensiktsmessig å endre mandatet til Nasjonalbiblioteket i den forstand at det fremgår eksplisitt at de skal utøve tilsyn slik at de faktisk begynner å ta det ansvaret. Eller om man heller burde løfte saken opp på departementalt nivå. Ledelsen Hatch snakker om, kan jo i dette tilfelle være både direktøren ved Nasjonalbiblioteket og Kulturministeren.

Det å definere en ytre fiende er en vanlig måte å sveise sammen organisasjonen på skriver Bang (2011, s. 94). Det kan se ut som det er i ferd med å danne seg grupperinger av «vi» og «de andre» på bibliotekfeltet. Det er følelsesmessig enklere å håndtere at det er «de andre» (Deichmanske bibliotek for eksempel) som bryter normene enn at «vi» (et folkebibliotek i Hedmark eller Oppland) gjør det. Polarisering og konflikter mellom folkebibliotek og fagbibliotek er ikke fullt så sårbart ettersom fagbibliotekene ligger under et annet departement og har et helt annet samfunnsoppdrag. Når folkebibliotekene står mot Nasjonalbiblioteket er det litt mer sårbart ettersom Nasjonalbiblioteket er en av «oss», men likevel ikke helt. Det mest følelsesbetonte vil være når folkebibliotek står mot folkebibliotek. Det utfordrer vårt felles verdigrunnlag. Det kan på sikt bli vanskelig å få til et godt samarbeid.

«Det der konstituerer en social norm er, at den er uttrykk for forventninger om ønskelig eller passende eller ønsket adfærd, og at den er forbundet med belønninger i tilfælde af efterlevelse og med sanktioner i tilfælde af afvigende adfærd. Der er tale om uformelle belønninger (anerkjendelse) og sanktioner (misbilligelse), og disse eksekveres umiddelbart interpersonelt snarere end via tredjeperson eller via myndighetsudøvelse» skriver Nielsen (2014, s.204).

Dersom man legger til grunn at Nielsen har rett når han hevder at brudd på sosiale normer fører til umiddelbare og uformelle reaksjoner interpersonelt snarere enn via myndighetsutøvelse, kan det forklare hvorfor det ikke har lyktes å opprettholde en fungerende tilsynsfunksjon. Ettersom Nasjonalbiblioteket har mange andre roller og oppgaver i forhold til folkebibliotekfeltet, kan det på denne bakgrunnen være vanskelig for dem å få ærlige tilbakemeldinger om hva som ikke fungerer. Det kan også forklare hvorfor Sira Myhre mener at bibliotekene er uenige med hverandre og ikke med Nasjonalbiblioteket. Denne studien underbygger delvis Sira Myhres påstand. Han har nok rett i at bibliotekene er uenige med hverandre, men enkelte informanter har også uinnfridde forventninger til Nasjonalbiblioteket og mener at de burde ta et mer overordnet ansvar enn det de gjør i dag.

7.4.2. Nasjonalbibliotekets bidrag

Bortsett fra å drifte Depotbiblioteket, kan det virke som om Nasjonalbiblioteket ikke understøtter folkebibliotekene i deres arbeid med fjernlån og innlån i særlig grad. Formålet med dette spørsmålet er å undersøke på hvilken måte informantene mener at Nasjonalbiblioteket støtter opp under deres arbeid med fjernlån og innlån.

To informanter sier at de ikke har noen kontakt med Nasjonalbiblioteket utover at de sender inn statistikk en gang i året. Jeg observerer at det på det ene biblioteket står et depot fra Det flerspråklige bibliotek. Antakelig tenker ikke informanten over at denne tjenesten nå er underlagt Nasjonalbiblioteket. Den andre informanten som mener dette, kommer ved nærmere ettertanke på at h*n har fått hjelp av Nasjonalbiblioteket til å bestille en utenlandsk bok og h*n var veldig fornøyd med det selv om det kostet litt penger. Nasjonalbiblioteket har spesialisert kunnskap om søking i utenlandske bibliotekataloger og kan slik bistå bibliotek i det praktiske arbeidet til beste for lånerne.

De fire andre informantene har flere eksempler på hvordan de opplever at Nasjonalbiblioteket støtter opp under deres arbeid med fjernlån og innlån. En av dem trekker frem viktigheten av å ha Nasjonalbibliotekets fagkompetanse tilgjengelig i påkomne tilfeller, for som h*n sier: «Avstanden er jo stor sånn i det daglige, men vi driver med så mye forskjellig at vi ikke kan ha oversikt over alt til enhver tid. Da er det godt å vite at det finnes noen å spørre».

Tre informanter nevner Depotbiblioteket som en stor ressurs. To av dem sier at det tidligere tok veldig lang tid fra de bestilte bøker herfra til de ankom biblioteket, men at dette har endret seg dramatisk. Nå har Depotbiblioteket etter sigende blitt veldig mye raskere med å effektivere fjernlån, og det setter informantene pris på. To informanter er glad for Pliktavleveringsloven og forteller at det er enklere for dem å kassere dersom de kan sende materialet til Nasjonalbiblioteket. Den ene er også glad for vissheten om at Nasjonalbiblioteket tar vare på norsk litteratur for ettertiden. To informanter trekker frem det nye Biblioteksøk og Avistjenesten som en ressurs. En informant sier:

«Det nye biblioteksøk er lettvint med tanke på at du kan hake av for hvor mange eksemplarer du ønsker. Og så blir det lettvint når alle fylkene etterhvert kommer med i ordningen. Da slipper man å gå inn på samsøket i hvert eneste fylke. Det er utrolig arbeidskrevende».

En informant snakker varmt om samordning av katalogdata, en annen om Det flerspråklige biblioteket og en tredje om Nasjonalt lånekort. H*n sier: «Nasjonalt lånekort er genialt! Det er veldig lettvint at man bare kan koble seg på det nasjonale registeret. Man slipper å oppdatere og vedlikeholde opplysninger om lånere som bare er innom en gang iblant.»

En informant forteller entusiastisk om Bokhylla.no og opplever det som en stor ressurs. H*n sier:

«Selv om de fleste fremdeles foretrekker å lese på papir, sparer det meg for en del fjernlån og feillån. Noen ganger har man bare behov for å skimme innholdsfortegnelsen for å sjekke om det man leter etter faktisk står der eller ikke»

En informant har hatt god nytte av avistjenesten. Fakta har blitt verifisert gjennom den, og innlån har vært unødvendig. En informant trekker frem Nasjonalbibliotekets juridiske ekspertise og sier: «Jeg har ved en anledning fått hjelp av juristtjenesten deres i forbindelse med et rettighetsspørsmål. Lovverket henger ikke sammen med den digitale utviklingen. Vi har mulighet og tilgang til å gjøre mye som lovverket ikke tar høyde for eller tillater». En informant sier at h*n blir glad hver gang det kommer en spørreundersøkelse eller andre henvendelser fra Nasjonalbiblioteket, for da føler h*n at de bryr seg.

To informanter har ønsker og forventninger i forhold til hva Nasjonalbiblioteket kan bidra med. Ønskene handler om initiering og sterkere styring i forhold til e-bøker, transportordning i de tre nordligste fylkene våre og folkebibliotekenes mulighet til å få tilgang til digitalt materiale som per i dag ligger bak betalingsmurer. Det faller utenfor denne oppgavens rammer å gå nærmere inn på disse temaene, men det er verd å nevne at i Norsk Bibliotekstrategi 2015-2018 blir alle disse punktene nevnt. Det fremkommer at man enten jobber med saken, (e-bøker), at det er opp til fylkene og regionene å løse problemene (transportordningen) og at det ikke er noe problem (folkebibliotekenes tilgang til digitalt materiale). På disse punktene er det altså et sprik mellom hva Nasjonalbiblioteket faktisk gjør og/eller har tenkt å gjøre og hvilke forventninger informantene har til dem. Dette funnet samsvarer med det som kommer frem på møtet i Nasjonalbibliotekets strategiske råd i mars i år. Der står det at «NB [altså Nasjonalbiblioteket (min anmerkning)] har oppfattet at bibliotekfeltet ønsker at NB videreutvikler nasjonal infrastruktur og i større grad er garantist for infrastrukturiltak. NB har også notert ønske om mer samhandling mellom bibliotekene i utdanningssektoren og folkebibliotekene» (Nasjonalbibliotekets strategiske råd. Referat fra møte 13. mars 2018). Det er ikke konsensus innad og utad om hva Nasjonalbiblioteket faktisk gjør og hva slags oppgaver de har. Det er et bilde på en sosialt skapt virkelighet.

7.4.3. Oppsummering – forholdet til Nasjonalbiblioteket

Informantene er stort sett veldig fornøyd med den innsatsen som gjøres fra Nasjonalbibliotekets side. De benytter seg alle i større eller mindre grad av Nasjonalbibliotekets rike utvalg av tjenester til bibliotekene. Det hersker dog noe usikkerhet hos enkelte av informantene om hva konkret Nasjonalbiblioteket gjør og hvilken rolle de har. Nasjonalbiblioteket burde kanskje i enda større grad enn hva som er tilfelle i dag kommunisere ut hva de faktisk skal, og ikke minst hva de ikke skal, drive med og hvorfor. Alle informantene ønsker at «noen» skal gjøre «noe» i forhold til fjernlån og innlån, men det er uenighet om hvem som skal ha en slik oppgave og hvordan den skal organiseres. Når det kommer til spørsmål omkring fjernlån og innlån kan det i dag virke som man har et avventende praksisfelt som venter på at Nasjonalbiblioteket skal ta grep, noe de ikke har tenkt å gjøre. Det oppstår konflikter omkring faktiske forhold og man opplever tvangsmessig isomorfi.

8. Avslutning og refleksjon

I denne oppgaven har jeg studert hvilke holdninger et utvalg biblioteksjefer har til ressursdeling, hva de mener om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle de mener Nasjonalbiblioteket har. Problemstillingen besto altså av tre hovedelementer: villigheten til å dele egne ressurser, delingsvegring hos noen av de største folkebibliotekene og Nasjonalbibliotekets rolle når det gjelder fjernlån og ressursdeling.

For å operasjonalisere problemstillingen, utformet jeg tre forskningsspørsmål. Spørsmål nummer en var knyttet til hvordan informantene opplever fellesskapsfølelsen på feltet i forhold til lokale, regionale og/eller nasjonale fellesskap i relasjon til forvaltningen av eget materiale. Spørsmål nummer to handlet om hvilke tanker informantene gjorde seg angående det faktum at noen av de store folkebibliotekene midlertidig har meldt seg ut av fjernlånsamarbeidet og hvilke konsekvenser dette har for mindre biblioteks fjernlån- og innlånspraksis. Spørsmål nummer tre handlet om hvilke ønsker eller forventninger informantene har til Nasjonalbiblioteket når det gjelder fjernlån og ressursdeling.

For å undersøke spørsmålene knyttet til det første forskningsspørsmålet, fikk informantene spørsmål som dreide seg om karenstid på nye bøker, geografisk inndeling av lånere, villigheten til å låne inn fra andre bibliotek ved ventelister, sortering av egne ventelister og restriksjoner i forhold til ulike materialtyper. Tre informanter ønsker ikke å definere begrepet «ny», mens de tre andre operer med ulike tidshorisonter – fra 2 uker til «så lenge materialet har aktualitet». Den ene halvdel av informantene er mest opptatt av å dekke lokale og regionale behov, og gir således uttrykk for et differensieringsperspektiv mens den andre halvdel ser på hele feltet som et stort, nasjonalt fellesskap og gir uttrykk for et integrasjonsperspektiv. I forhold til spørsmålet om geografisk inndeling av lånere, manifesterer det seg en rekke ulike praksiser. Når det gjelder villigheten til å låne inn fra andre bibliotek ved ventelister, er informantene delt igjen. Halvparten låner ikke inn bøker de selv eier utenom til bruk ved skolearbeid, i lesesirkler eller dersom det er eldre litteratur som «alle» andre bibliotek har inne på hylla. mens den andre halvparten gjør det. Når det gjelder sortering av egne ventelister, er igjen informantene delt i to like store grupper. Tre informanter sier at de prioriterer lokale lånere og at andre biblioteks lånere blir skjøvet bakover i køen mens tre informanter har en felles venteliste og låner ut materialet kronologisk. I den grad informantene opererer med restriksjoner på fjernlån av ulike

materialtyper, er dette knyttet til bøker av stor lokalhistorisk verdi samt for to av informantene også til dataspill. Alle informantene opplever at de, i varierende grad, står i et krysspess mellom innbyggerne i egen kommune og «alle som bor i landet», og man ser trekk som peker i retning av normativ isomorfi.

For å undersøke spørsmålene knyttet til det andre forskningsspørsmålet, ble informantene spurt som hva de synes om at noen av de største folkebibliotekene er og har vært midlertidig ute av fjernlånssamarbeidet, hvordan det påvirker mindre biblioteks arbeid med fjernlån og innlån, og hvem de egentlig mener eier bibliotekets materiale. Alle informantene i denne studien reagerer negativt på at noen av de største bibliotekene er ute av fjernlånssamarbeidet i perioder. Flere synes det er synd at man reklamerer med at man har et sømløst og kompatibelt tilbud utad når det ikke fungerer slik i praksis. Fire informanter mener at det er deres kommunes innbyggere som eier materialet på sitt bibliotek. Dette er inkonsistent med at halvparten av informantene tenderte mot å tenke på det nasjonale fellesskapet i spørsmålsgruppe en. Dette viser kompleksiteten i spørsmål knyttet til fjernlån og innlån. Det foreligger verdikonflikter på feltet og man ser at det utspiller seg mimetisk isomorfi.

For å undersøke spørsmålene knyttet til det tredje forskningsspørsmålet, fikk informantene spørsmål som hvilke ønsker og forventninger de har til Nasjonalbiblioteket i forhold til en tilsynsfunksjon og på hvilken måte de mener at Nasjonalbiblioteket støtter opp under de lokale folkebibliotekenes arbeid med fjernlån og innlån. To informanter mener at Nasjonalbiblioteket i dag har, og bør fortsette å ha, en tilsynsrolle. Fire informanter mener at Nasjonalbiblioteket ikke har en tilsynsrolle, og to av disse syntes at det er like greit. Alle informantene gir imidlertid uttrykk for et ønske om at «noen» skal gjøre «noe» i forhold til fjernlån og innlån, men det er altså uenighet om hvem som skal ha en slik rolle og hvordan rollen da eventuelt skal organiseres. Informantene har ellers mye godt å si om arbeidet Nasjonalbiblioteket gjør for å støtte opp under deres arbeid med fjernlån og innlån, og nevner en rekke tjenester de benytter. Det oppstår konflikter omkring faktiske forhold og man opplever tvangsmessig isomorfi.

Samarbeidet i sektoren er i liten grad formalisert. Mye tyder på at styringsdokumentene i form av lovverk, retningslinjer og mandater er for vage. Det ligger som nevnt en mulighet i Folkebiblioteklovens § 3 gir for å lage en forskrift om fjernlån dersom myndighetene skulle finne det nødvendig. Det kan synes som om muligheten for dette burde utredes. Det spørres om

man også burde løfte hele debatten opp på departementsnivå. Kanskje ville det også vært formålstjenlig om man utredet muligheten for å samle alle bibliotekene, altså både fag- og folkebibliotekene, i Norge under samme departement ut fra det faktum at alle innbyggerne i landet har samme rett til kunnskap? Man kunne også utrede muligheten for å gjeninnføre statlige tilskudd til de som statistisk sett yter mer enn de nyter. Og kanskje er det slik at alle folkebibliotek burde fått et grunntilskudd til medieinnkjøp fra Staten som et supplement til innkjøpsordningene. Man kan se for seg at det i fremtiden bør innføres krav til standarder hos systemleverandørene, slik at systemene blir kompatible.

Jeg håper at denne oppgaven kan inspirere ansatte i norske folkebibliotek til å reflektere over og diskutere egen praksis. Gjennom å sette fokus på tema fjernlån, innlån og ressursdeling, håper jeg at bevisstheten rundt denne problematikken har økt. Den enkelte biblioteksjef bør altså tilstrebe å forholde seg til den lovtteksten som faktisk foreligger og ikke den man skulle ønske forelå.

9. Forslag til videre forskning

Ettersom dette er en kvalitativ undersøkelse, hadde andre utvalgsriterier gitt andre data. Det betyr at dersom man hadde valgt å intervju andre informanter hadde resultatene av undersøkelsen blitt annerledes. Man kunne ha intervjuet et større antall biblioteksjefer i Hedmark og Oppland enn det det er rom for her. Det hadde vært interessant å inkludert fylkesbiblioteksjefene og studert hvordan de to fylkesbibliotekene har ganske forskjellige profiler på arbeidet sitt. Særlig hadde det vært nyttig nå når de to organisasjonene snart skal bli til en. Det hadde også gått an å intervju biblioteksjefene ved et utvalg store, mellomstore og små bibliotek i alle fylkene i Norge eller i hele Norden. Eller man kunne tenke seg å intervju alle ansatte ved et utvalg bibliotek, ikke bare biblioteksjefene. Og det hadde vært interessant å intervju ledelsen ved Nasjonalbiblioteket for å høre dem fortelle om sine holdninger ut fra sin posisjon.

Det vil ofte være slik at man går fra kvalitative til kvantitative undersøkelser. Det hadde vært interessant å gjenta undersøkelsen fra 2014 for å få nyere tall og data. Da ville det vært et poeng å stille de samme spørsmålene på akkurat samme måte slik at det ville bli mulig å si noe om utviklingen. En annen mulighet hadde vært å dykke ned i statistikken i forhold til hvem som yter og hvem som nyter, og undersøke om det er noen forskjell på små og store

kommuner og/eller rike og fattige kommuner. Det hadde videre vært ytterst interessant å studert samarbeidsutfordringene mellom fag- og folkebiblioteksektoren med bakgrunn i den nevnte intensjonen i St.meld. nr. 22 (1999-2000) om et sømløst bibliotektilbud uavhengig av bibliotektype. Man kunne også studere biblioteklovgivningen i de Nordiske landene og kartlegge hvilke implikasjoner den ulike ordlyden i lovtekstene har for folkebibliotekutviklingen i hvert av landene.

10. Litteraturliste

- Aabø, S. (2004). *The Value of Public Libraries: A Methodological Discussion and Empirical Study Applying the Contingent Valuation Method*. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/27223/avhandling-aabo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Allern, S. (2013, 3. oktober). Journalistikk: Et offentlig gode. *Klassekampen, Med andre ord*. Hentet fra <http://web.retriever-info.com/go/?u=http%3A%2F%2Fweb.retriever-info.com%2Fservices%2Farchive.html%3Fmethod%3DdisplayDocument&a=15980&d=05501020131003104192&i=0&sa=2002175&t=1380799141&x=f3ef82925b88cd8e56ed84f97491b523>
- Amundsen, O. & Kongsvik, T. (2008). *Endringskynisme*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Audunson, R. (1999). Between professional field norms and environmental change impetuses: A comparative study of change processes in public libraries. *Library and Information Science Research*, 21(4), 523-552.
- Audunson, R. (2004). Sømløs biblioteklov for sømløse biblioteker? (*ABM-skrift*, 6). Oslo: ABM-utvikling.
- Bang, H. (1998). *Organisasjonskultur i praksis: Verktøy for kartlegging, utvikling og endring av organisasjonskultur*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bang, H. (2011). *Organisasjonskultur* (4. utg.). Oslo: Universitetsforl.
- Beadle, D. (2010, 2. mars). Nei til fjernlånspolitikk utan restriksjonar [Intervju]. *Bok og Bibliotek*. Hentet fra <http://www.bokogbibliotek.no/nei-til-fjernlpolitikk-utan-restriksjonar>
- Christensen, T., Lægreid, P., Roness, P. G. & Røvik, K. A. (2009). *Organisasjonsteori for offentlig sektor: Instrument, kultur, myte*. Oslo: Universitetsforl.
- DiMaggio, P. J. & Powell, W.W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American sociology review*, (48), 147-160.
- Evensen, A. H. (2015). Biblioteket i informasjonssamfunnet. *Bibliotheca Nova*, 1. Hentet fra https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2016/10/Bibliotheca-Nova-2015.1_Kompetanseutvikling-i-bibliotekene.pdf
- Fagerli, H. M. (2017, 26. april). SV: Nasjonalt tilsynsorgan nå! [Melding til e-postliste].

- Hentet fra <https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1704&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=58894>
- Fintland, I., Østebø, S. & Braut, G. S. (2017). Statlig tilsyn – bare kontroll eller noe mer? Dialogbasert tilsyn med kommunale arkiver. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 20(1-2), 90–108. Hentet fra [https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/file/pdf/67031903/nkt_2017_01-02_pdf.pdf](https://www-idunn.no.ezproxy.hioa.no/file/pdf/67031903/nkt_2017_01-02_pdf.pdf)
- Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden*. Gjennomført av Sentio Research Norge i mars/april 2014 på oppdrag fra Fylkesbiblioteksjefskollegiet. Hentet fra <http://bibliotek.tromsfylke.no/wp-content/uploads/2015/03/Fjernlansundersokelsen-2014-oppsummering.pdf>
- Folkebibliotekene og fjernlån, innlån, samlingsutvikling - i dag og i framtiden. Spørsmålssett*. Gjennomført av Sentio Research Norge mars/april 2014 på oppdrag fra Fylkesbiblioteksjefskollegiet. Hentet fra <http://bibliotek.tromsfylke.no/wp-content/uploads/2015/03/Fjernlansundersokelsen-2014-sporsmalssett.pdf>
- Folkebibliotekloven. (1985). *Lov om folkebibliotek (folkebibliotekloven)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108?q=lov%20om%20folkebibliotek>
- Forskrift om kvalifikasjonskrav for ansatte i folkebibliotek*. (2013). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-12-20-1656>
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet: En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg.). Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Hatch, M. J. (2001). *Organisasjonsteori: Moderne, symbolske og postmoderne perspektiver*. Oslo: Abstrakt.
- Høiby, B. (2017). Vi trenger et nasjonalt tilsynsorgan nå! Fjernlånssamarbeidet forvirrer. *Bok og Bibliotek*. (2), 6-7.
- Indergaard, L. H. (2012, 24. januar). Bergen Offentlige Bibliotek innfører begrensninger i fjernlånet [Melding til e-postliste]. Hentet fra <https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1201&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&F=&S=&P=93121>
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg. ed.). Oslo: Abstrakt.
- Kulturdepartementet. (2015). *Nasjonal bibliotekstrategi 2015-2018*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/e1dd0466444d4d5d9d02e8d6897d38fb/nasjonal_bibliotekstrategi_2015-2018.pdf
- Kulturrådet. (2010). *Indikatorer for norske folkebibliotek*. ABM-skrift # 64. Hentet

- fra <http://www.kulturradet.no/documents/10157/75243abd-e404-4f57-bc8e-666af24be28d>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2017). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Letnes, O. (2018). Jubel i Larvik. *Bok og Bibliotek*. (1), 7-11.
- Lovhjemmel. (2013, 3. januar). I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/lovhjemmel>
- Moseid, T. E. (2015, 2. oktober). *Fjernlån og tallenes tale for folkebiblioteksektoren: Utvikling, endringer, utfordringer*. [Lysarkpresentasjon]. Hentet fra <http://referanse.norskbibliotekforening.no/wp-content/uploads/sites/7/2015/10/Fjernlan-T%C3%B8nsberg2015.pdf>
- Moxnes, G. B., Møvig, H. G. & Aarnes, L. (2001). *Fjernlån: Søkelys på organisering*. (Hovedoppgave, Høgskolen i Oslo, Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Naper, C. (2007). *Kvinner, lesning og fascinasjon: «Bestselgere» i bibliotek og kiosk*. Oslo: Pax forl.
- Naper, C. (2009). *Fra mangfold til enfold: Norsk litteraturpolitikk og norske lesevaner i forandring*. Hentet fra <https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/337/2/482834.pdf>
- Nasjonalbiblioteket. (udatert). *Innlånstjenesten*. Hentet fra <https://bibliotekutvikling.no/ressurser/tjenester-fra-nasjonalbiblioteket-til-bibliotekene/innlanstjenesten/>
- Nasjonalbiblioteket. (udatert). *Kulturrådets innkjøpsordninger*. Hentet fra <https://bibliotekutvikling.no/ressurser/kulturfond/>
- Nasjonalbiblioteket. (2014). *Retningslinjer for fjernlån for fag- og folkebibliotek*. Hentet fra <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2016/10/Retningslinjer-for-fjernl%C3%A5n-110614.pdf>
- Nasjonalbibliotekets strategiske råd. (2018, 13. mars). *Møtereftrat*. Hentet fra <https://bibliotekutvikling.no/content/uploads/2018/04/2018-03-13-Referat.pdf>
- Nielsen, K. (Red.). 2014. *Institutionel teori: En tværfaglig introduksjon*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforl.
- Norsk Bibliotekforenings spesialgruppe for referanse- og fjernlånsvirksomhet. (2017, 4. mai). *Referat fra styremøte*. Nasjonalbibliotekets lokaler, Oslo. Hentet fra <http://referanse.norskbibliotekforening.no/2017/05/referat-fra-styremote-torsdag-4-mai-2017-i-oslo/>

- Norsk Kulturråd. *Innkjøpsordningene*. (2016). Hentet fra <http://www.kulturradet.no/innkjopsordningene>
- NOU 2013: 4. (2013). *Kulturutredningen 2014*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/1e88e03c840742329b9c46e18159b49c/no/pdfs/nou201320130004000dddpdfs.pdf>
- Powell, W. W. & DiMaggio, P. J. (Ed.). (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rolland, A. (2017). Journalistikk: Et formyndergode. *Norsk Medietidsskrift*, 24(3), s. 1-7. Hentet fra https://www.idunn.no/file/pdf/67013585/journalistikk_et_formyndergode.pdf
- Sakrihei, H. (2016). Using automatic storage for ILL: Experiences from the National Repository Library in Norway. *Interlending & Document Supply*, (44), 1, 14-16.
- Slaatsveen, K. (2017, 19. oktober). Sperring av fjernlån. [Melding til e-postliste]. Hentet fra <https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1710&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=70375>
- St.meld. nr. 17 (2002-2003). (2003). *Om statlige tilsyn*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/60849a3dd9624ed483947cafb75b6c28/no/pdfs/stm200220030017000dddpdfs.pdf>
- St.meld. nr. 22 (1999-2000). (1999). *Kjelder til kunnskap og oppleving Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/096421a48f5a41198dfe43a588e240f7/no/pdfa/stm199920000022000dddpdfa.pdf>
- St.meld. nr. 23 (2008-2009). (2009). *Bibliotek: Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/6a7ad6f5ba584c8aafdc8bfa5cba86b1/nn-no/pdfs/stm200820090023000dddpdfs.pdf>
- Statistisk Sentralbyrå. (2013). *Gruppering av kommuner etter folkemengde og økonomiske rammebetingelser 2013*. Hentet fra http://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/_attachment/225199?_ts=14ce4c230d0
- Svartberg, J. (2017, 3. november). Ett år etter...: Om hvorfor vi valgte å skifte biblioteksystem. [Blogg post]. Hentet fra <https://medium.com/deichman/bibliotek-system-3f002a768867>
- Sæteren, L. (2012, 30. januar). Fjernlånsdiskusjonen. [Melding til e-postliste]. Hentet fra

<https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1201&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=126759>

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. (3.utg).

Bergen: Fagbokforl.

Tinnesand, S. A. (2012). Nasjonalbiblioteket og litteraturforsyningen. *Bibliotekaren*, 8, 32-33.

Undhjem, C. (2012, 30. januar). Fjernlån og begrensninger. [Melding til e-postliste]. Hentet fra

<https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1201&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=127380>

Undhjem, C. & Tveikra, A. (2016). ILL and collection management in Norwegian Public Libraries. *Interlending & Document Supply*, (44), 1, 20-26.

Ødegård, V. (2017, 19. oktober). SV: Sperring av fjernlån. [Melding til e-postliste]. Hentet fra

<https://www.nb.no/cgi-bin/wa?A2=ind1710&L=BIBLIOTEKNORGE&T=0&O=D&P=74620>

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Jamie Johnston
Pilestredet 48
0167 OSLO

Vår dato: 01.11.2017
Deres ref:

Vår ref: 56349 / 3 / LAR

Deres dato:

Forenklet vurdering fra NSD Personvernombudet for forskning

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.10.2017.

Meldingen gjelder prosjektet:

56349	Mitt eller vårt? En studie av villigheten til ressursdeling i norske folkebibliotek, mimetisk isomorfi og Nasjonalbiblioteket rolle
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Jamie Johnston
Student	Beate Høiby

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet med vedlegg, vurderer vi at prosjektet er omfattet av personopplysningsloven § 31. Personopplysningene som blir samlet inn er ikke sensitive, prosjektet er samtykkebasert og har lav personvernulempe. Prosjektet har derfor fått en forenklet vurdering. Du kan gå i gang med prosjektet. Du har selvstendig ansvar for å følge vilkårene under og sette deg inn i veiledningen i dette brevet.

Vilkår for vår vurdering

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet
- krav til informert samtykke
- at du ikke innhenter sensitive opplysninger

- veiledning i dette brevet
- Høgskolen i Oslo og Akershus sine retningslinjer for datasikkerhet

Veiledning

Krav til informert samtykke

Utvalget skal få skriftlig og/eller muntlig informasjon om prosjektet og samtykke til deltakelse. Informasjon må minst omfatte:

- at Høgskolen i Oslo og Akershus er behandlingsansvarlig institusjon for prosjektet
- daglig ansvarlig (eventuelt student og veileders) sine kontaktopplysninger
- prosjektets formål og hva opplysningene skal brukes til
- hvilke opplysninger som skal innhentes og hvordan opplysningene innhentes
- når prosjektet skal avsluttes og når personopplysningene skal anonymiseres/slettes

På nettsidene våre finner du mer informasjon og en veiledende mal for informasjonsskriv.

Forskningsetiske retningslinjer

Sett deg inn i forskningsetiske retningslinjer.

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke endringer du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i Meldingsarkivet.

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 20.06.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Gjelder dette ditt prosjekt?

Dersom du skal bruke databehandler

Dersom du skal bruke databehandler (ekstern transkriberingsassistent/spørreskjemaleverandør) må du inngå en databehandleravtale med vedkommende. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se Datatilsynets veileder.

Hvis utvalget har taushetsplikt

Vi minner om at noen grupper (f.eks. opplærings- og helsepersonell/forvaltningsansatte) har taushetsplikt. De kan derfor ikke gi deg identifiserende opplysninger om andre, med mindre de får samtykke fra den det gjelder.

Dersom du forsker på egen arbeidsplass

Vi minner om at når du forsker på egen arbeidsplass må du være bevisst din dobbeltrolle som både forsker og ansatt. Ved rekruttering er det spesielt viktig at forespørsel rettes på en slik måte at frivilligheten ved deltakelse ivaretas.

Se våre nettsider eller ta kontakt med oss dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Lasse André Raa

Kontaktperson: Lasse André Raa tlf: 55 58 20 59 / Lasse.Raa@nsd.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Vedlegg 2: Brev til pilotinformant

Hei!

Mitt navn er Beate Høiby. Jeg jobber som bibliotekar ved Elverum bibliotek. Jeg tar også en mastergrad ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Nå skriver jeg masteroppgave. I den forbindelse skal jeg gjennomføre en undersøkelse med utgangspunkt i kvalitative semistrukturerte intervjuer. Problemstillingen min er:

Min problemstilling er: Hvilke holdninger har biblioteksjefer til ressursdeling, hva mener de om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle har Nasjonalbiblioteket?

Jeg vil veldig gjerne treffe deg for å gjøre et testintervju. Dette vil hjelpe meg med å sjekke at spørsmålene blir forstått slik jeg har tenkt, at spørsmålene oppfattes logiske i forhold til hverandre og at de faktisk oppleves relevante for problemstillingen.

Har du mulighet til å ta en prat med meg? Jeg kommer gjerne til din arbeidsplass. Tidspunktet blir vi enige om, men jeg kunne tenke meg å snakke med deg relativt raskt.

Enten du vil hjelpe meg eller ikke, hadde jeg satt stor pris på en tilbakemelding.

Mvh. Beate Høiby.

beatehoiby@hotmail.no

Tlf. 48 04 04 92

Vedlegg 3: Informasjonsskriv til informantene

Formell forespørsel om å delta som informant i forskningsprosjektet

Ditt eller vårt?

*En studie av villigheten til ressursdeling i norske folkebibliotek,
delingsvegring og Nasjonalbibliotekets rolle*

Bakgrunn og formål

I forbindelse med min masterstudie i bibliotek- og informasjonsvitenskap ved Høgskolen i Oslo og Akershus, er jeg nå i gang med selve masteroppgaven. Jeg ønsker å intervju seks biblioteksjefer; tre i Hedmark og tre i Oppland.

Min problemstilling er: Hvilke holdninger har biblioteksjefer til ressursdeling, hva mener de om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle har Nasjonalbiblioteket?

Jeg har valgt ut deg til å være informant i studien. Mine utvalgsriterier av informanter er a) at de er biblioteksjef i en kommune i Hedmark eller Oppland b) at biblioteket bruker Bibliofil som husholdningssystem c) at biblioteket ikke er et kombinasjonsbibliotek d) at kommunen må ligge i samme KOSTRA-undergruppe som en annen kommune i det andre fylket og e) at innbyggertallet i de valgte kommunene fra hvert fylke er noenlunde likt.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil besøke deg på din arbeidsplass for et intervju med varighet på ca. 1 time. Spørsmålene vil være knyttet til dine holdninger omkring fjernlån og innlån i folkebiblioteksektoren i Norge. Jeg trenger å ta opp intervjuet på lydbånd for å kunne bearbeide informasjonen i etterkant på best mulig måte. Du vil få anledning til å validere og kvalitetssikre dine uttalelser når jeg har analysert dem og skrevet dem inn i sin sammenheng i oppgaven.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. All informasjon vil bli anonymisert, slik at det ikke vil bli mulig å identifisere opplysningene i den ferdige publikasjonen. Jeg kommer ikke til å oppgi navn, alder, kjønn eller bosted. Det er bare jeg, og eventuelt min veileder, som vil kjenne til denne informasjonen. Elektronisk kommunikasjon kommer bare til å finnes på min private passordbeskyttede pc. Lydbåndopptak vil bli slettet så snart intervjuene er skrevet ut og dataene analysert. Prosjektet skal etter planen avsluttes 20. juni 2018, og opplysningene skal ikke lagres eller være tilgjengelig for annet bruk.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet. Jeg vil be deg skrive under på en samtykkeerklæring til å delta som informant når vi møtes.

Studien er meldt til, og godkjent av, Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Tusen takk for at du stiller deg positiv til å hjelpe meg. Jeg ser frem til å møte deg.

Med vennlig hilsen

Beate Høiby

beatehoiby@hotmail.no

48040492

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring

Ditt eller vårt?

**En studie av villigheten til ressursdeling i norske folkebibliotek,
delingsvegring og Nasjonalbiblioteket rolle**

(dato og signaturen til prosjektdeltaker)

Vedlegg 5: Intervjuguide med kommentarer

Min problemstilling er: Hvilke holdninger har biblioteksjefer til ressursdeling, hva mener de om at noen stiller seg utenfor fellesskapet, og hvilken rolle har Nasjonalbiblioteket?

Forskningsspørsmål 1: Hvordan opplever informantene fellesskapsfølelsen på feltet i forhold til lokale, regionale og/eller nasjonale fellesskap i forhold til forvaltningen av eget materiale?

Forskningsspørsmål 2: Noen av de store folkebibliotekene, for eksempel Deichmanske i Oslo og Drammensbiblioteket har, gjennom implementeringen av nye datasystemer, inntil videre gjort fjernlånsamarbeid umulig. Hvilke konsekvenser har dette for mindre biblioteks fjernlån- og innlånspraksis?

Forskningsspørsmål 3: Hva slags forventninger eller ønsker har informantene til Nasjonalbiblioteket når det gjelder fjernlån og ressursdeling?

...

Spørsmålene i gruppe 1 handler om hvorvidt informantene tenderer mot å tenke lokalt, regionalt eller nasjonalt når det gjelder hvem sine behov deres bibliotek skal dekke og hvilke holdninger de legger for dagen rundt spørsmål knyttet til dette.

Forskningsspørsmål 1: Hvordan opplever informantene fellesskapsfølelsen på feltet i forhold til lokale, regionale og/eller nasjonale fellesskap i forhold til forvaltningen av eget materiale?

1a) En del bibliotek vil ikke låne ut «nye» bøker. Hva tenker du om det og hvor lenge mener du at en bok er «ny»?

Hensikten med dette spørsmålet er undersøke hvordan informantene definerer «nytt» materiale og holdningene rundt villigheten til å dele dette med andre folkebibliotek.

1b) Har det noe å si om det er bibliotek i ditt fylke eller region som etterspør tittelen eller blir alle behandlet likt?

Her er jeg ute etter å undersøke om informantene mener at alle lånerne er like viktige og har samme lånerett eller om de skiller på stedstilhørighet eller eventuelt bruker andre kriterier for å «sile» låneforespørslar.

1c) Låner du inn bøker ditt bibliotek har venteliste på eller må låneren stå på den lokale ventelisten?

Svarene på dette spørsmålet vil si noe om hva slags praksis mine informanter har når det gjelder å trekke veksler på andre biblioteks samlinger når de selv eier materialet. Er fokuset på låneren, viktigheten av best mulig ressursutnyttelse, det enkelte biblioteks arbeidsmengde og kostnader eller andre ting?

1d) Hva skjer dersom et annet bibliotek reserverer en tittel og en av deres lokale lånere senere reserverer den samme tittelen? Går denne foran i køen da?

Med dette spørsmålet er jeg ute etter å undersøke hvorvidt de lånerne som har det aktuelle biblioteket som sitt hjemmebibliotek slippes foran i køen eller om de må vente på lik linje med andre.

1e) Har ditt bibliotek noen restriksjoner med hensyn til fjernlån av enkelte type bøker (for eksempel lokallitteratur som kan være vanskelig å erstatte) eller enkelte typer materiale (for eksempel dataspill eller dvd som lettere kan gå i stykker under transport)?

Noen bibliotek har tradisjonelt vært tilbakeholdne med å låne ut enkelte typer materiale. Jeg ønsker å finne ut om dette er et aspekt mine informanter tar med i vurderingen for om de skal sende eget materiale ut på fjernlån eller ikke.

...

Spørsmålene i gruppe 2 handler om informantenes holdninger til det faktum at stadig flere av de store bibliotekene isolerer seg fra å delta i bibliotekfellesskapet og hvordan det store flertallet, de som blir igjen, påvirkes av dette sett i lys av institusjonell teori og mimetisk isomorfi.

Forskningsspørsmål 2: Noen av de store folkebibliotekene, for eksempel Deichmanske i Oslo og Drammensbiblioteket har, gjennom implementeringen av nye datasystemer, inntil videre gjort fjernlånssamarbeid umulig. Hvilke konsekvenser har dette for mindre biblioteks fjernlån- og innlånspraksis?

2a) Hvilke tanker gjør du deg når stadig flere av de store bibliotekene midlertidig melder seg ut av fjernlånsamarbeidet?

Med dette spørsmålet ønsker jeg å finne ut hva informantene tenker om denne utviklingen og om det støtter opp om min tese om at noen av de store bibliotekene med store ressurser setter egne behov for og ønske om spesialtilpassede husholdningssystemer foran fellesskapets behov for å motta deres tjenester.

2b) Hvem har, etter din mening, disposisjonsrett over materiale ditt bibliotek eier? Mener du at det er din kommunes innbyggere eller alle som bor i landet? Hvorfor?

Hensikten med dette spørsmålet er å belyse nærmere hvilke holdninger informantene legger for dagen når det gjelder hvem folkebiblioteket er til for, og om de kategoriserer lånerne på en eller annen måte slik at noen blir viktigere enn andre.

...

Spørsmålene i gruppe 3 handler om Nasjonalbibliotekets rolle i det lokale arbeidet ute i folkebibliotekene knyttet til fjernlån og ressursdeling.

Forskningsspørsmål 3: Hva slags forventninger eller ønsker har informantene til Nasjonalbiblioteket når det gjelder fjernlån og ressursdeling?

3a) Nasjonalbiblioteket har i dag ingen tilsynsrolle overfor folkebibliotekene. Hva tenker du om det? Burde de (eller noen andre) ha en slik rolle? Hvorfor/hvorfor ikke?

Jeg har en antakelse om at enkelte tror at Nasjonalbiblioteket har en annen rolle enn de egentlig har. Synes informantene det er greit at ingen har tilsynsmyndighet eller blir det oppfattet som problematisk at alle mer eller mindre kan gjøre som de selv vil?

3b) Hvordan mener du at Nasjonalbiblioteket støtter opp under lokale folkebiblioteks arbeid med fjernlån og innlån?

Foruten å drifte Depotbiblioteket, ser det for meg ut som Nasjonalbiblioteket gjør lite overfor folkebibliotekene for å støtte deres arbeid med fjernlån og innlån. Er informantene enige i det?